

GMINA KROKOWA

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

NA LATA 2015 - 2018

Opracowanie:

mgr inż. arch. Joanna Małuj

z zespołem

mgr inż. arch. Ewa Matusiak - Zdrojewska

mgr inż. arch. Alicja Stefańska

mgr inż. arch. Łukasz Bugalski

inż. Angelika Plata

I. WSTĘP

1.1. Przedmiot i cel opracowania

Przedmiotem opracowania jest dziedzictwo kulturowe gminy Krokowa, które stanowi istotny czynnik w rozwoju społeczno-gospodarczym tego terenu. Występuje tu wiele obiektów zabytkowych, w tym o szczególnej wartości historycznej, architektonicznej i artystycznej, wymagających planowych działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Niniejszy program opieki nad zabytkami ma na celu określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Niniejszy program został opracowany z wykorzystaniem opracowań strategicznych Gminy Krokowa, aktów prawa miejscowego oraz opracowań studialnych przygotowanych na potrzeby powyższych dla Gminy Krokowa. Wykaz opracowań wykorzystanych w niniejszym programie znajduje się na końcu opracowania.

1.2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez wójta na okres czterech lat na podstawie art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774, 1777). Po jego opracowaniu i uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest on przyjmowany przez radę gminy i ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wójt zobowiązany jest co dwa lata sporządzić sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia radzie gminy.

Zgodnie z art. 87 ust. 2 gminny program opieki nad zabytkami ma na celu w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

Podstawę do sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami określa art. 21 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774, 1777). Jest nią gminna ewidencja zabytków.

Art. 22

1. *Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.*
2. *Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.*
3. *Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.*
4. *Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.*
5. *W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:*
 - 1) *zabytki nieruchome wpisane do rejestru;*
 - 2) *inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;*
 - 3) *inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.*
6. *Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.*

II. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela, o czym mówi art. 5, art. 6 ust 1. i art 86. Konstytucji RP (t. j. Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946.)

Definicje „zabytku” oraz pojęć „ochrony i opieki” zawarte są w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774, 1777).

Art. 3 pkt 1 ustawy brzmi:

zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

Ustawowa definicja zabytku jest szeroka i obejmuje nie tylko nieruchomości wpisane do rejestru zabytków, czy też ujęte w wojewódzkiej ewidencji lub ewidencji gminnej, ale również wszystkie inne nieruchomości lub ich części posiadające określone w definicji cechy. W związku z tym one również są przedmiotem ochrony i opieki wynikającej z ustawy.

Zgodnie z art. 6 tej ustawy:

- 1) *Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:*
 - 1) *zabytki nieruchome będące, w szczególności:*
 - a) *krajobrazami kulturowymi,*
 - b) *układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,*

- c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2012 r. poz. 642 i 908 oraz z 2013 r. poz. 829.)
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
- 2) Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Pojęcia: zabytku nieruchomego, zabytku ruchomego, zabytku archeologicznego, historycznego układu urbanistycznego lub ruralistycznego, historycznego zespołu zabudowy, krajobrazu kulturowego zdefiniowane są w art. 3 tejże ustawy.

2.1. Obowiązki samorządu gminy

Obowiązki samorządu gminy z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określone są przede wszystkim w następujących aktach prawnych:

1. ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2013 r. poz. 594, 1318, z 2014 r. poz. 379, 1072.),

2. ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774, 1777.),
3. ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2015 r. poz. 199, 443, 774, 1265, 1434, 1713, 1777.).

W art. 7 ustawa o samorządzie gminnym definiuje zadania własne gminy, do których należą m.in. zagadnienia:

- 1) *ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody ...*
- 9) *kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.*

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest podstawowym aktem prawnym regulującym problematykę ochrony dóbr kultury. Art. 4 ustala, że:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) *zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;*
- 2) *zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
- 3) *udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
- 4) *przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
- 5) *kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
- 6) *uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

Ochrona i opieka nad zabytkami stanowią istotny element polityki przestrzennej prowadzonej na terenie gminy. Zgodnie z art. 3 ust. 1 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym :

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej na terenie gminy, w tym uchwalanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, (...) należy do zadań własnych gminy.

Art. 1 ust. 2 tej ustawy stwierdza:

W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się zwłaszcza:

- 1) *wymagania ładu przestrzennego, w tym urbanistyki i architektury;*
- 2) *walory architektoniczne i krajobrazowe;*
- 4) *wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.*

Istotne znaczenie odpowiedniego kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej dla ochrony dóbr kultury podkreśla art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, który ustanawia formy ochrony zabytków:

Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;*
- 2) uznanie za pomnik historii;*
- 3) utworzenie parku kulturowego;*
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.*

O uwzględnieniu form ochrony w planowaniu przestrzennym mówią też następujące artykuły ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

Art. 18

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;*
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;*
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.*

Art. 19

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;*
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;*
- 3) parków kulturowych.*

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;*

- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
- 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:
- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
 - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20.

Projekty i zmiany ... miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Uchwała o której mowa w wymienionym powyżej art.19 ust 1b jest w kompetencjach rady gminy na podstawie art. 37a ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Może ona zawierać ustalenia dotyczące zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabaryty, standardy jakościowe oraz rodzaje materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane. Przyzwolenie ta wynika z ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r.o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

Zgodnie z art. 16 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami radzie gminy przysługują także wola i kompetencje w zakresie tworzenia parku kulturowego „w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

Art. 17.

1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;*
- 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;*
- 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;*
- 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;*
- 4) składowania lub magazynowania odpadów.*

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U.04.212.2153) do kompetencji gmin należy też sporządzanie planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Art. 3

1. Organizację i sposób ochrony zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, planuje się w jednostkach organizacyjnych posiadających zabytki oraz na poszczególnych stopniach administracji, ujmując stan zasobu podlegającego ochronie, zagrożenia, zamiar działania, sposób realizacji, niezbędne siły i środki oraz czas i koszty wykonania w sporządzanych w tym celu następujących dokumentach:

- 1) planie ochrony zabytków jednostki organizacyjnej;*
- 2) gminnym planie ochrony zabytków;*
- 3) powiatowym planie ochrony zabytków;*
- 4) wojewódzkim planie ochrony zabytków;*
- 5) krajowym planie ochrony zabytków.*

2. Plany ochrony zabytków, o których mowa w ust. 1, sporządza się odpowiednio do przewidywanych i realnych zagrożeń, w szczególności na wypadek:

- 1) pożaru;*
- 2) powodzi, ulewy lub zalania z innych przyczyn;*
- 3) wichury;*
- 4) katastrofy budowlanej, awarii technicznej, chemicznej;*
- 5) demonstracji i rozruchów ulicznych, rabunku lub aktu wandalizmu;*
- 6) ataku terrorystycznego;*
- 7) konfliktu zbrojnego.*

3. Plany ochrony zabytków zawierają w szczególności:

- 1) informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania;*
- 2) wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną;*
- 3) wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania*

4. W razie zaistnienia konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej, gdy planowane prace związane z ochroną zabytków nie zostały w całości wykonane, kierownik jednostki organizacyjnej posiadającej zabytki zabezpiecza je w sposób doraźny przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

5. Plany ochrony sporządza się według "Instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych", stanowiącej załącznik do rozporządzenia.

Art. 4.

1. Plan ochrony zabytków jednostki organizacyjnej na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje kierownik jednostki organizacyjnej posiadającej zabytki, w uzgodnieniu z

wojewódzkim konserwatorem zabytków, oraz przedstawia do zatwierdzenia wójtowi (burmistrzowi, prezydentowi miasta).

2. Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta); plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu.

Ponadto w zakres obowiązków samorządu gminy związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami wchodzi także obowiązek wynikający z jego statusu jako właściciela lub posiadacza zabytku, o których mowa poniżej.

2.2 Obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków

Obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków związane z ochroną i opieką nad tymi zabytkami w szerokim zakresie ustala ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774, 1777).

Zgodnie z art. 5 tej ustawy:

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z art. 28 tej ustawy:

Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

2.3 Instrumenty opieki nad zabytkami

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774, 1777) rozdziela pojęcia (a wraz z tym prawa i obowiązki z nimi związane) *ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*.

Zgodnie z art. 5 ustawy:

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;*
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;*
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;*
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;*
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.*

Ustawa określa również definicje:

prace konserwatorskie *działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań,*

prace restauratorskie *działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań,*

roboty budowlane *roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku.*

Uprawnia i obowiązki związane z opieką nad zabytkami różnią się w zależności od form ochrony zabytków. Występuje podział na:

- zabytki wpisane do rejestru zabytków,
- zabytki wpisane do ewidencji zabytków,
- prawa i obowiązki wszystkich właścicieli lub dysponujących zabytkami.

2.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Oprócz zapewnienia podstawowych warunków określonych w *art. 5* (powyżej) w stosunku do zabytków wpisanych do rejestru obowiązują m.in.:

Art. 25.

1. Zagospodarowanie na cele użytkowe zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru wymaga posiadania przez jego właściciela lub posiadacza:

- 1) dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku nieruchomego i możliwości jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku;
 - 2) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym, określającego zakres i sposób ich prowadzenia oraz wskazującego niezbędne do zastosowania materiały i technologie;
 - 3) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu zagospodarowania zabytku nieruchomego wraz z otoczeniem oraz dalszego korzystania z tego zabytku, z uwzględnieniem wyeksponowania jego wartości.
2. W celu spełnienia wymagań, o których mowa w ust. 1, wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany nieodpłatnie udostępnić do wglądu właścicielowi lub posiadaczowi zabytku nieruchomego posiadaną przez siebie dokumentację tego zabytku oraz umożliwić dokonywanie niezbędnych odpisów z tej dokumentacji.

Art. 27.

Na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wojewódzki konserwator zabytków przedstawia, w formie pisemnej, zalecenia konserwatorskie, określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

Zgodnie z art. 28 właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru zabytków jest zobowiązany do zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Art. 30.

1. Właściciel lub posiadacz zabytku nieruchomego bądź nieruchomości o cechach zabytku jest obowiązany udostępnić ten zabytek bądź nieruchomość wykonawcy badań w celu ich przeprowadzenia.

Przed przystąpieniem do realizacji robót budowlanych związanych z zabytkiem wpisanym do rejestru zabytków, osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna finansująca te roboty jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli są one niezbędne dla ochrony zabytków archeologicznych (art. 31 ust. 1a). Szczegółowy zakres i rodzaj niezbędnych badań ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji. Egzemplarz dokumentacji badań podlega po ich zakończeniu nieodpłatnemu przekazaniu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Lista czynności wymagających pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków została określona w art. 36. obejmuje ona m.in.:

- 1) *prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;*
- 2) *wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;*
- 3) *prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;*
- 4) *prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;*
- 5) *prowadzenie badań archeologicznych;*
- 6) *przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;*
- 7) *trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;*
- 8) *dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;*
- 9) *zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;*
- 10) *umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2015 r. poz. 199, 443 i 774) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1*
- 11) *podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru.*
- 12) *poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.*

Pozwolenia wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.

Pozwolenie na prowadzenie badań konserwatorskich i architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru albo badań archeologicznych lub poszukiwań ukrytych bądź porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, wydaje się również na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić te badania lub poszukiwania.

Uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami Prawa budowlanego.

Jeżeli właściciel lub posiadacz zabytku rozpocznie ww. prace bez pozwolenia konserwatora, lub będzie je realizował w sposób z nim nie zgodny wojewódzki konserwator zabytków wyda decyzję o ich wstrzymaniu (art. 43).

Jednak zgodnie z zapisami art. 49:

1. *Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję nakazującą osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego, przeprowadzenie prac konserwatorskich lub*

robót budowlanych przy tym zabytku, jeżeli ich wykonanie jest niezbędne ze względu na zagrożenie zniszczeniem lub istotnym uszkodzeniem tego zabytku.

- 2. Wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami Prawa budowlanego.*
- 3. W przypadku wykonania zastępczego prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję określającą wysokość wierzytelności Skarbu Państwa z tytułu wykonania zastępczego tych prac lub robót, ich zakres oraz termin wymagalności tej wierzytelności.*

Jeżeli dysponujący zabytkiem nie rozpocznie ww. prac, konserwator może zastępczo wykonać te prace obciążając ich kosztami dysponującego zabytkiem.

Art. 71.

1. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

2. Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Art. 72.

Na zasadach i w trybie określonych odrębnymi przepisami, prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach będących w posiadaniu jednostek organizacyjnych, zaliczanych do sektora finansów publicznych, są finansowane ze środków finansowych przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetowych bądź jednostki samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki.

Art. 73.

Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku.

Zgodnie z art. 76 dotacja może być udzielona na dofinansowanie:

- 1) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku;*

- 2) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji.

Artykuł 77 przewiduje, że dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Art. 78.

1. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.
2. Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.
3. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja

może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

4. Łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać wysokości dofinansowania określonej w ust. 1–3.

W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez radę miasta i gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja ta, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru (*art. 81*).

Art. 108.

1. Kto niszczy lub uszkadza zabytek, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

2. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

3. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 sąd orzeka, a w razie skazania za przestępstwo określone w ust. 2 sąd może orzec, nawiązkę na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami w wysokości od trzykrotnego do trzydziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia.

Art. 110.

1. Kto będąc właścicielem lub posiadaczem zabytku nie zabezpieczył go w należyty sposób przed uszkodzeniem, zniszczeniem, zaginięciem lub kradzieżą, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny.

2. W razie popełnienia wykroczenia określonego w ust. 1 można orzec nawiązkę do wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

Na podstawie *art. 113* właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków podlega karze grzywny, jeżeli nie powiadomi wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,

2) zagrożeniu dla zabytku niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,

3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,

4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

W razie popełnienia ww. wykroczenia można orzec nawiązkę do wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

Również karze grzywny podlega osoba prowadząca bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie lub architektoniczne przy zabytku wpisanym do rejestru lub roboty budowlane w jego otoczeniu albo badania archeologiczne (*art. 117*), lub umieszczająca bez pozwolenia urządzenia techniczne, tablicę reklamową lub urządzenie reklamowe w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, lub napis (*art. 118*).

2.3.2 Zabytki wpisane do ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków powstaje na podstawie wojewódzkiej ewidencji zabytków i stanowi podstawę do uwzględnienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzjach o warunkach zabudowy. Art. 22 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774, 1777.) mówi o zawartości gminnej ewidencji zabytków:

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;*
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;*
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.*

Oprócz zapewnienia podstawowych warunków określonych w *art. 5* (mówiącym o tym, czym jest opieka nad zabytkami) w stosunku do zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków obowiązują :

Art. 27.

Na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wojewódzki konserwator zabytków przedstawia, w formie pisemnej, zalecenia konserwatorskie, określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

Zgodnie z *art. 28* właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do ewidencji zabytków jest zobowiązany do zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;*
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;*
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;*
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.*

Art. 30.

1. Właściciel lub posiadacz zabytku nieruchomego bądź nieruchomości o cechach zabytku jest obowiązany udostępnić ten zabytek bądź nieruchomość wykonawcy badań w celu ich przeprowadzenia.

Przed przystąpieniem do realizacji robót budowlanych związanych z zabytkiem znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków niezbędne jest uzyskanie opinii właściwego konserwatora zabytków.

Przed przystąpieniem do realizacji robót budowlanych związanych z zabytkiem archeologicznym objętym ochroną na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna finansująca te roboty jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli są one niezbędne dla ochrony zabytków archeologicznych (art. 31 ust. 1a). Szczegółowy zakres i rodzaj niezbędnych badań ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji. Egzemplarz dokumentacji badań podlega po ich zakończeniu nieodpłatnemu przekazaniu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Zgodnie z art. 36. ust. 1 pkt 5 prowadzenie badań archeologicznych wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 36.

6. Pozwolenie na prowadzenie badań archeologicznych wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z nieruchomości, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.

7. Pozwolenie na prowadzenie badań konserwatorskich i architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru albo badań archeologicznych lub poszukiwań ukrytych bądź porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, wydaje się również na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić te badania lub poszukiwania. **W** przypadku niezyskania zgody właściciela lub posiadacza nieruchomości na przeprowadzenie tych badań lub poszukiwań przepisy art. 30 ust. 1 i 2 stosuje się odpowiednio.

Art. 71.

1. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

2. Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Art. 108.

1. Kto niszczy lub uszkadza zabytek, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

2. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

3. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 sąd orzeka, a w razie skazania za przestępstwo określone w ust. 2 sąd może orzec, nawiązkę na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami w wysokości od trzykrotnego do trzydziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia.

Art. 110.

1. Kto będąc właścicielem lub posiadaczem zabytku nie zabezpieczył go w należyty sposób przed uszkodzeniem, zniszczeniem, zaginięciem lub kradzieżą, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny.

2. W razie popełnienia wykroczenia określonego w ust. 1 można orzec nawiązkę do wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

Na podstawie *art. 113* właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków podlega karze grzywny, jeżeli nie powiadomi wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,*
- 2) zagrożeniu dla zabytku niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,*
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,*
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.*

W razie popełnienia ww. wykroczenia można orzec nawiązkę do wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

2.3.3 Zabytki ruchome

Oprócz zapewnienia podstawowych warunków określonych w *art. 5* (powyżej) w stosunku do zabytków ruchomych obowiązują m.in.:

Zgodnie z *art. 28* właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w ewidencji zabytków w odniesieniu do zabytków ruchomych jest zobowiązany do zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

Art. 28

- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;*

Zgodnie z art. 36. ust. 1 pkt 7,12 pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

Art. 36.

- 7) trwale przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;*
- 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.*

Ponadto pozwolenie na prowadzenie poszukiwań ukrytych bądź porzuconych zabytków ruchomych może być wydane na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych (art. 36 ust. 7)

Art. 50.

- 1. W przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia, uszkodzenia, kradzieży, zaginięcia lub nielegalnego wywiezienia za granicę, wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia.*
- 2. Czasowe zajęcie zabytku ruchomego polega na przekazaniu go, w zależności od rodzaju zabytku, do muzeum, archiwum lub biblioteki.*
- 3. W przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. Przepisy o gospodarce nieruchomościami stosuje się odpowiednio.*
- 4. Jeżeli nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, o którym mowa w ust. 1 lub 3:*
 - 1) zabytek ruchomy może być przejęty przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, w drodze decyzji, na własność Skarbu Państwa, z przeznaczeniem na cele kultury, oświaty lub turystyki, za odszkodowaniem odpowiadającym wartości rynkowej tego zabytku;*
 - 2) zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami.*

Art. 109b.

Kto rzecz ruchomą zbywa jako zabytek ruchomy albo zbywa zabytek jako inny zabytek, wiedząc, że są one podrobione lub przerobione, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Na podstawie art. 113 ust. 1 pkt. 3 właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków podlega karze grzywny, jeżeli nie powiadomi wojewódzkiego konserwatora zabytków o zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany. W przypadku popełnienia tego

wykroczenia można orzec nawiązkę do wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

Nie wymaga zgody właściciela zabytku włączenie karty zabytku ruchomego znajdującego się w dotychczasowej centralnej ewidencji dóbr kultury do wojewódzkiej ewidencji zabytków (art. 143 ust. 2).

2.3.4 Zabytki znajdujące się w muzeach i w bibliotekach

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach zostały określone w ustawie z dnia 21 listopada 1996r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 987.):

Art. 1.

1. Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.

Art. 2.

1. Muzeum realizuje cele określone w art. 1, w szczególności przez:

- 1) gromadzenie zabytków w statutowo określonym zakresie;*
- 3) przechowywanie gromadzonych zabytków, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych;*
- 4) zabezpieczanie i konserwację zbiorów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie zabytków archeologicznych nieruchomych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody;*

Art. 21.

1. Muzealiami są rzeczy ruchome i nieruchomości stanowiące własność muzeum i wpisane do inwentarza muzealiów. Muzealia stanowią dobro narodowe.

1a. W przypadku muzeum nieposiadającego osobowości prawnej, muzealiami są rzeczy ruchome i nieruchomości stanowiące własność podmiotu, który utworzył muzeum, oraz wpisane do inwentarza muzealiów.

2. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach, wskazując, w szczególności, rodzaj dokumentacji ewidencyjnej, wymagania, jakim powinno odpowiadać prowadzenie tej dokumentacji, sposób oznakowania muzealiów oraz tryb ich dokumentowania w przypadku przenoszenia poza siedzibę muzeum oraz skreślenia z inwentarza muzeum.

Art. 28.

Muzealia, będące nieruchomościami, w momencie likwidacji muzeum podlegają bezzwłocznie wpisowi do rejestru zabytków, chyba że wejdą w skład innego muzeum.

Zasady ochrony materiałów bibliotecznych zostały określone w ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2012 r. poz. 642, poz. 908, z 2013 r. poz. 829.). Według art. 4. ust. 1. ww. ustawy do podstawowych zadań bibliotek należy m. in.: gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i ochrona materiałów bibliotecznych

Zbiory o wyjątkowej wartości i znaczeniu dla dziedzictwa narodowego stanowią narodowy zasób biblioteczny:

Art. 6.

1. Zbiory bibliotek mające wyjątkową wartość i znaczenie dla dziedzictwa narodowego stanowią, w całości lub części, narodowy zasób biblioteczny.

2. Narodowy zasób biblioteczny podlega szczególnej ochronie.

2a. Przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego działa Rada do Spraw Narodowego Zasobu Bibliotecznego. Do zakresu działania Rady, jako organu opiniodawczo-doradczego w sprawach narodowego zasobu bibliotecznego, należy w szczególności:

- 1) opiniowanie wniosków organizatorów bibliotek o włączenie ich zbiorów do narodowego zasobu bibliotecznego oraz przedstawianie ministrowi propozycji dotyczących zatwierdzenia tych wniosków;*
- 2) opiniowanie systemu informacji o narodowym zasobie bibliotecznym;*
- 3) opracowywanie i przyjmowanie planów pracy dotyczących narodowego zasobu bibliotecznego.*

2.3.5 Materiały archiwalne

Zasady ochrony materiałów archiwalnych zostały określone w ustawie z dnia 14 lipca 1983r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2011 r. Nr 123, poz. 698, Nr 171, poz. 1016, z 2014 r. poz. 822, z 2015 r. poz. 566.)

2.3.6 Wybrane prawa i obowiązki powszechne

Prowadząc roboty budowlane lub ziemne należy się liczyć z odkryciem przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, iż są one zabytkami. Artykuł 32 określa procedurę postępowania w przypadku dokonania takiego odkrycia, według której prowadzący roboty jest zobowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot,*
- 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia,*
- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).*

W terminie niezwłocznym, nie dłuższym niż 3 dni wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa powyżej. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany w terminie 5 dni od dnia przyjęcia tego zawiadomienia, dokonać oględzin odkrytego przedmiotu. Jeżeli w tym terminie wojewódzki konserwator zabytków nie dokona oględzin odkrytego przedmiotu, przerwane roboty mogą być kontynuowane.

Po dokonaniu oględzin odkrytego przedmiotu wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:

- 1) *pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem,*
- 2) *pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia,*
- 3) *nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.*

Roboty budowlane lub ziemne nie mogą być wstrzymane na okres dłuższy niż miesiąc od dnia doręczenia decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków, chyba, że w trakcie badań archeologicznych zostanie odkryty zabytek posiadający wyjątkową wartość. W takim wypadku wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o przedłużeniu okresu wstrzymania robót. Jednak nie dłużej niż do 6 miesięcy od dnia doręczenia decyzji, o której mowa w powyżej. Po zakończeniu badań archeologicznych wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję pozwalającą na kontynuację przerwanych robót.

W przypadku odkrycia przedmiotu co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, z wyłączeniem zabytków archeologicznych, w sprawach własności i wynagrodzenia dla znalazcy tego przedmiotu stosuje się odpowiednio art. 189 Kodeksu cywilnego (*Jeżeli rzecz mająca znacznieszą wartość materialną albo wartość naukową lub artystyczną została znaleziona w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe, znalazca obowiązany jest oddać rzecz właściwemu organowi państwowemu. Rzecz znaleziona staje się własnością Skarbu Państwa, a znalazcy należy się odpowiednie wynagrodzenie.*).

Jeżeli ktoś przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, to wójta.

Wójt jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa powyżej. W terminie 3 dni od dnia przyjęcia tego zawiadomienia wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany dokonać oględzin znalezionego przedmiotu i miejsca jego znalezienia oraz, w razie potrzeby, zorganizować badania archeologiczne (*art. 33*).

Osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda, jeżeli dopełniły one powyższych obowiązków (*art. 34 ust. 1*).

Przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, stanowią własność Skarbu Państwa (*art. 35 ust. 1*).

Osoba, która bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia poszukuje ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny (art. 111).

W razie popełnienia powyższego wykroczenia można orzec:

- 1) *przepadek narzędzi i przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia wykroczenia, chociażby nie stanowiły własności sprawcy,*
- 2) *przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z wykroczenia,*
- 3) *obowiązek przywrócenia stanu poprzedniego lub zapłaty równowartości wyrządzonej szkody.*

Art. 115.

1. *Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o odkryciu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, a także nie wstrzymał wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć znaleziony przedmiot i nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny.*
2. *W razie popełnienia wykroczenia określonego w ust. 1 można orzec nawiązkę do wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.*

Art. 116.

1. *Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o przypadkowym odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, a także nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny.*
2. *W razie popełnienia wykroczenia określonego w ust. 1 można orzec nawiązkę do wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.*

2.4 Inne regulacje prawne

Obowiązek ochrony zabytków uwzględniono też w innych aktach prawnych, w tym:

1. Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. - Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2013 r. poz. 1409, z 2014 r. poz. 40, 768, 822, 1133, 1200, z 2015 r. poz. 151, 200, 443, 528, 774, 1165, 1265, 1549, 1642, 1777) określa zasady postępowania z obiektami budowlanymi, mając na uwadze zasady postępowania w przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków lub ewidencji zabytków:

Art.1

Ustawa – Prawo budowlane, zwana dalej „ustawą”, normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach.

Art.2 ust.2

Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności:

3) o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

2. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001r. - Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2013 r. poz. 1232, 1238, z 2014 r. poz. 40, 47, 457, 822, 1101, 1146, 1322, 1662, z 2015 r. poz. 122, 151, 277, 478, 774, 881, 933, 1045, 1223, 1434, 1593, 1688, 1936) określa zasady ochrony środowiska oraz zachowania wartości kulturowych.

3. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2013 r. poz. 627, 628, 842, z 2014 r. poz. 805, 850, 1101, 1863, z 2015 r. poz. 222, 774.) określa m. in. zasady dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew położonych na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską

4. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2015 r. poz. 782, 985, 1039.) określa m. in. zasady postępowania w stosunku do nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

W rozumieniu art. 6. pkt. 5 ustawy celem publicznym jest:

5) opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

5. Ustawa z dnia 25 października 1991r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. z 2012 r. poz. 406, z 2014 r. poz. 423, z 2015 r. poz. 337.) precyzuje zasady wykonywania działalności kulturalnej. Jednym z jej zadań jest opieka nad zabytkami.

Art.1

1. Działalność kulturalna w rozumieniu niniejszej ustawy polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury.

2. Państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegającą na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.

3. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może wspierać finansowo, w ramach mecenatu państwa, realizację planowanych na dany rok zadań związanych z polityką kulturalną państwa, prowadzonych przez instytucje kultury i inne podmioty nienależące do sektora finansów publicznych.

4. Mecenat, o którym mowa w ust. 2 i 3, sprawują także organy jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ich właściwości.

6. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1118, 1138, 1146.) zalicza do sfery zadań publicznych działania w zakresie kultury, sztuki i ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, co wiąże się z ochroną zabytków.

Art. 3

1. Działalnością pożytku publicznego jest działalność społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych określonych w ustawie.

Art. 4.

1. Sfera zadań publicznych, o której mowa w art. 3 ust. 1, obejmuje zadania w zakresie:
16) kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego;

7. Ustawa z dnia 9 października 2015r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2015 r. poz. 1777.) określa sposób postępowania w przypadku występowania na obszarze rewitalizowanym budynków objętych formami ochrony zabytków oraz możliwość otrzymania dotacji na wykonanie określonych prac.

W rozumieniu Art.17 ust. 2 pkt. 4 ustawy wójt, burmistrz albo prezydent miasta, po podjęciu przez radę gminy uchwały o przystąpieniu do sporządzenia gminnego programu rewitalizacji, występuje o zaopiniowanie:

b) w przypadku gdy jest to uzasadnione specyfiką obszaru rewitalizacji przez:

– właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków – w zakresie form ochrony zabytków,

W rozumieniu Art.35 ust. 1 pkt. 2 ustawy gmina ma możliwość udzielenia dotacji na wykonywanie określonych prac przy budynkach niewpisanych do rejestru zabytków:

Art. 35. 1. W przypadku nieruchomości położonych na obszarze Strefy gmina może udzielić ich właścicielom lub użytkownikom wieczystym dotacji w wysokości nieprzekraczającej 50% nakładów koniecznych na wykonanie:

2) prac konserwatorskich i prac restauratorskich w rozumieniu art. 3 pkt 6 i 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z późn. zm.7)) w odniesieniu do nieruchomości niewpisanych do rejestru zabytków

8. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774 z późn. zm.) wprowadza pojęcie krajobrazu priorytetowego, dla określenia którego obszar zabytkowy może mieć znaczenie ze względu na wartości kulturowe.

Art. 7. W ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2015 r. poz. 199 i 443) wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 2:

a) po pkt 16 dodaje się pkt 16a–16f w brzmieniu:

16f) „krajobrazie priorytetowym” – należy przez to rozumieć krajobraz szczególnie cenny dla społeczeństwa ze względu na swoje wartości przyrodnicze, kulturowe, historyczne, architektoniczne, urbanistyczne, ruralistyczne lub estetyczno-widokowe, i jako taki wymagający zachowania lub określenia zasad i warunków jego kształtowania;”;

W rozumieniu art. 9 pkt. 7 w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r. poz. 627, z późn. zm.11)) wprowadza się następujące zmiany, dotyczące elementów chronionych w ramach krajobrazu priorytetowego:

„Art. 23a. 1. Na obszarze chronionego krajobrazu sejmik województwa, w drodze uchwały stanowiącej akt prawa miejscowego:

1) wyznacza, w granicach krajobrazów priorytetowych zidentyfikowanych w ramach audytu krajobrazowego, o którym mowa w art. 38a ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, strefy ochrony krajobrazu stanowiące w szczególności przedpola ekspozycji, osie widokowe, punkty widokowe oraz obszary zabudowane wyróżniające się lokalną formą architektoniczną, istotne dla zachowania walorów krajobrazowych obszaru chronionego krajobrazu, wraz ze wskazaniem które z zakazów, wymienionych w art. 24 ust. 1a, obowiązują w danej strefie;

2) określa wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym.

2.5 Organy ochrony zabytków

Zgodnie z art. 89 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774, 1777.):

Organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

III. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych stanowi jeden z celów gminnego programu opieki nad zabytkami. System zadań strategicznych dla obszaru gminy tworzony jest zarówno przez przyjęte przez radę dokumenty strategiczne jak i dokumenty opracowywane przez jednostki administracyjne wyższego rzędu. Zadania strategiczne związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami na poziomie ponadlokalnym, obejmujące swym zasięgiem obszar gminy Krokowa definiują:

- 1) Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014 – 2017,
- 2) Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030,
- 3) Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020,
- 4) Strategia Rozwoju Kraju 2020,
- 5) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020,

6) Narodowy Plan Rewitalizacji 2022. Założenia.

Program opieki nad zabytkami Gminy Krokowa wpisuje się z priorytetami, kierunkami i zadaniami w poniżej przedstawione dokumenty strategiczne.

3.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

3.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014 – 2017

Ochrona dziedzictwa kulturowego, zgodnie z art. 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, jest jednym z podstawowych obowiązków Państwa. Dziedzictwo kulturowe to dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń. Pomimo iż najczęściej utożsamiane jest ono z architekturą i sztuką, to jego elementy stanowią także formy gospodarowania (np. sposoby uprawy roli) i wiele innych przejawów życia i rozwoju społeczności. Zabytki są więc integralną częścią narodowego dziedzictwa kulturowego i są dobrem wspólnym, o które troskę każdemu obywatelowi nakazuje art. 82 Konstytucji RP.

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774, 1777.):

Art. 84.

W celu stworzenia warunków niezbędnych do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego inicjuje i opracowuje, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Art. 85.

1. W krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się, w szczególności, cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.

2. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami opracowuje się na okres 4 lat.

Art. 86.

1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami uchwała Rada Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Art. 90.

2. Do zadań wykonywanych przez Generalnego Konserwatora Zabytków należy, w szczególności:

1) opracowanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 – 2017 przyjęty został w dniu 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów. Dokument ma usprawnić nadzór nad służbami konserwatorskimi oraz określić źródła finansowania inwestycji i procedur administracyjnych związanych z wydawaniem decyzji oraz przyznawaniem funduszy na prace podejmowane w obiektach zabytkowych.

Celem głównym Krajowego Programu jest:

Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków

Dla realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

Cel szczegółowy 1: Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce

Kierunki działania:

1. Porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C).
2. Przygotowanie ratyfikacji Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego.
3. Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych.
4. Wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego.
5. Opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych.
6. Opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C).
7. Realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków

Kierunki działania:

1. Zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach.
2. Wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną.
3. Podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków.
4. Merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

Cel szczegółowy 3: Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji

Kierunki działania:

1. Przygotowanie ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005.
2. Wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych.
3. Promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu.
4. Zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

W ramach kierunków działań zaplanowano szczegółowe zadania, mające na celu wypracowanie podjętych założeń na lata 2014-2017 lub w przedłużeniu na okres funkcjonowania, kolejnej, czteroletniej edycji Krajowego Programu na lata 2018-2021. Oprócz określenia celów, kierunków zadania oraz opracowania szczegółowych działań, jak również metod monitorowania, opracowano szczegółowy harmonogram wdrażania Krajowego Programu w ramach poszczególnych celów.

3.1.2. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 przyjęta Uchwałą nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r., stanowi najważniejszy dokument strategiczny, dotyczący ładu przestrzennego Polski. Celem strategicznym dokumentu jest:

Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych - konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Do osiągnięcia podstawowego celu ustanowiono sześć celów operacyjnych, z których czwarty i szósty najbardziej związane są z ochroną dziedzictwa kulturowego kraju.

Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski

Kierunki działania:

- 4.1. Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju, jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych
- 4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami europejskiej konwencji krajobrazowej

Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego

W ramach realizacji niniejszych celów skoncentrowano się na objęciu ochroną prawną najcenniejszych pod względem przyrodniczym i kulturowym krajobrazów naturalnych i historycznych, w tym układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz stanowisk archeologicznych.

3.1.3. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020

„Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013” została przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r., natomiast w 2005 roku przyjęto „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020” stanowiące dokument uzupełniający i wydłużający okres ważności pierwszego opracowania. W ramach realizacji spójnych działań w poszczególnych regionach Polski, zostały wyodrębnione główne zadania i priorytety w dziedzinie kultury.

Określoną w „Narodowej Strategii ...” misją jest:

Zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całość historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.

W założeniach do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury „ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewitalizacja zabytków” określone są jako jeden ze strategicznych obszarów w okresie programowania 2004-2020.

Celem strategicznym (nadrzędnym) jest: zrównoważenie rozwoju kultury w regionach. Celami cząstkowymi (uzupełniającymi) są:

1. Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.
2. Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury.
3. Wzrost udziału kultury w PKB.

4. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.
5. Modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury.
6. Wzrost uczestnictwa w kulturze.
7. Rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych.
8. Efektywna promocja twórczości.
9. Promocja polskiej kultury za granicą.
10. Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.
11. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
12. Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Jednostki samorządu terytorialnego i Ministerstwo Kultury uznane zostały jako wiodące instytucje strategiczne z punktu widzenia strategii.

„Narodowa Strategia ...” wyodrębnia pięć strategicznych obszarów kultury, dla których sformułowano Narodowe Programy Kultury (NPK), które stanowią instrumenty jej realizacji, tzn. narzędzia niezbędne z punktu widzenia możliwości przełożenia koncepcji na konkretne działania realizacyjne. Dla każdego programu określono cel strategiczny, instrumenty realizacji, plan finansowy oraz wyznaczono instytucje odpowiedzialne za ich zarządzanie. Działania podejmowane w ramach NPK powinny prowadzić m.in. do następujących efektów:

- zwiększenia liczby MSP oraz liczby zatrudnionych w przemyśle kultury,
- radykalnej poprawy podstawowej infrastruktury kultury i stanu zabytków,
- stworzenia markowych produktów turystyki kulturowej,
- wykształcenia więzi pomiędzy kulturą, edukacją i nauką w kształtowaniu kapitału społecznego.

Cel cząstkowy „zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków” realizowany będzie w ramach obszaru priorytetowego, któremu odpowiada Narodowy Program Kultury „ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”.

Cele operacyjne „Narodowej Strategii ...” na lata 2004-2020 określa 11 programów operacyjnych Ministra Kultury. Programy operacyjne stanowią, zgodnie z metodologią przyjętą dla dokumentów wchodzących w NPR na lata 2007-2013, uszczegółowienie i rozszerzenie Narodowych Programów Kultury.

11 programów operacyjnych Ministra Kultury stanowi podstawę ubiegania się o środki Ministra Kultury na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze.

3.1.4. Strategia Rozwoju Kraju 2020

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe. Wizja Polski 2020:

Polska w roku 2020 to: aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka i sprawne państwo.

Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne, w których będą się koncentrować główne zadania:

1. Sprawne i efektywne państwo;
2. Konkurencyjna gospodarka;
3. Spójność społeczna i terytorialna.

Zgodnie z Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego wprowadzony zostanie obowiązek sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących: obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną (...) dziedzictwa kulturowego.

Drugim podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania (Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych; Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej – w tym infrastruktury kulturalnej – oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy (Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich).

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Krokowa na lata 2016-2019 zgodny jest z zapisami Strategii Rozwoju Kraju 2020.

3.1.5. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020

Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 przyjęto Uchwałą Nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 roku. Wskazano między innymi w niej, na fakt, że *dziedzictwo kulturowe stanowi (...) przedmiot ochrony, oraz potencjał, który winien zostać wykorzystywany dla obecnego i przyszłego rozwoju. Obejmuje ono materialne dobra kultury, naszą pamięć i tożsamość.*

Wśród przyjętych celów na uwagę zasługują przede wszystkim:

Cel szczegółowy 1: Kształtowanie postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności oraz komunikacji

Kierunki działania:

- 1.2.3. Rozwój kompetencji kulturowych w uczeniu się innym niż formalne oraz upowszechnienie różnych form uczestnictwa w kulturze;
- 1.2.4. Rozwijanie kompetencji społecznych liderów i animatorów.

Cel szczegółowy 4: Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego

Kierunki działania:

- 4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu;
- 4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

W ramach wypełnienia postanowień strategii zorganizowano procesy programowania, monitorowania strategicznego i ewaluacji w ramach otwartej metody koordynacji. Metoda ta respektuje niezależność poszczególnych podmiotów w realizacji ich ustawowych zadań.

Koordynowanie i nadzorowanie realizacji Strategii oraz koordynowanie realizacji działań w ramach celów szczegółowych 3 i 4 Strategii powierza się ministrowi właściwemu do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, natomiast koordynowanie realizacji działań w ramach celu szczegółowego 1 Strategii powierza się ministrowi właściwemu do spraw oświaty i wychowania.

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Krokowa na lata 2016-2019 zgodny jest z zapisami Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.

3.1.6. Narodowy Plan Rewitalizacji 2022. Założenia.

Dokument ten stanowi wizję Narodowego Planu Rewitalizacji. Myślą przewodnią Narodowego Planu Rewitalizacji ma być zapewnienie mu możliwie powszechnego charakteru tak, aby jak najszersze grono obywateli i podmiotów mogło się utożsamić z ideą naprawy środowiska miejskiego i włączać się lub podejmować z własnej inicjatywy działania w tym zakresie. Plan Rewitalizacji ma odnieść się do:

- zagadnienia przywracania świetności dzielnicom śródmiejskim,
- uzdrawiania relacji społecznych i rozwiązywania problemów infrastrukturalno-technicznych w zaniedbanych dzielnicach „miasta XIX wiecznego” i blokowiskach,
- ponownego zagospodarowania terenów przemysłowych, powojkowych, pokolejowych i poportowych,
- innych sytuacji, w których władze samorządowe lub mieszkańcy dochodzą do wniosku, że miasto powinno być na danym obszarze „uzdrowione”.

Obok dążenia do powszechności, drugim, niemniej ważnym filarem NPR, będzie przejście do pełniejszego, całościowego rozumienia rewitalizacji – (...) jako zespołu działań prowadzonych kompleksowo, wielowymiarowo, skoordynowanych i skoncentrowanych tematycznie i terytorialnie w celu osiągnięcia założonych przemian w obszarach kryzysowych.

Narodowy Plan Rewitalizacji promuje podejście kompleksowe (a w przypadku ubiegania się o środki publiczne wręcz go wymaga), zakładające skoncentrowane wysiłki wielu podmiotów na rzecz wyprowadzenia ze stanu kryzysowego danego obszaru, obejmującą interwencję w sferach: społecznej, gospodarczej, przestrzennej oraz kulturowej. Niezbędne jest przy tym, aby rewitalizacja obszarów zdegradowanych była elementem całościowej wizji rozwoju miasta.

Głównym celem Narodowego Planu Rewitalizacji jest poprawa warunków rozwoju obszarów zdegradowanych w wymiarze przestrzennym, społecznym, kulturowym i gospodarczym.

Realizacji tego celu służyć będzie tworzenie korzystnych warunków dla prowadzenia rewitalizacji w Polsce i położenie nacisku na holistyczne, zintegrowane podejście do prowadzenia takich działań.

Regulacje zatem dotyczyć będą zagadnień mających na celu stworzenie sprzyjającego otoczenia prawnego i zachęt do działań rewitalizacyjnych (po przeprowadzeniu szczegółowej analizy ich powiązań w systemie prawa, celem tych zmian będzie eliminacja utrudnień i ograniczeń w prowadzeniu kompleksowych działań rewitalizacyjnych oraz dla zapewnienia ciągłości działań rewitalizacyjnych).

Rozważenia instrumentów zachęcających podmioty prywatne do inwestowania na obszarach zdegradowanych (propozycje zgłoszone przez stronę społeczną i ekspertów).

Realizacja działań wynikających z programu powinna:

- wiązać się z ich priorytetyzacją i identyfikacją przedsięwzięć koniecznych,
- koncentrować się na rozwiązaniu kluczowych problemów, które według diagnozy najbardziej przyczyniają się do powstania i trwania kryzysu danego obszaru.

Projekty powinny być realizowane na obszarach zdegradowanych, nie musi być to jednak regułą bezwzględnie obowiązującą, gdyż niektóre problemy obszarów zdegradowanych mogą być rozwiązywane dzięki realizacji projektów poza tymi obszarami (np. projekty dot. aktywizacji zawodowej).

Za określenie obszaru zdegradowanego wymagającego najbardziej kompleksowej interwencji i wskazanie go w programie rewitalizacji odpowiadają władze gminy.

3.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu:

- 1) Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020,
- 2) Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego,
- 3) Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2011 – 2014,
- 4) Strategia Rozwoju Ziemi Puckiej na lata 2016-2025.

3.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020

Uchwałą Nr 587/XXXV/05 z dnia 18 lipca 2005 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego Sejmik Województwa Pomorskiego przyjął zaktualizowaną „Strategię Rozwoju Województwa Pomorskiego”. Jest to podstawowy dokument strategiczny wytyczający kierunki rozwoju województwa pomorskiego aż do roku 2020.

Wizja województwa pomorskiego w roku 2020 został w „Strategii ...” zdefiniowana następująco:

Województwo pomorskie 2020 roku to znaczący partner w Regionie Morza Bałtyckiego - region czystego środowiska; wysokiej jakości życia; rozwoju opartego na wiedzy, umiejętnościach, aktywności i otwartości mieszkańców; silnej i zróżnicowanej gospodarki; partnerskiej współpracy; atrakcyjnej i spójnej przestrzeni, a także kultywowania wielokulturowego dziedzictwa oraz tradycji morskich i solidarnościowych.

Strategia wyznacza 14 celów strategicznych ujętych w ramach 3 priorytetów (Tabela 1). Cele strategiczne mają charakter ogólny i określają pożądane stany lub procesy. Są one doprecyzowane poprzez opis kierunków działań.

Tabela 1 – Priorytety i Cele Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego

PRIORYTET	KONKURENCYJNOŚĆ	SPÓJNOŚĆ	DOSTĘPNOŚĆ
CELE	1 Lepsze warunki dla przedsiębiorczości i innowacji	1 Wzrost zatrudnienia i mobilności zawodowej	1 Efektywny i bezpieczny system transportowy

2	Wysoki poziom edukacji i nauki	2	Silne, zdrowe i zintegrowane społeczeństwo	2	Poprawa funkcjonowania systemów infrastruktury technicznej i teleinformatycznej
3	Rozwój gospodarki wykorzystującej specyficzne zasoby regionalne	3	Rozwój społeczeństwa obywatelskiego	3	Lepszy dostęp do infrastruktury społecznej, zwłaszcza na obszarach strukturalnie słabych
4	Efektywna sfera publiczna	4	Kształtowanie procesów społecznych i przestrzennych dla poprawy jakości życia	4	Zachowanie i poprawa stanu środowiska przyrodniczego
5	Silna pozycja i powiązania Obszaru Metropolitalnego Trójmiasta w układzie ponadregionalnym, głównie bałtyckim	5	Wzmacnianie subregionalnych ośrodków rozwojowych		

Problematykę ochrony dóbr kultury w sposób bezpośredni zawierają niektóre priorytety i cele:

Priorytet I. KONKURENCYJNOŚĆ

Cel strategiczny 3 – Rozwój gospodarki wykorzystującej specyficzne zasoby regionalne.

Wśród kierunków działań cel ten zawiera ochronę dziedzictwa historycznego, kulturowego i przyrodniczego sprzyjającą jego racjonalnemu wykorzystaniu w rozwoju społeczno-gospodarczym, w tym m.in. wspieranie rozwoju regionalnych przemysłów kultury oraz regionalnych produktów turystycznych.

Priorytet II. SPÓJNOŚĆ

Cel strategiczny 3 – Rozwój społeczeństwa obywatelskiego.

Wśród kierunków działań cel ten zawiera:

5) wspieranie działań służących umacnianiu różnorodności i tożsamości regionalnej, utrwalanie dziedzictwa Kaszub, Kociewia, Powiśla i Żuław oraz innych części regionu, pielęgnacja i rozwój języka kaszubskiego i lokalnych dialektów, a także pielęgnowanie tradycji morskich i historycznych, w tym solidarnościowych;

6) wspieranie rozwoju kultury i poprawa dostępności mieszkańców regionu do oferty kulturalnej.

Cel strategiczny 4 – Kształtowanie procesów społecznych i przestrzennych dla poprawy jakości życia.

Wśród kierunków działań cel ten zawiera:

- 1) rewitalizacja obszarów regresu społeczno-gospodarczego, zdegradowanych obszarów miejskich, przemysłowych i powojennych, osiedli popegeerowskich, obszarów cennych kulturowo oraz obszarów zdegradowanych przyrodniczo;
- 2) wspieranie kompleksowej odnowy wsi pomorskiej;

Priorytet III. DOSTĘPNOŚĆ

Cel strategiczny 3 – Lepszy dostęp do infrastruktury społecznej, zwłaszcza na obszarach strukturalnie słabych.

Wśród kierunków działań cel ten zawiera modernizację wyposażenia i wspieranie działalności instytucji kultury, w tym także tworzenie warunków dla ośrodków integracji i aktywizacji społeczności lokalnych.

Jednym z sześciu zasadniczych narzędzi realizacji Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020 jest Regionalny Program Strategiczny w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej *Pomorska Podróż* jest Programem pełni wiodącą rolę w konkretyzacji i realizacji działań Samorządu Województwa Pomorskiego w takich obszarach jak wizerunek i marka turystyczna Pomorskiego oraz budowa sieciowych, ponadregionalnych produktów turystycznych.

Zakres tematyczny Regionalnego Programu Strategicznego *Pomorska Podróż* obejmuje jeden cel operacyjny Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego Unikatowa oferta turystyczna i kulturalna i dwa kierunki działań: rozwój sieciowych i kompleksowych produktów turystycznych oraz stworzenie rozpoznawalnej, wysokiej jakości oferty kulturalnej.

Cel szczegółowy 1. Zachowanie i turystyczne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Priorytet 1.1 Opieka i ochrona dziedzictwa kulturowego wskazuje, że dla zachowania regionalnej różnorodności i oryginalnych cech kulturowych ważne jest wzmocnienie systemowego wsparcia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz kompleksowych renowacji obiektów zabytkowych. Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu przede wszystkim poprawę stanu zachowania zabytków, trwałe ich zachowanie, a także zwiększenie ich dostępności dla mieszkańców, turystów i inwestorów ma być zrealizowany dzięki działaniu 1.1.1 Poprawa stanu obiektów i obszarów zabytkowych.

Potencjalne przedsięwzięcia strategiczne Regionalnego Programu Strategicznego *Pomorska Podróż* są realizacją zobowiązań Samorządu Województwa Pomorskiego określonych w Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego.

3.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Pomorskiego w dniu 30 września 2002 r. uchwałą Nr 639/XLVI/02, a następnie zmieniony w dniu 26 października 2009 r. uchwałą Nr 1004/XXXIX/09 (Dz. U. Woj. Pom. Nr 172 z dnia 16 grudnia 2009 r., poz. 3361).

W dokumencie tym uznano, że zrealizowanie celów polityki przestrzennej jest możliwe pod warunkiem stosowania określonych ogólnych zasad rozwijających zasadę generalną: długookresowego równoważenia rozwoju. Jedną z tych zasad jest stosowanie trójochrony (integralnej ochrony wartości

przyrodniczych, kulturowych i krajobrazu) dla utrzymania równowagi środowiska i poprawy warunków i jakości życia.

W rozdziale 12.1.2. poświęconym systemowi ochrony środowiska kulturowego wskazano, że ochrona elementów dziedzictwa kulturowego jest częścią składową procesu kształtowania i ochrony ładu przestrzennego. Sformułowano następujące zasady zagospodarowania przestrzennego:

- a) Ochrona różnorodności dziedzictwa kulturowego wykształconego w wyniku wielu procesów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej.
- b) Ochrona zachowanych zespołów obiektów zabytkowych o wyrazistej tożsamości – nawet jeśli poszczególne obiekty nie posiadają wybitnej wartości historycznej lub artystycznej.
- c) Wprowadzanie funkcji umożliwiających efektywne i racjonalne gospodarowanie obiektem zabytkowym.
- d) Unikanie przekształceń przestrzennych mogących zagrażać zasobom dziedzictwa kulturowego, np.: dysharmonijne lub szkodliwe sąsiedztwo.
- e) Stwarzanie przestrzennych warunków dla kontynuacji funkcji tożsamych dla tradycji miejsca, których podtrzymywanie jest racjonalne np.: targowe w śródmieściach miast o korzeniu średniowiecznym, rybołówstwo na wybrzeżu i rybactwo na Zalewie Wiślanym.
- f) Ekspozowanie w strukturze przestrzennej, w panoramach i sylwetkach miejscowości elementów najcenniejszych i udostępnianie miejsc o wysokich walorach kulturowych, w szczególności zabytków rangi światowej, europejskiej i krajowej oraz wybitnych dóbr kultury współczesnej.
- g) Komponowanie nowych struktur z uwzględnieniem historycznej zabudowy – uzupełnianie istniejących struktur o nowe elementy tworzące harmonijną całość.
- h) W gminnych dokumentach planistycznych należy:
 - zidentyfikować istniejące i potencjalne konflikty funkcjonalno-przestrzenne związane z ochroną walorów kulturowych;
 - zidentyfikować elementy charakterystyczne krajobrazu kulturowego oraz określić zasady ich ochrony
 - (np.: wskazanie wytycznych dotyczących zgodnych z tożsamością miejscowości zasad: posadowienia obiektów na działce, formy obiektu, detalu architektonicznego);
 - określić elementy charakterystyczne w przypadku dóbr kultury współczesnej, które winny zostać zachowane

Jako kierunki zagospodarowania przestrzennego wskazano:

1) Ochronę i odnowę charakterystycznych zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, m.in.: układów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków wsi pomorskiej, dziedzictwa morskiego i rzeczno, dziedzictwa budownictwa ceglanego (przede wszystkim najstarsze kościoły i założenia klasztorne, zamki krzyżackie) i drewnianego (przede wszystkim dziedzictwo kulturowe Ziemi Słupskiej, Żuław, Powiśla, Kaszub i Kociewia), obiektów dziedzictwa obronnego i techniki (w tym systemów hydrotechnicznych), kultury materialnej portów morskich i rzecznych oraz wsi rybackich, materialnych relikwów dziedzictwa solidarnościowego, zespołów rezydencjalnych, zespołów zieleni urządzonej, wybitnych dóbr kultury współczesnej.

W rozdziale 12.1.3. poświęconym systemowi ochrony walorów krajobrazu wskazano następujące zasady zagospodarowania przestrzennego:

- a) W strefach krajobrazu harmonijnego (ziemia puckska, bytowska, kartuska, słowińska, dolina dolnej Wisły, Żuławy Wiślane, Równina Charzykowska oraz parki krajobrazowe, parki narodowe) zachowanie i uczytelnianie istniejących wartości estetyczno-widokowych związanych z rzeźbą terenu oraz jego naturalnym i kulturowym pokryciem.
- b) W sferze krajobrazu dysharmonijnego i zdegradowanego (aglomeracja Trójmiasta, obszary podmiejskie ośrodków regionalnych, główne ciągi komunikacyjne) – przywracanie równowagi przyrodniczej, zwiększanie bioróżnorodności, porządkowanie i odtwarzanie zasobów kulturowych, usuwanie lub maskowanie zielenią elementów obniżających walory estetyczno-widokowe.
- c) Ograniczanie zainwestowania na terenach leśno-rolnych (szczególnie o wysokich wartościach kulturowych i estetycznych) przez wyznaczanie w dokumentach planistycznych gmin obszarów wyłączonych spod zabudowy i jej ograniczanie oraz wskazywanie linii zabudowy oddzielającej obszar zabudowany od obszarów rolnych lub zagrodowej zabudowy rozproszonej.
- d) Eliminacja i przeciwdziałanie powstawaniu zabudowy o cechach dysharmonijnych w strefach wglądów na tereny o wysokich walorach krajobrazowych.
- e) Ekspozowanie i odtwarzanie dominant architektonicznych (np. baszty, wieże zamków, kościołów czy ratuszy).
- f) Preferowanie i kontynuacja dobrej praktyki w zagospodarowaniu przestrzeni (układów ruralistycznych, niw siedliskowych etc.) i sposobie użytkowania obszarów o wyraźnych walorach przyrodniczo-kulturowych i krajobrazowych.
- g) Ochrona przestrzeni o specyficznych i unikatowych walorach krajobrazowych.
- h) Ograniczanie wprowadzania obcych krajobrazowo elementów i form zagospodarowania antropogenicznego oraz dewastowania elementów przyrodniczych i architektonicznych krajobrazu – ochrona tożsamości wszystkich typów krajobrazu.
- i) Kształtowanie i podnoszenie walorów krajobrazowych oraz ich lepsze udostępnienie, jako elementu jakości życia i atrakcyjności turystycznej województwa.
- j) Opracowywanie studiów krajobrazowych przy realizacji inwestycji wielkopowierzchniowych, wysokościowych lub liniowych w dominujący sposób oddziałujących na przestrzeń.
- k) Zachowanie charakterystycznych cech naturalnych krajobrazów nadmorskich i naturalnych procesów ich kształtowania, ekspozycji widokowej.

W kierunkach zagospodarowania przestrzennego wskazano m.in.:

- 9) W gminnych dokumentach planistycznych należy określić:
 - a) elementy i obszary charakterystyczne dla krajobrazu kulturowego miejscowości oraz szczegółowe zasady ich przekształceń;
 - b) strefy krajobrazu zdegradowanego oraz zasady i kierunki ich przekształceń;
 - c) sposoby rekompozycji, restylizacji i uporządkowania chaotycznych układów zabudowy;
 - d) zasady zagospodarowania punktów widokowych i ochrony panoram widokowych.
- 11) Podejmowanie czynnych działań – restytucji, rewaloryzacji i rekultywacji elementów przyrodniczych i architektoniczno-kulturowych decydujących o zachowaniu lub przywróceniu walorów krajobrazowych specyficznych dla poszczególnych typów obszarów.

- 12) Podejmowanie działań ochronnych na obszarach wiejskich mających na celu utrzymanie przestrzeni otwartych cennych krajobrazowo, w tym głównie ochrona terenów leśnych i rolnych, poprzez wyłączenie ich z terenów potencjalnie przeznaczanych pod zabudowę.

W rozdziale 12.3. Infrastruktura społeczna, w kierunkach zagospodarowania przestrzennego w

3) Kultura i sztuka:

- 3) Rozwijanie różnorodnych form upowszechniania i krzewienia kultury na obszarze całego województwa oraz poprawa warunków świadczenia tych usług, zwłaszcza wspierających i upowszechniających kulturę i edukację regionalną, m. in. domy i ośrodki kultury, uniwersytety ludowe.

- 4) Obejmowanie ochroną w planach zagospodarowania przestrzennego ocalałych obiektów dziedzictwa kulturowego i wykorzystywanie jako wzorców w kształtowaniu lokalnej przestrzeni, a także bazy dla tworzenia instytucji kultury.

W rozdziale 12.4.1 Rozwój gospodarki turystycznej Zadania polityki przestrzennej zakładają:

- 1) Rozwój całorocznej oferty turystycznej opartej o walory przyrodniczo-kulturowe i krajobrazowe oraz funkcje miejskie i metropolitalne.

W Zasadach zagospodarowania przestrzennego:

- e) Ograniczanie presji turystycznej na obszary wrażliwe przyrodniczo, kulturowo i krajobrazowo przez zapewnienie infrastruktury obsługi ruchu turystycznego przeciwdziałającej dewastacji tych obszarów.

- f) Wytyczenie i organizowanie szlaków turystycznych, zwłaszcza tras rowerowych o znaczeniu ponadlokalnym w sposób umożliwiający ich wykorzystanie niezależnie od stopnia sprawności fizycznej.

- i) Realizacja inwestycji bezpośrednio chroniących środowisko przyrodnicze, wartości kulturowe i krajobraz, w rejonach najintensywniej wykorzystywanych turystycznie – w szczególności w pasie nadmorskim i na Pojezierzu Kaszubskim.

W Kierunkach zagospodarowania przestrzennego:

3) Rozwój infrastruktury turystyki:

- c) świąteczno-weekendowej i agroturystyki: na terenach odznaczających się wysokimi walorami krajobrazu – np. w Dolinie Walichnowskiej, na Żuławach (Malborskich, Gdańskich i Elbląskich) Pojezierzu Iławskim, Pojezierzu Kaszubskim, Pojezierzu Starogardzkim, Pojezierzu Krajeńskim, Wysoczyźnie Żarnowieckiej, Równinie Charzykowskiej, Dolinie Gwdy, Wysoczyźnie Polanowskiej, Pradolinie Łeby, Pobrzeżu Kaszubskim, Mierzei Wiślanej;

- 4) Utworzenie szlaków tematycznych i produktów turystycznych, wykorzystujących kulturowe, przyrodnicze i krajobrazowe walory województwa.

3.2.3. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2011 – 2014

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2011-2014 został przyjęty przez Sejmik Województwa Pomorskiego w dniu 28 lutego 2011 r. uchwałą Nr 91/V/11. Jest dokumentem kontynuującym politykę zapoczątkowaną programem na lata 2007-2010. Dotychczas nie została podjęta uchwała Sejmiku w sprawie programu na kolejny okres.

Program opieki określa cel, priorytety i typy działań programu opieki nad zabytkami w województwie pomorskim. Celem strategicznym Programu jest:

wzmocnienie poziomu ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym województwa pomorskiego służące zachowaniu zabytków, budowaniu tożsamości regionalnej oraz promocji turystycznej regionu

Cel ten ma być realizowany w ramach 3 priorytetów:

1. Zachowanie dziedzictwa kulturowego miast i wsi
2. Zachowanie kulturowego dziedzictwa morskiego i rzecznoego
3. Badanie, dokumentacja i promocja dziedzictwa kulturowego

Kierunki działań w ramach Priorytetu 1: Zachowanie dziedzictwa kulturowego miast i wsi:

1. Zachowanie dziedzictwa kulturowego miast i wsi regionu służące budowaniu tożsamości mieszkańców oraz promocji turystycznej.
2. Ochrona charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego, w tym zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.
3. Zachowanie krajobrazu kulturowego wsi pomorskiej.
4. Ożywienie obszarów zabytkowych zespołów ruralistycznych oraz urbanistycznych.
5. Zachowanie dziedzictwa architektury obronnej oraz przemysłu i techniki.
6. Poprawa stanu ochrony i opieki nad zbiorami muzealnymi i archiwalnymi.
7. Trwałe zachowanie i bezpieczeństwo obiektów zabytkowych.
8. Ekspozycja najcenniejszych zabytków dziedzictwa kulturowego miast i wsi.

Kierunki działań w ramach Priorytetu 3: Badanie, dokumentacja i promocja dziedzictwa kulturowego:

1. Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym.
2. Rozpoznanie zasobów i specyfiki regionalnego dziedzictwa kulturowego.
3. Promowanie tradycyjnych form i cech regionalnej architektury (w zakresie bryły, detalu architektonicznego, materiału, kolorystyki, rozwiązań konstrukcyjnych).
4. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.
5. Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej.
6. Szeroki dostęp do informacji o dorobku kultury regionalnej.

3.2.4. Strategia Rozwoju Ziemi Puckiej na lata 2016-2025

30 stycznia 2015 roku Burmistrz Helu, Burmistrz Jastarni, Burmistrz Pucka, Burmistrz Władysławowa, Wójt Gminy Kosakowo, Wójt Gminy Krokowa, Wójt Gminy Puck oraz Starosta Pucki podpisali list intencyjny w sprawie wspólnego opracowania Strategii Rozwoju Ziemi Puckiej na lata 2016-2025. Dokument ten jest aktualnie opracowywany.

IV. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

4.1.1. Dokumenty o charakterze strategicznym

4.1.1.1. Strategia Rozwoju Gminy Krokowa do 2015 roku

Strategia Rozwoju Gminy Krokowa do 2015 roku została przyjęta uchwałą Nr XXIII/238/2004 Rady Gminy w Krokowej z dnia 22 października 2004 r. Plan Strategiczny określa misję, czyli najogólniejszą wizję gminy, której urzeczywistnienie będzie możliwe dzięki realizacji celów strategicznych.

Przyjęta misja:

Gmina Krokowa to nowoczesne, europejskie centrum turystyczno-kulturalne Pomorza, wykorzystujące rentę położenia, atrakcyjne miejsce do zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej, dbające we współpracy z otoczeniem o walory środowiska przyrodniczego i antropogenicznego.

Cele strategiczne:

- rozwój infrastruktury gwarantujący podniesienie poziomu życia mieszkańców gminy do średniego poziomu miast w Polsce,
- rozwój turystyki wraz z promocją walorów gminy,
- rozwój przedsiębiorczości w gminie w oparciu o PSSE „Żarnowiec” oraz korzystne warunki prawno-organizacyjne stworzone przez gminę,
- restrukturyzacja rolnictwa w kierunku powiększenia arealu i specjalizacji,
- przekształcenie Krokowej w centrum turystyczno-kulturalne Pomorza,
- dalsza poprawa stanu środowiska przyrodniczego oparta na współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej,
- rozwój osadnictwa mieszkańców miast na terenie gminy.

Czas ogólnej wizji i misji gminy w założeniach do planu strategicznego gminy Krokowa określony został do 2015 roku.

Zagadnienia Ochrony Zabytków wiążą się nierozdzielnie z turystyką i rekreacją. Gmina Krokowa wyróżnia się niezwykle atrakcyjnym i zróżnicowanym przestrzennie potencjałem turystycznym. Zachowanie tego potencjału wymaga zrównoważonego rozwoju turystyki. Walory turystyczne gminy oraz preferencje mieszkańców przemawiają za skoordynowanym rozwojem różnych form turystyki w poszczególnych częściach gminy. Aktualnie w trakcie przygotowywania jest aktualizacja Strategii.

Ustalenia Planu Strategicznego na zasady polityki przestrzennej gminy realizowane są w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy.

4.1.2. Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska Gminy Krokowa na lata 2012 – 2015 z uwzględnieniem lat 2016 – 2019

Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska Gminy Krokowa na lata 2012 – 2015 z uwzględnieniem lat 2016 – 2019 z listopada 2011 roku w rozdziale 3 skupia się na Ochronie Dziedzictwa Przyrodniczego Gminy. Gmina Krokowa ze względu na swoje walory przyrodnicze pokryta jest w 55,6% (bez obszarów Natura 2000) swojej powierzchni obszarami chronionymi. Na jej terenie występuje duża różnorodność w formach ochrony przyrody, zlokalizowane są tutaj:

- Nadmorski Park Krajobrazowy – powierzchnia 2 303 ha,
- 2 Obszary Chronionego Krajobrazu – powierzchnia 9 470 ha,
- 8 rezerwatów przyrody – powierzchnia 1 204,2 ha,
- 8 użytków ekologicznych – powierzchnia 26,7 ha,
- 57 pomników przyrody,
- Stanowisko dokumentacyjne – powierzchnia 0,5 ha,
- 8 obszarów Natura 2000 – powierzchnia 206 597,3 ha.

Program odnosi się do zieleni urządzonej, która występuje na obszarach o istotnym znaczeniu zwłaszcza dla terenów zabudowanych. Zieleń urządzona to przede wszystkim obiekty przyrodnicze o formach naturalnych, półnaturalnych i przetworzonych oraz rozmaite założenia ogrodowe istniejące samoistnie lub towarzyszące budowlom. Tereny zieleni urządzonej pełnią funkcje rekreacyjne, ekologiczne i zdrowotne – wpływają na złagodzenie lub eliminację uciążliwości życia w terenie zabudowanym, kształtowanie układów urbanistycznych, wprowadzają ład przestrzenny oraz nadają specyficzny i indywidualny charakter. Wraz z dworami, pałacami i folwarkami parki tworzą atrakcyjny element krajobrazu, świadcząc o historii i kulturze danego regionu oraz podkreślają ich ciągłość. Stanowią o odrębności tego miejsca i identyfikacji z nim mieszkańców. Parki mają wielkie znaczenia dla zachowania i ochrony fauny z uwagi na znaczne zróżnicowanie siedliskowe i florystyczne. Są one ważnym elementem w krajobrazie przyrodniczym gminy Krokowa. Najważniejsze obiekty to:

- Park w Krokowej jest nieodłączną częścią zlokalizowanego tutaj zamku rycerskiego otoczonego fosą. Park posiada formę ogrodu włoskiego, którym w polskiej tradycji nazywano kwaterowy ogród renesansowy, choć z czasem, w ciągu XVII i XVIII w., nazwa ta stała się potocznym określeniem każdego ogrodu ozdobnego, nawet założeń francuskich i holenderskich. Zasadą rozplanowania takich ogrodów włoskich, bez względu na to, czy były one zakładane osiowo czy centralnie, był podział „ad quadratum”. Ten układ przeniesiono z ogrodu użytkowego na ozdobny, tnąc regularnymi ścieżkami teren na autonomiczne kwatery – prostokątne lub kwadratowe. Kwatery takie ograniczano drzewami, krzewami, bądź treliażami. Przepuszczalnie w Krokowej występował typ wirydażowy o zwartym, jednolitym układzie. Całość otaczały ściany zieleni. W końcu XVIII w. założono park krajobrazowy, który zaliczany był do największych w Europie. Park krajobrazowy otoczył pałac zielonym pierścieniem swobodnej kompozycji spajając założenie pałacowe z otoczeniem w malowniczą całość.
- Park w Prusewie, wybudowany w układzie geometrycznym i angielskim, który stanowi zachodnią część założenia, otaczając dwór od tyłu budynku. Na jego terenie znajduje się bogaty starodrzew tj. osiem pomników przyrody w wieku ponad 250 lat, zachowana mała architektura w tym fontanna, aleja różana oraz liczne kompozycje kwiatowe dodające kolorytu wypełnionej zielenią przestrzeni.

- Park w Kłaninie, który otacza zabudowania pałacowe. Park posiada liczne rzadkie okazy drzew: miłorzębem japońskim, klonem japońskim, cisami, czy platanem. Wewnątrz parku znajduje się altana z końca XIX w. Zbudowana jest na bazie konstrukcji szkieletowej, wypełnionej cegłą. Niespełna kilka metrów od niej rośnie okazały ponad 300-letni dąb, który został uznany za pomnik przyrody.
- Park w Parszkowie powstał w drugiej połowie XIX w, i składa się z dworu, parku z sadem i stawami rybnymi oraz folwarku. Park, o regularnym, prostokątnym zarysie i swobodnej kompozycji, obecnie bardzo zaniedbany, rozciąga się na osi dworu, w kierunku północnym. Od południowego zachodu do terenu parku przylega sad, a oba zespoły zieleni ogranicza ciąg, niegdyś rybnych, stawów. Po stronie południowej dworu jest folwark, który od części dworskiej oddziela żywopłot.
- Park w Sulicicach o swobodnej kompozycji zlokalizowany jest przy dworze z końca XIX w.
- Park w Tyłowie.
- Park w Lubocinie wraz z dworem, powstał w 2. połowie XIX wieku. Na początku XX wieku dwór rozbudowano o zachodnie skrzydło. Dawny park ograniczony jest szpalerami grabów, ale jego układ uległ całkowitemu zatarciu.
- Park w Żarnowcu był ogrodem Klasztornym z częścią ozdobną i użytkową (Wirydarz) w średniowiecznym zespole klasztoru sióstr Cysterek
- Park w Glinkach.
- Park w Słuchowie.
- Park dworski w Wierzchucinie, usytuowany na tyłach dworu, o regularnym, prostokątnym obrysie, w parku nieco starodrzewu – m.in. 300-letnia lipa drobnolistna Pięć pierwszych wymienionych parków zostało wpisanych do rejestru zabytków Województwa Pomorskiego.

Wyszczególniony został także zespół ruralistyczny wsi Karwieńskie Błoto Pierwsze i Drugie, który znajduje się w obszarze chronionego krajobrazu Nadmorskiego Parku Krajobrazowego. Wieś Karwieńskie Błoto Pierwsze i Drugie oraz obszar terenów otaczających, związanych przestrzennie i krajobrazowo, stanowi spójny i jednorodny krajobraz kulturowy o charakterze rolniczym i osadniczym, w którym zapisane są i utrwalone, typowe dla kultury osiedlonych na bagiennym polderze olendrów formy zagospodarowania terenu. Są to: grawitacyjny, obecnie w części zmodernizowany system rowów melioracyjnych, wyznaczający charakterystyczny podział własnościowy i funkcjonalny gruntów, charakterystyczne formy ukształtowania zabudowy wsi, zabudowy siedlisk i architektury.

Priorytet	Ochrona dziedzictwa przyrodniczego i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody
Kierunki działań	<ul style="list-style-type: none"> • Utrzymanie różnorodności siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, w tym zapobieganie ich fragmentacji. • Bieżąca ochrona obszarów i obiektów prawnie chronionych oraz przyrody morza przybrzeżnego. • Prowadzenie szkoleń i edukacji (formalnej i nieformalnej) w zakresie ochrony przyrody, krajobrazu i różnorodności biologicznej. • Wdrażanie sieci Natura 2000 w tym opracowanie planów ochrony i planów zarządzania dla tych obszarów
Cel	<i>Ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej, powstrzymanie procesu jej utraty oraz poprawa spójności systemu obszarów chronionych ze szczególnym uwzględnieniem obszarów Natura 2000</i>

Źródło: Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska Gminy Krokowa na lata 2012 – 2015 z uwzględnieniem lat 2016 – 2019

Walory turystyczne Gminy wskazane są w rozdziale 3.10 jako silna strona Gminy. Turystów przyciągają zarówno zasoby przyrodnicze, jak i historyczne i kulturowe. Turystyka powinna stać się siłą napędową wzrostu społeczno-gospodarczego regionu. W związku z tym należałoby wykorzystać rosnące zapotrzebowanie na usługi turystyczne. Atrakcje powinny mieć wymierne przełożenie na zmniejszenie bezrobocia w gminie i poprawę stanu czystości środowiska oraz na ogólny rozwój. Potencjał tkwiący w przyrodzie i sąsiedztwie zabytków powinien przyciągnąć rzesze turystów.

4.1.3. Opracowania wyznaczające kierunki polityki przestrzennej

4.1.3.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Krokowa

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego zostało przyjęte Uchwałą Nr III/23/2010 Rady Gminy Krokowa w dniu 29 grudnia 2010 r. W studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej oraz ustala się obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Teren gminy Krokowa w zdecydowanej większości znajduje się w zasięgu obszaru proponowanego w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa do objęcia ochroną w formie parku kulturowego Zatoki Puckiej. Na terenie gminy występują obszary proponowane do objęcia ochroną z uwagi na wybitne walory kulturowe, charakteryzujące się zachowaną historyczną strukturą przestrzenną. Obszary te stanowią harmonijną całość w krajobrazie lub jego dominantę.

Należą do nich:

- Karwieńskie Błota – założenie ruralistyczne, pozostałości (struktura niwy siedliskowej i rozłogu pól) po wsi holenderskiej lokowanej w 1599 r. przez starostę puckiego J. Wejhera, jedna z ostatnich zachowanych osad holenderskich tego typu,
- Żarnowiec – zespół klasztorny Benedyktynek (ok. 1279 r.), średniowieczna tradycja miejsca i kompozycja krajobrazowa,
- Krokowa – założenie rezydencjonalno-krajobrazowe, pałac z XIV w., ciągłość tradycji miejsca od późnego średniowiecza i wielka kompozycja krajobrazowa.

Zgodnie z Planem Zagospodarowania przestrzennego Województwa teren gminy usytuowany jest w dwóch regionach historyczno-kulturowych: pasa nadmorskiego lęborskiego (północna część gminy), oraz Ziemi Puckiej (południowa część gminy). Są to obszary o wysokich i wybitnych walorach dziedzictwa kulturowego, wyróżniające województwo i podkreślające tożsamość regionalną. Zgodnie z dokumentami wyższego rzędu występuje potrzeba podejmowania i prowadzenia działań dla utrwalenia wielokulturowej tożsamości historycznej regionu z zachowaniem lokalnych odrębności oraz wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego jako ważnego elementu rozwoju gospodarczego i promocji województwa, poprzez:

- ochronę i zachowanie krajobrazu kulturowego o najcenniejszych walorach kulturowych i krajobrazowych w skali województwa, w drodze ustanowienia form ochrony prawnej,
- pielęgnowanie walorów krajobrazów historycznych regionu ziemi puckiej i strefy przymorskiej,
- zachowanie i ochronę dziedzictwa kulturowego związanego z tradycjami letnisk i kurortów w pasie nadmorskim,
- likwidację istniejących obiektów nielegalnej zabudowy oraz likwidację lub przebudowę obiektów substandardowych szczególnie w pasie nadmorskim,
- wyłączenie z zabudowy odpowiednio szerokiego pasa przybrzeżnego w celu utrzymania walorów krajobrazowych brzegów i ograniczenia nacisku prowadzenia prac technicznych w pasie nadmorskim,
- wprowadzenie zieleni w otoczeniu osiedli i obiektów rekreacyjnych w zakresie podnoszącym walory krajobrazu (maskowanie zespołów obiektów),
- likwidację bądź neutralizację widokową wszelkich elementów obniżających walory krajobrazowe,
- ochronę tożsamości kulturowej miejsca w drodze objęcia ochroną obszarów zabudowy w sąsiedztwie wartościowych zespołów przestrzennych i ich rekompozycję przestrzenną, pozwalającą na wyeksponowanie wartościowych cech zespołów,
- zachowanie historycznego układu osadniczego oraz jego związków z drogami lądowymi i wodnymi,
- łączenie ochrony środowiska kulturowego z ochroną środowiska przyrodniczego poprzez ochronę krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z historycznym założeniem architektonicznym, zachowanie i odtworzenie dawnych układów i funkcji terenów zielonych w ich pierwotnym kształcie wraz z infrastrukturą, rewaloryzację parków pod kątem zwiększenia ich atrakcyjności jako miejsc wypoczynku,
- zachowanie i ochronę zagród holenderskich,
- zachowanie i utworzenie warunków ekspozycji panoram widokowych z tras komunikacyjnych na szczególnie interesujące obiekty krajobrazowe, określenie w miejscowych dokumentach planistycznych zasad zagospodarowania punktów widokowych i ochrony panoram widokowych,
- ochronę istniejących panoram widokowych, w tym zakaz wznoszenia budynków i budowy przesłaniających ekspozycję krajobrazową z punktów widokowych oraz wprowadzania zieleni wysokiej.

Studium wskazuje, że obiekty i obszary dziedzictwa kulturowego, a także krajobraz stanowią obok środowiska przyrodniczego o tożsamości gminy Krokowa. Właściwe wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego stanowi istotny element rozwoju gospodarczego i promocji gminy. Studium ustala zasady ochrony i kształtowania krajobrazu gminy Krokowa, w tym kulturowego:

- sprawowanie ochrony i właściwe utrzymanie obiektów i terenów wpisanych do rejestru zabytków województwa pomorskiego i podlegające ochronie na mocy ustawy z dnia 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 oraz z 2004 r. nr 96 poz. 959);
- objęcie i sprawowanie ochrony obiektów i terenów istotnych dla zachowania tożsamości lokalnej, na podstawie aktów prawa miejscowego, a w szczególności miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- objęcie ochroną i kształtowanie krajobrazu kulturowego, a w szczególności zespołów zabudowy i jednostek osiedleńczych istotnych dla zachowania tożsamości lokalnej, w sposób:
 - uwzględniający lokalną tradycję budowlaną i historyczne zasady rozplanowania wsi,
 - zapewniający planową i kontrolowaną parcelację terenów prowadzoną zgodnie z lokalną tradycją,
 - zapewniający kontynuację harmonijnego i organicznego procesu rozwoju miejscowości;
 - harmonijne i zgodne z lokalnymi tradycjami kształtowanie terenów zieleni zorganizowanej: parków, skwerów, zieleńców, alei i szpalerów drzew, zieleni przydrożnej na podstawie aktów prawa miejscowego, a w szczególności miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Studium ustala ochronę obiektów małej architektury, historycznych cmentarzy i miejsc pamięci.

Na potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej wyznaczono w studium strefy ochrony konserwatorskiej. Zostały one wyodrębnione w zależności od walorów obiektów i obszarów zabytkowych, w tym stanowisk archeologicznych, stopnia zachowania istniejącej historycznej kompozycji ruralistycznej i substancji zabytkowej:

STREFA „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej obejmuje obszar szczególnie wartościowy, o bardzo dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej.

STREFA „B” pośredniej ochrony konserwatorskiej obejmuje teren sąsiadujący ze strefą „A”, znajdujący się poza dawnym ośrodkiem układu, którego rozplanowanie posiada wartość kulturową, zabudowa w większości nie figuruje w rejestrze zabytków, natomiast posiada wartość kulturową w skali lokalnej.

STREFA „K” ochrony krajobrazowej obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów lub obiektów zabytkowych stref „A” i „B”, integralnie związana z zespołem zabytkowym, podlegający ochronie.

Strefy ochrony archeologicznej:

STREFA W obejmuje obszary stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, posiadających czytelną formę krajobrazową.

STREFA OW-1 obejmuje pozostałe obszary stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

STREFA OW-2 obejmuje pozostałe obszary stanowisk archeologicznych.

Dla poszczególnych stref zostały wskazane sposoby ochrony. Strefy A i B wyznaczono dla zespołów i układów urbanistycznych: Białogóra, Brzyno, Goszczyno Wybudowania, Jeldzino, Karlikowo, Kłanino, Krokowa, Lisewo, Lubocino, Parszkowo, Prusewo, Sławoszyno, Sobieńczyce, Sulicice, Trzy Młyny, Tyłowo, Wierzchucino, Żarnowiec.

STREFA „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej, jak na rysunku studium obejmuje obszar szczególnie wartościowy, o bardzo dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej. Znajdujący się w niej zespół wyróżnia się w całości układu przestrzennego wsi. Dominują w nim elementy historycznego układu przestrzennego, obrazujące czytelnie historyczne pochodzenie zespołu. Na tym obszarze, obok obiektów wpisanych do rejestru zabytków, występują obiekty o lokalnej wartości kulturowej, objęte

ewidencją konserwatorską. W strefie „A” działalność konserwatorska powinna zmierzać do pełnej rewaloryzacji historycznego układu przestrzennego. Dla strefy „A” ustala się:

- zachowanie rozplanowania budynków, historycznej linii zabudowy oraz wysokości elewacji (w przypadku zabudowy plombowej zbliżone do wysokości zabudowy historycznej),
- zachowanie historycznych podziałów własnościowych działek lub ewentualne nawiązanie do dawnych podziałów przez odpowiednie kształtowanie brył lub elewacji budynków lub przez zaznaczenie ich śladów z pomocą małej architektury lub zieleni,
- zachowanie zasadniczych proporcji wysokościowych, kształtujących sylwetę całego zespołu oraz fragmentów wewnątrz urbanistycznych,
- sukcesywnie prowadzoną, ciągłą restaurację i modernizację obiektów o lokalnej wartości kulturowej,
- sukcesywną restaurację lub restytucję historycznych, krajobrazowych założeń ruralistycznych, założeń dworsko-parkowych, parkowych i ogrodowych, a także konserwację zachowanych elementów zabytkowych układu terenu, zieleni, cieków i zbiorników wodnych,
- nowa zabudowa musi być dostosowana do historycznej kompozycji urbanistycznej w zakresie skali, bryły, podziałów architektonicznych, proporcji powierzchni muru i otworów,
- wysokość projektowanej zabudowy musi być dostosowana do otaczającej zabudowy historycznej, podlegającej ochronie konserwatorskiej,
- w przypadku budowy, rozbudowy lub modernizacji obiektów położonych w obrębie strefy „A” należy wykonać studia krajobrazowe, których wynikiem będzie podanie gabarytów tych obiektów, zarówno wysokościowych, jak i szerokości frontów,
- ze strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej należy usunąć obiekty szpecące i dysharmonizujące, jak np. substandardową zabudowę gospodarczą, bezstylowe kioski i stoiska sezonowe, nieodpowiednie reklamy,
- obowiązuje bezwzględny priorytet wymagań konserwatorskich, zachowanie zabytkowej struktury przestrzennej zespołu, a także zasada dobrej kontynuacji miejscowej tradycji architektonicznej.

STREFA „B” pośredniej ochrony konserwatorskiej obejmuje teren sąsiadujący ze strefą „A”, znajdujący się poza dawnym ośrodkiem układu, którego rozplanowanie posiada wartość kulturową, zabudowa w większości nie figuruje w rejestrze zabytków, natomiast posiada wartość kulturową w skali lokalnej. Strefa ta stanowi niezbędną podbudowę przestrzenną dla strefy „A”. Na tym terenie historyczne rozplanowanie zachowało się częściowo. Zabytkowa zabudowa o wysokiej wartości (tj. obiekty kwalifikujące się do rejestru zabytków) składa się z nielicznych obiektów rozproszonych wśród domów o mniejszej wartości lub zabudowy bezstylowej. Strefa „B” jest strefą przejściową pomiędzy zabytkowym układem strefy „A” a obszarami kontrastującej z nim współczesnej zabudowy, tworząc gdzieś jej tzw. otulinę. Strefą tą obejmuje się również historyczne, w dużej mierze zachowane, układy ruralistyczne wsi. W strefie „B” obiekty historyczne o lokalnej wartości kulturowej występują w małych zespołach lub w rozproszeniu. Znajdujące się na tym obszarze współczesne obiekty i zespoły tworzące struktury przestrzenne, odmienne od historycznych nadają zróżnicowany charakter przestrzenny temu obszarowi. W strefie tej obowiązują rygory w zakresie utrzymania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania i struktury przestrzennej oraz konieczność dostosowania nowej zabudowy do historycznej kompozycji urbanistycznej w zakresie skali i bryły zabudowy, z możliwością modyfikacji wysokości zabudowy, przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej. Tu także ustala się zasadę restauracji i modernizacji technicznej obiektów o wartościach

kulturowych oraz usunięcie lub odpowiednią przebudowę obiektów dysharmonizujących, zwłaszcza uniemożliwiających ekspozycję zespołu strefy „A”.

STREFA „K” ochrony krajobrazowej obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów lub obiektów zabytkowych stref „A” i „B”, głównie przez wyznaczenie terenów wyłączonych spod zabudowy oraz określenie jej nieprzekraczalnych gabarytów do 10 m wysokości. Jest to w całości krajobraz integralnie związany z zespołem zabytkowym, podlegający ochronie.

STREFA W obejmuje obszary stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, posiadających czytelną formę krajobrazową. W strefie tej wprowadza się zakaz prowadzenia jakichkolwiek prac powodujących przekształcenia terenu.

STREFA OW-1 obejmuje pozostałe obszary stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków. W strefie tej realizacja inwestycji związanych z pracami ziemnymi wymaga przeprowadzenia wyprzedzających badań archeologicznych po uprzednim uzyskaniu zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

STREFA OW-2 obejmuje pozostałe obszary stanowisk archeologicznych. W strefie tej i w jej sąsiedztwie realizacja inwestycji związanych z pracami ziemnymi wymaga przeprowadzenia wyprzedzających badań archeologicznych lub nadzoru archeologicznego w zakresie wskazanym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, po uprzednim uzyskaniu jego zezwolenia. W przypadku stwierdzenia relikwów archeologicznych prace należy wstrzymać i powiadomić o fakcie odkrycia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W studium wyszczególniono obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku. Wśród nich jest układ ruralistyczny wsi Karwieńskie Błoto Pierwsze i Drugie w granicach historycznych wraz z otoczeniem (wpis pod numerem A-1060 (nr rej. nowy 1760 z dnia 17.06.2005). W studium nie są wskazane obiekty z Gminnej Ewidencji Zabytków. W trakcie opracowywania studium Gminna Ewidencja Zabytków nie istniała.

4.1.3.2. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Na obszarze Gminy obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego zatwierdzone uchwałami Rady Gminy Krokowa:

1. Uchwała nr XV/158/2011 Rady Gminy Krokowa z dnia 30 listopada 2011r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla trasy gazociągu wysokiego ciśnienia wraz ze strefą ochronną - zasilanie rejonu nadmorskiego obejmującego działki nr 8/7, 73/1 - obręb Tyłowo; 41 - obręb Karlikowo; 179, 171, 33/41, 33/43 - obręb Świecino; 56/14, 93 - obręb Połchówko w gminie Krokowa.
2. Uchwała nr XV/160/2011 Rady Gminy Krokowa z dnia 30 listopada 2011r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Lubkowo, gmina Krokowa.
3. Uchwała nr XVII/174/2011 Rady Gminy Krokowa z dnia 29 grudnia 2011r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części działki nr 451/1 położonej w obrębie Żarnowiec, gmina Krokowa.
4. Uchwała nr XXXI/340/2013 Rady Gminy Krokowa z dnia 24 stycznia 2013r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 37/12 położonej w obrębie ewidencyjnym Parszkowo - Kłanino, gmina Krokowa.

5. Uchwała nr XXXV/388/2013 Rady Gminy Krokowa z dnia 12 czerwca 2013r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Wierzchucino Wybudowania I w gminie Krokowa, uchwalonego uchwałą Nr XLIII/416/2006 Rady Gminy Krokowa z dnia 31 marca 2006 r., dla obszaru części działek: nr 987-x1, nr 990, nr 991, nr 992 i nr 993/1 położonych w obrębie Wierzchucino, gmina Krokowa.
6. Uchwała nr XXXV/389/2013 Rady Gminy Krokowa z dnia 12 czerwca 2013r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części terenu zwartych obszarów rolnych i leśnych, położonego w rejonie Łąk Karwieńskich, gmina Krokowa.
7. Uchwała nr LI/550/2014 Rady Gminy Krokowa z dnia 30 października 2014r. W sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu wsi Brzyno w gminie Krokowa.
8. Uchwała nr LI/552/2014 Rady Gminy Krokowa z dnia 30 października 2014r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Minkowice, gmina Krokowa.
9. Uchwała nr LI/551/2014 Rady Gminy Krokowa z dnia 30 października 2014r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Wierzchucino, gmina Krokowa.
10. Uchwała nr VI/48/2015 Rady Gminy Krokowa z dnia 26 marca 2015r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych na południe od wsi Dębki w gminie Krokowa.
11. Uchwała nr VI/47/2015 Rady Gminy Krokowa z dnia 26 marca 2015r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla południowo-wschodniego fragmentu wsi Dębki w gminie Krokowa.
12. Uchwała nr VIII/85/2015 Rady Gminy Krokowa z dnia 27 maja 2015r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części terenu zwartych obszarów rolnych i leśnych, położonego w rejonie Wierzchucińskich Błot, Białogórskiego Bagna i Białogórskiej Strugi, gmina Krokowa.
13. Uchwała nr XV/159/2011 Rady Gminy Krokowa z dnia 30 listopada 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Brzyno , gmina Krokowa.
14. Uchwała nr XII/111/2015 Rady Gminy Krokowa z dnia 25 września 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek położonych w części północnej miejscowości Kartoszyne, gmina Krokowa.
15. Uchwała nr XLIX/535/2014 Rady Gminy Krokowa z dnia 8 września 2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu wsi Odargowo w gminie Krokowa.
16. Uchwała nr 45/V/99 Rady Gminy Krokowa z dnia 25 lutego 1999r. w sprawie uchwalenia mpzp dla obszaru działek geodezyjnych Nr 20/3, 20/8, 21/3 - 21/7,21/9 – 21/14 i 22/2. w miejscowości Sławoszynko obręb Sławoszyne, gmina Krokowa.
17. Uchwała nr 46/V/99 Rady Gminy Krokowa z dnia 25 lutego 1999r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Lubkowo.
18. Uchwała nr 178/XXVII/2000 Rady Gminy Krokowa z dnia 20 grudnia 2000r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Białogóra.
19. Uchwała nr 199/XXXII/2001 Rady Gminy Krokowa z dnia 25 maja 2001r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na trasie przebiegu przez teren

Gminy Krokowa gazociągu wysokiego ciśnienia wraz ze strefą ochronną – węzeł Wiczlino- ŻEG Żarnowiec

20. Uchwała nr 222/XXXV/2001 Rady Gminy Krokowa z dnia 5 października 2001r. w sprawie zmiany treści uchwały nr 199/XXXII/2001 Rady Gminy Krokowa z dnia 25 maja 2001r. Krokowa w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na trasie przebiegu przez teren Gminy Krokowa gazociągu wysokiego ciśnienia wraz ze strefą ochronną – węzeł Wiczlino - ŻEG Żarnowiec.
21. Uchwała nr 228/XXXVI/2001 Rady Gminy Krokowa z dnia 26 października 2001r. w sprawie zmiany treści uchwały nr 199/XXXII/2001 Rady Gminy Krokowa z dnia 25 maja 2001r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na trasie przebiegu przez teren Gminy Krokowa gazociągu wysokiego ciśnienia wraz ze strefą ochronną – zasilanie rejonu nadmorskiego.
22. Uchwała nr 261/XLI/2002 Rady Gminy Krokowa z dnia 25 stycznia 2002 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Parszczyce obejmującego dz. nr 24/16.
23. Uchwała nr 294/XLVIII/2002 Rady Gminy Krokowa z dnia 14 sierpnia 2002 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obrębu geodezyjnego Kartoszyno .
24. Uchwała nr 298/XLVIII/2002 Rady Gminy Krokowa z dnia 14 sierpnia 2002 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Parszczyce obejmującego dz. nr 24/12 i cz. dz.nr 24/22.
25. Uchwała nr XI/144/2003 Rady Gminy Krokowa z dnia 31 października 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Kłanino obejmującego dz. nr 49/4, 49/5 i 55/8 oraz cz. dz. nr 37/7 – obręb Parszkowo – Kłanino.
26. Uchwała nr XI/145/2003 Rady Gminy Krokowa z dnia 31 października 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Lubkowo.
27. Uchwała nr XI/146/2003 Rady Gminy Krokowa z dnia 31 października 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Żarnowiec obejmującego działki nr 1825-1874bi 1896.
28. Uchwała nr XI/147/2003 Rady Gminy Krokowa z dnia 31 października 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Tyłowo obejmującego dz. nr 59/1.
29. Uchwała nr XI/148/2003 Rady Gminy Krokowa z dnia 31 października 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Lubkowo obejmującego cz. dz. nr 138/2, 139, 140/1, 140/2, 141/1, 141/3, 141/4, 142/1, 142/3, 142/4 i 143.
30. Uchwała nr XIII/177/2003 Rady Gminy Krokowa z dnia 19 grudnia 2003r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Krokowa obejmującego dz. nr 7/27.
31. Uchwała nr XIV/181/2004 Rady Gminy Krokowa z dnia 30 stycznia 2004r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Żarnowiec obejmującego dz. nr 628/1-628/9, 627/1, 627/2, 623-626, 1875, 1876 i cz. dz. 622.

32. Uchwała nr XIV/182/2004 Rady Gminy Krokowa z dnia 30 stycznia 2004r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Żarnowiec obejmującego dz. nr 1885-1895, 729/1-729/5 i cz. dz. 1878.
33. Uchwała nr XXVII/266/2005 Rady Gminy Krokowa z dnia 15 lutego 2005r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Wierzchucino Wybudowanie II.
34. Uchwała nr XXVII/267/2005 Rady Gminy Krokowa z dnia 15 lutego 2005r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Świecino.
35. Uchwała nr XXVII/268/2005 Rady Gminy Krokowa z dnia 15 lutego 2005r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Sławoszyno.
36. Uchwała nr XXIX/281/2005 Rady Gminy Krokowa z dnia 18 marca 2005r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Dębki sektor A.
37. Uchwała nr XXXIV/324/2005 Rady Gminy Krokowa z dnia 28 czerwca 2005r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Dębki sektor B.
38. Uchwała nr XXIX/282/2005 Rady Gminy Krokowa z dnia 18 marca 2005r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Dębki sektor C.
39. Uchwała nr XXIX/283/2005 Rady Gminy Krokowa z dnia 18 marca 2005r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Dębki sektor D.
40. Uchwała nr XXIX/284/2005 Rady Gminy Krokowa z dnia 18 marca 2005r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla Stacji Uzdatniania Wody w Minkowicach w gminie Krokowa.
41. Uchwała nr XLIII/416/2006 Rady Gminy Krokowa z dnia 31 marca 2006r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Wierzchucino Wybudowanie I.
42. Uchwała nr XLIII/414/2006 Rady Gminy Krokowa z dnia 31 marca 2006r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Parszczyce (cz. B).
43. Uchwała nr XLIII/415/2006 Rady Gminy Krokowa z dnia 31 marca 2006r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Goszczyno Wybudowanie.
44. Uchwała nr XLII/77/2007 Rady Gminy Krokowa z dnia 19 października 2007r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Odargowo.

Ustalenia poszczególnych planów odnoszące się do obszarów i obiektów zabytkowych, w tym zasady ich ochrony zawarte są w załączniku nr 4.

V. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY ORAZ PRAWNE FORMY OCHRONY

5.1. Zarys historii obszaru gminy

Obszar dzisiejszej gminy Krokowa od najdawniejszych czasów stanowił atrakcyjne tereny osadnicze. Przeprowadzone w tym rejonie badania archeologiczne potwierdzają, że główne strefy zasiedlenia wiążą się z dolinami rzek: Białogórska Struga, Bychowska Struga, Karwieńska Struga, rzeka Czarna, a także z rynnami jezior Żarnowieckiego i Dobrego. Pierwsze ślady pobytu człowieka na obszarze gminy Krokowa pochodzą z VII tysiąclecia p.n.e. (okres mezolitu). W okolicach Parszkowa odkryto obozowiska mezolitycznych myśliwych i rybaków. Znaleźiska i stanowiska z okolic Brzyna, Kłanina, Krokowej, Minkowic, Parszkowa, Sławoszyna i Świecina potwierdzają, że w III tysiącleciu p.n.e. tereny te zasiedlała

ludność, która posiadała umiejętność uprawy ziemi oraz hodowli zwierząt. Badania wykopaliskowe prowadzone w okolicach Kłanina i Prusewa dostarczyły materiałów potwierdzających, że wraz z nastaniem epoki brązu także w rejonie gminy Krokowa pojawiły się pierwsze materiały metalowe. Ruch osadniczy na tym terenie nasilił się w latach 1200 – 550 p.n.e. (III – V okres epoki brązu). Potwierdzają to prowadzone w rejonie jeziora Żarnowieckiego i gminy Krokowa badania archeologiczne. W okresie wpływów rzymskich dynamika osiedleńcza na tych terenach ulega osłabieniu. Badania archeologiczne pozwoliły natomiast na wstępne ustalenie czterech faz rozwoju zasiedlenia terenów wokół Krokowej w okresie wczesnego średniowiecza:

VII - VIII w.	niewielki i słabo nasilony ruch osiedleńczy,
IX - X w.	nasilenie ruchu osiedleńczego; powstają grodziska,
XI - XII w.	zanik grodów, ale czytelny jest dalszy rozwój osadnictwa otwartego; powstają pierwsze osady produkcyjne,
XIII w.	powstanie konwentu cysterek w Żarnowcu, wraz z którym następuje wiele różnych zmian osadniczych.

Okres średniowieczny

Wśród wczesnośredniowiecznych grodów ważnym ośrodkiem był gród w Sobieńczycach, który stanowił zapewne miejsce lokalnej władzy do czasu powstania ok. połowy XII w. pomorskiej dynastii książęcej i przejęcia władzy administracyjnej przez gród pucki (powstał ok. 1145 r.). W XIII w. obszar dzisiejszej gminy Krokowa był już dobrze zagospodarowany, posiadał wykształconą sieć wsi i wchodził w skład kasztelanii książąt pomorskich z siedzibą w Pucku. Do wyposażenia powstałego w pierwszej połowie XIII w. klasztoru cysterek w Żarnowcu należały wsie: Żarnowiec, Karlikowo, Kartoszyń, Lubkowo, Odargowo, Świecino oraz Wierzchucino. Posiadłości rycerskie pochodzące z nadań księcia stanowiły wówczas Brzyno, Jeldzino, Sobieńczyce, Sławoszyń, Lubocino, Kłanino, Połchówko, Krokowa. Po opanowaniu Gdańska przez Krzyżaków (1308 r.) tereny wokół Krokowej włączone zostały do komturstwa gdańskiego, a dawną kasztelanię książęca przekształcono w urząd rybicki z siedzibą w Pucku. Na obszarze tym, wobec istniejącego już w znacznym stopniu zasiedlenia, działalność kolonizacyjna Zakonu przybrała niewielki zasięg. Główne działania dotyczyły nadania niektórym osadom wiejskim prawa niemieckiego (chełmińskiego lub magdeburskiego) oraz zmiany stosunków prawnych i gospodarczych. W latach 1310 – 1314 r. na własność klasztoru Żarnowieckiego przechodzi majątek Sobieńczyce, a w roku 1431 Sławoszyń. W drugiej połowie XIV w. na własność Zakonu przechodzą Brzyno, Prusewo i Białogóra. Na początku XV w. własnością rycerską pozostają: Słuchowo, Krokowa, Łętowice, Minkowice, Parszczyce, Sulicice, Lisewo, Połchówko, Kłanino, Parszkowo, Sobieńczyce, Brzyno i Prusewo. W czasie wojny trzynastoletniej, w roku 1462 doszło pod wsią Świecino do bitwy pomiędzy wojskami polskimi i krzyżackimi, po której odzyskana ziemia puckska przez kilka kolejnych lat pozostawała w administracji Rady Miejskiej Gdańska. Po pokoju toruńskim ziemie te znalazły się w obrębie powiatu puckiego, w województwie pomorskim, w granicach Prus Królewskich.

Okres od XVI w. do końca XIX w.

Po wojnach szwedzkich, w czasach starostwa polskiego dawne dobra książęce, a później krzyżackie, stały się własnością króla polskiego i były wydzierżawiane. Między innymi osadnikom z Fryzji wydzierżawione zostały Karwieńskie Błota. W czasach tych nadal znaczne majątki pozostawały w rękach klasztoru w Żarnowcu. Włości należące do drobnej szlachty uległy z czasem podziałowi między kilku właścicieli. W tym okresie powstały także duże posiadłości pozostające w rękach zamożnych rodów Krokowskich i Przebendowskich. W wyniku pierwszego rozbioru Polski w roku 1772 ziemie Prus Królewskich weszły w skład Prus Zachodnich. Skarb pruski przejął dobra królewskie oraz majątki duchowne, w tym także klasztoru w Żarnowcu, które uległy sekularyzacji. Po Kongresie Wiedeńskim w 1815 r. obszar dzisiejszej gminy Krokowa pozostał częścią państwa pruskiego i znalazł się w powiecie wejherowskim regencji gdańskiej, która została wydzielona z dawnych Prus Zachodnich. W roku 1820 miejscowości stanowiące dobra krokowskie (Krokowa, Minkowice, Glinki, Jeldzino, Goszczyno, Lisewo, Parszczyce, Łętowice, Widowo, Koźlinki i Połchówko) pozostawały pod władzą administracyjno-polityczną właścicieli dóbr z siedzibą w Krokowej. Urzędowi Domenalnemu w Pucku podlegały wsie: Kartoszyno, Karwieńskie Błota, Odargowo, Sławoszyno, Świecino, Sobieńczyce i Żarnowiec, a Urzędowi Intendentury w Mostach – Karlikowo. Kłanino, Parszkowo i Tyłowo podlegały władzy patrymonialnej w tych miejscowościach (za wyjątkiem Tyłowa które podlegało pod Kębłowo). Sławoszyno i Lubkowo stały się gminami wiejskimi. Lubocino natomiast pozostawało w ciągu XIX w. w rękach prywatnych jako majątek rycerski a na początku XX w przeszło na własność skarbu państwa jako majątek domenalny. W 1887 r. z powiatu wejherowskiego wydzielono powiat pucki.

Okres od początku XX wieku

Powiat pucki istniał do czasu odzyskania niepodległości a także później aż do roku 1926. W roku 1910 dobra krokowskie obejmujące: Krokową, Goszczyno, Glinki, Jeldzino, Lisewo, Łętowice, Minkowice, Parszczyce i Szary Dwór weszły w skład obwodu urzędowego w Krokowej. Obwód w Żarnowcu skupiał gminy i obszary dworskie: Żarnowiec, Lubkowo, Sobieńczyce i Kartoszyno. Do obwodu w Lubocinie należały: Lubocino, Karlikowo, Tyłowo i Świecino. W skład obwodu Karwieńskie Błota wchodziły: Karwieńskie Błota i Sławoszyno. Kłanino, Parszkowo i Sulicice należały do obwodu w Starzynie.

Po roku 1945 ziemie te znalazły się w obrębie województwa gdańskiego. Obecnie, od roku 1998 znajduje się w granicach województwa pomorskiego, w powiecie puckim.

5.2. Charakterystyka całości dziedzictwa kulturowego gminy na tle zarysu historii obszaru gminy oraz prawne formy ochrony

5.2.1. Krajobraz kulturowy

Obszar gminy Krokowa, ze względu na ukształtowanie i pokrycie terenu, dzieli się na kilka jednorodnych, charakterystycznych pod względem krajobrazowym typów obszarów.

- 1) Południowa i centralna część gminy – bogato ukształtowany obszar moreny dennej o lekko falistej powierzchni rozciąga się od południowej granicy gminy Krokowa aż po drogę krajową relacji Choczewo – Krokowa – Starzyno – Puck. Obszar ten w części południowej gminy w znacznej części pokryty jest lasami. Występują tu niewielkie polany z nielicznymi skupiskami zabudowy (np. osady

Dąbrowa, Czechy). Centralna i północna część omawianego terenu jest stosunkowo mało zalesiona. Rozległe polany i otwarte tereny umożliwiają dalekie widoki. W okolicy miejscowości Jeldzino i Lisewo występują miejsca, skąd, przy dobrych warunkach pogodowych, rozciąga się widok aż na morze. Większość miejscowości gminy położona jest na tym wyniesionym o kilkadziesiąt metrów powyżej poziomu morza terenie. Lokalizacja miejscowości w otwartej przestrzeni oraz brak lub niewielka ilość zieleni wysokiej w bezpośrednim sąsiedztwie miejscowości wpływają na daleką ekspozycję sylwet wsi. Miejscowości otoczone są głównie polami uprawnymi.

- 2) Pradoliny rzek Bychowska Struga i Czarna Wda stanowią charakterystyczny element krajobrazu morenowego. Niezbyt głębokie doliny rozcinają wzniesienia morenowe, wyróżniając się od otoczenia pokryciem terenu. Zbocza dolin, szczególnie Bychowskiej Strugi, porośnięte są zielenią wysoką, izolującą je od sąsiadujących wyniesień oraz roślinnością charakterystyczną dla dolin rzecznych i terenów podmokłych. Płynące w sposób malowniczy strugi można postrzegać z tras przebiegających w ich sąsiedztwie. Doliny rzeczne nie są mocno zurbanizowane. Jediną miejscowością zlokalizowaną w dolinie rzeki jest wieś Prusewo oraz częściowo Wierzchucino. Poza tymi miejscowościami nad Czarną Wdą znajduje się kilka obiektów, głównie młynów wodnych.
- 3) Rynna Jeziora Żarnowieckiego poprzez strome zbocza doliny oraz ich pokrycie kompleksami leśnymi tworzy ciekawe wnętrza krajobrazowe. Tafla Jeziora Żarnowieckiego stanowi przedpole ekspozycji dla „drugiego brzegu”. W tym wnętrzu krajobrazowym istotną rolę odgrywają elementy antropologiczne tj. tereny przemysłowe Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej oraz Elektrowni Wodnej „Żarnowiec” położonej na terenach gminy Gniewino. Na zboczu rynny jeziora Żarnowieckiego, w granicach gminy Krokowa zlokalizowane są wsie Tyłowo i Lubkowo.
- 4) Równina Błot Przymorskich to tereny łąk, bagien i mokradeł zajmujących obszar pomiędzy drogą relacji Choczewo – Krokowa – Puck a zalesionymi wydmami nadmorskimi. Charakterystyczny, płaski teren stanowi szereg rozległych, malowniczych wnętrza krajobrazowych określonych poprzez ściany lasów je otaczających. Zlokalizowane tu wsie Dębki i Karwieńskie Błota widoczne są z odległości nawet kilku kilometrów. Białogóra otoczona w dużej mierze przez kompleks leśny otwiera się na łąki i mokradła jedynie od strony wschodniej. Wszelka ingerencja w krajobraz naturalny wywołuje tutaj daleko idące i wyraźnie zauważalne zmiany.
- 5) Mierzeja Kaszubska – pas położony najbliżej wybrzeża to piaszczysta plaża oddzielona od łąk i mokradeł zalesionymi wydmami. Jest to teren wolny od zabudowy.

Krajobraz postrzegany jest najczęściej z ciągów widokowych, jakimi są główne trasy komunikacyjne. Wzdłuż drogi relacji Choczewo – Krokowa – Puck rozciągają się ciekawe widoki: od północy na łąki i mokradła oraz morze, od południa na łagodnie wznoszące się wzgórza morenowe. Wzdłuż tej drogi zlokalizowanych jest szereg miejscowości prezentujących swoje sylwety ze znacznych odległości. Charakterystycznym elementem krajobrazu rozciągającego się wzdłuż tej drogi są lasy stanowiące tło łąk i terenów upraw. Istotnym elementem krajobrazu są skupiska zieleni śródpolnej w postaci kęp drzew i krzewów.

Również ciekawą pod względem krajobrazowym jest droga biegnąca od wyżej wspomnianej w kierunku Tyłowa. Zlokalizowana w rynnicy Jeziora Żarnowieckiego prezentuje taflę jeziora oraz zbocze rynny jeziora przynależące do sąsiedniej gminy Gniewino.

Droga prowadząca do Krokowej od strony Wejherowa przebiega w południowej części gminy przez tereny leśne, w części północnej przez zróżnicowany teren wzgórz morenowych. Ponadto ciekawe widoki

rozciągają się wzdłuż dróg z Jeldzina do Krokowej, z Lisewa do Krokowej oraz z Sulicic do Karwieńskich Błot. Przy dobrych warunkach pogodowych można podziwiać widok na morze oraz przyjrzeć się panoramie Karwii.

Przekształcenia naturalnego krajobrazu w gminie związane są przede wszystkim z wprowadzeniem zabudowy. Zabudowa mieszkaniowa koncentruje się w kilkunastu położonych na obszarze gminy wsiach. Cechą charakterystyczną krajobrazu gminy Krokowa jest czytelna i zwarta pod względem kompozycyjno – krajobrazowym lokalizacja zabudowy w formie wsi i zespołów. Niemalże wcale nie występuje tu zabudowa rozproszona, lokalizowana z dala od zwartych osiedli wiejskich.

Cenny krajobraz naturalny narażony jest na niekorzystne dla wizerunku gminy przekształcenia szczególnie na obszarach otwartych, gdzie każda ingerencja jest natychmiast postrzegana. Z tego względu, obszary te powinny być objęte szczególnym rygiem starannego wkomponowania form zabudowy w otoczenie. Dla zachowania atrakcyjnego krajobrazu naturalnego gminy korzystne jest utrzymanie dotychczasowego kierunku zagospodarowania przestrzennego i koncentracji zabudowy w istniejących skupiskach wiejskich.

Krajobraz kulturowy gminy Krokowa jest jednym z większych walorów dziedzictwa historycznego gminy. W dużej mierze nie uległ on jeszcze zniszczeniu ani nie został zdominowany przez formy współczesne. Czytelne i dobrze zachowane są układy ruralistyczne wsi. Istotne dla dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich są zachowane tradycyjne układy rozplanowania wsi oraz historyczne formy zabudowy wiejskiej. Część położonych na obszarze gminy założeń pałacowo – parkowych czy dworsko – parkowych jest stosunkowo dobrze utrzymana. W najlepszym stanie znajduje się zespół pałacowy w Krokowej oraz zespoły w Kłaninie i Prusewie. Pozostałe zespoły wymagają przekształceń, wprowadzenia nowych funkcji i przeprowadzenia remontów w celu zachowania ich istotnych dla dziedzictwa kulturowego walorów.

Na krajobraz kulturowy gminy Krokowa, jako ważny element dziedzictwa kulturowego, składają się:

- historyczne układy ruralistyczne (układy rozplanowania wsi i zespołów wiejskich),
- zespoły pałacowo-parkowe, dworsko-parkowe i zabudowa związanych z nimi folwarków (dwory, pałace, parki, ogrody, budynki czworaków, folwarczne zabudowania gospodarcze),
- historyczne układy rozplanowania zagród,
- obiekty architektury wiejskiej (domy mieszkalne, budynki gospodarcze),
- tradycyjne formy budynków,
- kościoły,
- cmentarze,
- młyny,
- małe obiekty architektury sakralnej: kaplice i krzyże przydrożne,
- miejsca pamięci i wydarzeń historycznych.

5.2.2. Układy ruralistyczne

Ramy przestrzenne dla rozwoju kultury ludowej gminy Krokowa stworzyła średniowieczna organizacja gospodarki wiejskiej. W rezultacie kolonizacji na prawie niemieckim nadano wsiom zorganizowany układ osadniczy. Wsie w ówczesnych dobrach rycerskich i kościelnych charakteryzowały się w miarę regularną zabudową, podporządkowaną hierarchii społecznej.

Największa zagroda i dział ziemi przypadały sołtysowi; on i chłopci pełnorolni – gburzy, o jednakowych nadziałach ziemi, osadzani byli w centrum wsi. Zagrodnicy i chałupnicy – nieposiadający nic poza zagrodą, której część zajmowały budynki a resztę ogród warzywny, lub tylko chałupa – osadzani byli na obrzeżu zabudowy wsi. W tym czasie można wyróżnić dwa charakterystyczne typy kompozycji zespołów zabudowy: wieś owalnicowa i wieś ulicowa.

Ten stary układ osadniczy naruszyła dopiero masowa organizacja folwarków w XV – XVIII w., zarówno w dobrach prywatnych, jak i kościelnych. Folwarki zakładano we wsiach już istniejących oraz na gruntach nowo pozyskanych pod uprawę. Towarzyszące im zagrody czeladzi i robotników rolnych, lokowane poza zagrodą folwarczną, po parcelacji folwarków otrzymywały nadziały ziemi i stały się pełnorolnymi gospodarstwami. Był to początek późniejszych wsi.

Po raz drugi struktura zabudowy wsi zmieniła się na skutek przeprowadzonego w latach 1821-48 uwłaszczenia chłopów. Wraz z przekazywaniem chłopom ziemi na własność następowała separacja gospodarstw związana ze zmianą systemu uprawy roli – zarzucaniem tzw. trójpolówki. W wyniku przeprowadzanych reform zamiast dotychczasowych licznych działek ziemi, porozrzucanych na całym obszarze należących do wsi pól uprawnych, chłop otrzymywał zwarte gospodarstwo rolne. Od tego czasu, coraz liczniejsze stają się przysiółki zwane wybudowaniami lub pustkami oraz wsie o układzie rzędownym.

Na przestrzeni wieków w wyniku przybywania do miejscowości nowych mieszkańców i lokalizacji kolejnych zagrod i budynków, pierwotne założenia ruralistyczne wsi rozwijały się i ulegały zmianom. Dziś w wielu miejscowościach historyczne, regionalne układy rozplanowania można rozpoznać na fragmentach współcześnie istniejących wsi. Wyznaczenie tych części współczesnych układów, na których zachowały się historyczne zasady rozplanowania istotne jest dla właściwego, zgodnego z lokalną tradycją sposobu kształtowania wiejskich jednostek osadniczych.

Układy ruralistyczne wsi występujące na obszarze gminy Krokowa :

- **wieś ulicowa** – np. układ przestrzenny miejscowości: Białogóra, Dębki, Goszczyno, Jeldzino, Minkowice, Sobieńczyce, Żarnowiec; dodatkowo, z wsi o pierwotnym układzie folwarcznym, w wyniku przekształceń i rozbudowy przestrzennej zespołu zabudowy mieszkaniowej pracowników folwarku oraz zaniku przestrzennej dominacji zespołu folwarcznego z dworem (pałacem) w miejscowościach Krokowa, Tyłowo, Słuchowo i Świecino układy wsi z folwarcznych przekształciły się w układy wsi ulicowych;
- **wieś placowo–ulicowa** – np. układ przestrzenny miejscowości: Karlikowo, Odargowo;
- **wieś folwarczna** – zachowany i czytelny układ wsi folwarcznej z dworem (pałacem) i zespołem zabudowy mieszkalnej pracowników folwarku posiadają następujące miejscowości: Brzyno, Kłanino, Lubocino, Parszkowo, Prusewo, Sulicice;
- **wieś o układzie rzędówki bagiennej** - Karwieńskie Błoto Pierwsze i Drugie;
- **wieś rzędowa** - np. miejscowości: Lisewo i Goszczyno Wybudowania;
- **wieś wielodrożnicowa** – np. układ przestrzenny miejscowości Lubkowo;
- **wieś o układzie mieszanym** – przestrzenne kompozycyjne układy mieszane wsi powstały w wyniku rozwoju przestrzennego układów pierwotnych. W wyniku rozprzestrzeniania się i dogęszczania

(często niezgodnie z tradycją) zabudowy na obszarach wiejskich powstały układy łączące cechy przestrzenne kilku układów. Na obszarze gminy Krokowa sytuacja taka dotyczy dwóch dużych wsi: Sławoszyno i Wierzchucino.

5.2.2.1. Układy ruralistyczne wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Układ ruralistyczny wsi Karwieńskie Błoto Pierwsze i Drugie (wpis do rejestru WKZ nr 1760):

Karwieńskie Błota są miejscowościami w Polsce, w których zachował się niezwykle cenny historycznie układ wsi w formie rzędówki bagiennej, wykształcony przez przybyłych tu pod koniec XVI w. osadników olenderskich.

Wieś Karwieńskie Błoto (Karwenbruch) położona jest na terenach Równiny Błot Przymorskich; na obszarze niezamieszkałym do końca XVI wieku. Do Karwieńskich Błot, w roku 1599 zostali sprowadzeni osiedleńcy z Fryzji przez rotmistrza króla polskiego i zarazem starostę na zamku puckim Jana von Wejher. W roku 1600 przez króla polskiego Zygmunta Starego został podpisany dokument umożliwiający przybyłym (Dauw Heddiss, Gert Andes, Clement Krueger, Jochem Friesen, Thomats Eggets, Peter Dirksen) dzierżawienie gruntów położonych w sąsiedztwie morza Bałtyckiego i zajmujących obszar około 936 ha (55 kopyt i 20 mórg). W prawie lokacyjnym, podpisanym na 60 lat, pierwsi mieszkańcy tych terenów otrzymali szereg korzystnych przywilejów, w tym między innymi zwolnienie z podatków przez sześć lat oraz prawo wolnych obywateli. Dokument ten zezwalał mieszkańcom Karwieńskich Błot na sprawowanie samodzielnej jurysdykcji we wsi. O ustroju wsi decydował związek gminny, w skład którego wchodziłi wszyscy gospodarze zwani sąsiadami. Ustrój ten zawarty na piśmie, ujęty w 32 punktach, obowiązywał na terenie Karwieńskich Błot do roku 1863.

Część mieszkańców zrezygnowała z uprawy tych ziem w roku 1660 głównie ze względu na brak wody i niekorzystne żywioły. Pozostali mieszkańcy przedłużyli umowę dzierżawy na kolejne lata na jeszcze bardziej złagodzonych warunkach ze względu na żywioły i przeciwności losu, z którymi tutejsi mieszkańcy musieli się zmagać.

W wyniku I rozbioru Polski Karwieńskie Błota przypadły Fryderykowi Wielkiemu. Po wygaśnięciu umowy dzierżawy w roku 1779 władze Pruskie wprowadziły własną politykę odnośnie Karwieńskich Błot. Odmienne wyobrażenia mieszkańców na temat przyszłości Karwieńskich Błot od polityki pruskiej wywołały szereg nieporozumień. Ostatecznie dokument nadania własności został podpisany w roku 1834. Dzierżawę czasową zmieniono tym dokumentem na stosunek własnościowy.

Historia Karwieńskich Błot to ciągłe zmaganie się z żywiołem – powodziami wywołanymi sztormami morskimi. Na tereny podmokłe i bagniste nie bez przyczyny zostali sprowadzeni specjaliści od melioracji jakimi byli Fryzjczycy. Wieś Karwieńskie Błota została zaprojektowana w sposób umożliwiający odwodnienie podmokłego terenu. Na specjalnie usypanych groblach powstały dwie równoległe drogi o długości ok. 3 km oddalone od siebie kilometrowym pasem łąk. W ten sposób powstała tak zwana rzędówka bagienna – wieś wraz z systemem rowów odpływowych i granicznych. System melioracyjny składał się z otoczonego wałami kanału o długości 2,3 kilometra i szerokości 12 metrów, dwóch głównych rowów ściekowych o długości około 3,5 kilometra i szerokości 6-8 metrów oraz licznych rowów granicznych o łącznej długości 100 kilometrów. Drogi biegły po sztucznie usypanych nasypach, także domy lokalizowano na usypanych podwyższeniach, podobnie jak na Żuławach. Budynki były lokalizowane

równoległe do ulicy. Charakterystyczne dla Karwieńskich Błot były budynki mieszkalne i gospodarcze ustawione w jednej linii i połączone w jeden ciąg. Typową konstrukcją budynków była konstrukcja szkieletowa bez podmurówki. Domy były budowane na dębowych, wbitych w ziemię palach.

System melioracyjny w otoczeniu wsi nie był wystarczającym zabezpieczeniem przed kolejnymi powodziąmi. Z czasem mieszkańcy Karwieńskich Błot zaczęli zabezpieczać się przed żywiołem obsadzając wydmy lasem, budując tamy i umacniając wydmy nadmorskie. W roku 1900 usypano równoległy do brzegu morskiego wał ziemny w odległości około 30 metrów od plaży. Planowane pod zaborem pruskich kolejne zabezpieczenia przed powodziąmi zostały zrealizowane dopiero po I wojnie światowej. Prace rozpoczęto w roku 1922 i kontynuowano w roku 1925. Powstały wówczas umocnienia wydm w postaci tamy o długości około 1 kilometra, które składały się z betonowych stopni.

5.2.2.2. Inne układy ruralistyczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków:

BIAŁOGÓRA (niem. Wittenberg) Wieś letniskowa wśród lasów oddalona ok. 1,5 km od morza, pierwsza wzmianka 1437 r. własność książąt zachodniopomorskich. Wieś ulicowa. Cenny układ ruralistyczny. Eksponowana sylweta wsi od strony wschodniej.

1437 r. – miejscowość po raz pierwszy wymieniona w dokumentach jako majątek na prawie polskim, własność książąt zachodniopomorskich;

1620 r. – wieś liczy 11,5 włóki, istnieje tu młyn wodny;

1621 r. – Matzko Borcke, dworzanin księcia Bogusława XIV, otrzymuje wieś Białogórę w nagrodę za wierną służbę;

1627 r. – na wysokości Białogóry rozgrywa się potyczka morską pomiędzy okrętami polskimi w służbie Zygmunta II Wazy a flotą szwedzką;

1638 r. – Białogóra figuruje w rejestrze własności rodziny Krockow, linii z Osiek;

1756 r. – wieś znajduje się w kompleksie dóbr pozostawionych przez Gneomara Reinholda trzem synom, z których Ernst Mathias staje się właścicielem tegoż majątku;

1804 r. – nieruchomości kupuje Von Jasmund i odtąd majątek bardzo często zmienia właścicieli: początkowo kupiecka rodzina von Büllow, w 1856 Gatke;

1861 r. – osiedla się tutaj kupiecki ród von Köller, płacąc za wieś 170 000 talarów;

1910 r. – Białogóra liczy 97 mieszkańców, 1596 ha areału i nadal należy do von Köllerów.

5.2.2.3. Układy ruralistyczne nieujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków

BRZYNO (niem. Buschyn, Brzinno, Brzyn, Reckendorf) Wieś położona w sąsiedztwie zach. brzegu jeziora Żarnowieckiego, pierwsza wzmianka 1400 r. majątek szlachecki w komturstwie puckim. Wieś folwarczna. Cenny układ ruralistyczny. Eksponowana sylweta wsi od strony pn. - zachodniej. Cmentarz ewangelicki postulowany do wpisania do rejestru zabytków.

1400 r. – miejscowość opisana jako majątek szlachecki w komturstwie puckim, liczący 50 włók;

1570 r. – własność rodziny Wejherów, następnie Krockowów, linii Osiek;

1623 r. – jako właściciel wspomniany Herman Reinhold Krockow z Osiek, posiadający też Brzyino i Prusewo;

1 kwietnia 1635 r. – Georg Wittke odkupuje część majątku, tzw. wolniznę;

1665 r. (1663) – pożar niemal kompletnie niszczy wieś; zapisy w dokumentach mówią o konieczności odbudowy nieomal całego folwarku przez ówczesnego dzierżawcę; straty musiały być znaczne – kolejne lustracje z lat 1664 i 1765 nie wspominają już o Brzynie;

- 1687 r. – schematyzm diecezji chełmińskiej wymienia 14 mieszkańców wsi, wyznania katolickiego, należących do parafii w Żarnowcu;
- 1786 r. – liczy 14 włości i 11 dymów i należy do generała Józefa Przebendowskiego; mieszka tu wówczas dzierżawca o nazwisku Lettow i znajdują się 3 folwarki;
- 1797 r. – właścicielem zostaje Franz Netzlaff;
- 1839 r. – majątek wraz z folwarkiem kupuje Josef von Reck i zmienia jego nazwę na Reckendorf, figuruje odtąd jako majątek rycerski z 59 włókami, 12 gospodarstwami gburскими i czterema zagrodnikami;
- 1872 r. – liczy 21 domów, mieszka tu 241 osób;
- 1905 r. – kolejnym właścicielem zostaje Hugo Fliesbach, wówczas majątek liczy 218 mieszkańców i 445 ha areálu.

CZECHY Kolonia usytuowana w lesie. Od średniowiecza do sekularyzacji dóbr w 1772 r. w posiadaniu klasztoru oliwskiego, następnie skarbu pruskiego.

DĄBROWA Osada usytuowana w lesie. Dawniej związana z Leśniewem stanowiła zapewne własność klasztoru oliwskiego, a po 1772 r. skarbu pruskiego. W 1863 r. osada przynależy administracyjnie do Świecina, obecnie do Tyłowa.

DĘBKI (niem. Dembek) Osada rybacka i letnisko nadmorskie przy ujściu rzeki Piaśnicy do morza, pierwsza wzmianka 1279 r. uposażenie klasztoru Żarnowieckiego. Nazwa przyjęta od rodziny Dembków (występującej w XVI w. w Odargowie), mieszkającej tu od XVI do XVIII wieku. Wieś ulicowa. Cenny układ ruralistyczny. Eksponowana sylweta wsi od strony południowej. Dom nr 86 oraz kaplica Zmartwychwstańców - wpisane do rejestru zabytków, dwór prof. Adama Wrzoska postulowany do wpisania do rejestru zabytków.

1279 r. – uposażenie klasztoru żarnowieckiego;

1772 r. – po sekularyzacji dóbr klasztornych własność skarbu pruskiego;

z biegiem czasu przechodzi w posiadanie rodzin rybackich, od których znaczną część terenu wykupiono po 1920 r. na działki letniskowe;

w okresie międzywojennym – najdalej na zachód położona miejscowość polskiego wybrzeża; na rzece Piaśnicy przebiegała granica państwowa z Niemcami; w Dębkach znajdował się posterunek polskiej straży granicznej.

Z miejscowością związana jest osoba prof. Adama Wrzoska, który założył na swojej działce muzeum etnograficzne, początkowo w starym domu rybackim, później zastąpionym nowowzniesionym. Dom i zbiory niezachowane.

GOSZCZYNO (niem. Goschin, Goszino, Gossyn, Kossino) Wieś ulicowa w sąsiedztwie Krokowej, pierwsza wzmianka 1274 r. własność Andreasa Waltera. Cenny układ ruralistyczny.

1274 r. – wzmiankowana w dokumentach jako własność Andreasa Waltera;

przed 1292 r. – własność Jana Ossoviusa, nadana mu przez księcia pomorskiego Mściwoja II, liczyła wówczas 38 włości;

od 1292-1945 r. – należy do rodziny von Krockow;

poł. XVII w. – wieś liczy 4 zagrody;

1725 r. – mieszkają tu: 12 gburów mieszkający w zagrodach trzybudynkowych (chałupa, stodoła, szopa), zagrodnik, pasterz, komornicy, służba i tzw. ludzie luźni – razem 93 osoby

KARLIKOWO (niem. Karlekau, Carlekow, Karleckow, Karlikow) Wieś o układzie ulicowym z dwustronną zabudową i placem na rozdrożu wśród lasów oddalona ok. 3 km od jeziora Żarnowieckiego, pierwsza wzmianka 1279 r. własność klasztoru w Żarnowcu. Wieś placowo - ulicowa. Cenny układ ruralistyczny. Dom nr 14 postulowany do wpisania do rejestru zabytków.

1279 r. – nadana klasztorowi w Żarnowcu przez księcia pomorskiego Mściwoja II; własność klasztorną potwierdzają dokumenty z lat 1283, 1310, 1343, 1533;

1772 r. – po kasacie klasztoru i sekularyzacji jego dóbr własność skarbu pruskiego;

1773 r. – wieś liczy 8 włók i zamieszkiwana jest przez 7 gburów szarwarkowych i jednego czynszownika;

1882 r. – wieś liczy już 61 włók; 297 mieszkańców i 32 dymy.

KARWIEŃSKIE BŁOTA (niem. Karwenbruch) Wieś na bagiennym, podmokłym obszarze nadmorskim oddalona ok. 1,3 km od morza, pierwsza wzmianka 1292 r. jako bagna nie przydatne dla osadnictwa, dlatego też do końca XVI w. pozostały niezamieszkałe. Od 1599 r. dzierżawa dla osadników fryzyjskich (pn. Holandia). Wieś o układzie rzędówki bagiennej, zbudowanej nad dwiema równoległymi drogami na sztucznie usypanych groblach. Ekspozycja sylweta wsi Karwieńskie Błoto Pierwsze od strony południowo - wschodniej. Cmentarz poewangelicki i dom nr 14 wpisane do rejestru zabytków.

1599 r. – z inicjatywy starosty puckiego Jana Wejhera przeznaczono 55 włók dla osadników fryzyjskich (ob. Pn. Holandia) i nadano im przywileje dzierżawne na okres 60 lat; otrzymali bardzo korzystne prawa, które mogli dziedziczyć lub odstąpić, m. in.: 6 lat wolnych od płacenia czynszu za ziemię, domy i uprawiane rzemiosło, drewno na budulec i opał, prawo połowu ryb i warzenia piwa a także prawo odwoływania się w spornych sprawach do starosty; we wsi działał samorząd decydujący o wszystkich sprawach;

1601 r. – starosta pucki wydaje dla wsi wilkerz, który reguluje życie społeczności aż do roku 1863;

1604 r. – samorząd postanawia o budowie szkoły;

w latach 1660,1671,1677,1698 i 1719 – odnowienie przywileju dzierżawnego na dalsze lata;

1772 r. – wieś liczy 37 właścicieli, 4 zagrodników i kowala, na 36 włókach;

ok. 1660 i 1785 r. – część gruntów wiejskich zostaje zatopiona przez morze;

1802 r. – zostaje podpisana umowa dzierżawna między 37 właścicielami a skarbem pruskim;

1832 r. – uwłaszczenie dotychczasowych właścicieli gruntów;

1882 r. – wieś liczy 120 włók, 78 dymów i 542 mieszkańców;

1900 r. – budowa wału ochronnego dł. 3 km wzdłuż brzegu morskiego, zapobiegającemu ustawicznym powodziom;

1910 r. – wieś liczy 516 mieszkańców.

Wieś o kształcie rzędówki bagiennej, zbudowanej nad dwiema równoległymi drogami I i II na sztucznie usypanych groblach, oddzielonych od siebie pasem łąk o szerokości ok. 1 km. Pierwotną zabudowę tworzyły domy usytuowane szczytowo, parterowe, w konstrukcji szkieletowej wypełnionej gliną, łączące część mieszkalną z gospodarczą.

KŁANINO (niem. Klanin, Clenin, Clanyń, Clanin) osada na prawie polskim przekształcona w wieś folwarczną oraz założenie pałacowo – parkowe, w sąsiedztwie wsi Starzyno w gminie Puck, pierwsza wzmianka 1285 r. własność szlachty kaszubskiej Kłanińskich. Ekspozycja sylweta założenia pałacowo - parkowego od strony północno – wschodniej. Założenie pałacowo – parkowe wpisane do rejestru zabytków.

- 1285 r. – wieś wzmiankowana jako gniazdo rodowe szlachty kaszubskiej rodu Kłanińskich.
- 1388 r. – własność Przedmy (von Clanyn);
- od 1412 r. – własność kilku rodzin szlacheckich;
- 1600 r. – w skład dóbr rycerskich Kłanino, lokowanych na prawie polskim, podzielonych na pocz. XV w. między kilka rodzin szlacheckich, wchodzi 5 dworów należących do: Kłanińskich, Marczelicz (Sulickich), Luboskich, Vibaschów i Łętowskich;
- 1640 r. – własność Jana Klanickiego;
- 1666 r. – własność lejtnanta Adolfa Ustarbowskiego i Janowskiego;
- lata 80-te XVII w. – właścicielami są nadal Kłaniccy, Łętowscy oraz Ustarbowscy;
- 1772 r. – wieś przejęta przez rząd pruski, przekazana 4 dzierżawcom w użytkowanie: rodzinie Jackowskich, Kłanińskich, Łyśniewskich i Ustarbowskich;
- 1835 r. – właścicielem jest Edward Ustarbowski;
- 1838 r. – od Ustarbowskich, za 20 500 talarów majątek kupuje właściciel Starzyńskiego Dworu, Gustaw Grass, od 1859 r. właścicielem jest jego syn Leon von Grass, który gruntownie przebudowuje pałac i wznosi nowe budynki gospodarcze folwarku; majątek pozostaje w rodzinie do 1945 r.;
- 1945 r. – właścicielem zostaje Skarb Państwa, wieś podlega parcelacji, zespół folwarku przekazany w użytkowanie Państwowego Technikum Rolniczego.

KROKOWA (niem. Krockow, Crockau, Crockow, Krokow) Od średniowiecza gniazdo i ośrodek rozległych majątności rodu Krokowskich, von Krockow. Już w średniowieczu został ukształtowany układ przestrzenny wsi. Położona ok. 6 km od morza ulicówka, rozwinęła się w oparciu o szlak komunikacyjny, wiodący z Gdańska i Pucka w kierunku Słupska i dalej na Pomorze Zachodnie. Z czasem ród Krokowskich stał się jednym z najzamożniejszych i najbardziej wpływowych na Pomorzu. Na przestrzeni dziejów Krokowscy pełnili ważne funkcje zarówno w państwie krzyżackim, u królów polskich jak i w późniejszych wiekach u króla pruskiego. Byli dyplomatami, generałami, zajmowali wysokie urzędy w administracji państwowej. Pod Grunwaldem jeden z Krokowskich walczył po stronie zakonu, drugi po stronie Polski. Najwybitniejszy z rodu Reinhold von Krockow (1536-99) był dyplomatą na dworze Zygmunta Augusta i Stefana Batorego, brał udział w wojnie z Turkami i z Moskwą. Walczył też we Francji wspierając hugenotów przeciwko katolikom. Ernest Krokowski (1575-1631) był sędzią ziemskim puckim. W 1786 r. Krokowowie uzyskali od króla polskiego tytuł hrabiowski. W 1939 r. powtórzyła się sytuacja spod Gunwaldu, jeden z Krokowskich Reinhold walczył w kampanii wrześniowej po stronie polskiej, jego dwaj bracia byli w Wermachcie. Z rodziny Krockowów pochodzi urodzony w 1927 r. Christian von Krockow, profesor filozofii i pisarz. Jest on autorem głośnej książki o wysiedleniu Niemców z Pomorza „Czas kobiet”. Ekspozowana sylweta wsi od strony południowej. Założenie pałacowo – parkowe oraz kościół p.w. Katarzyny Aleksandryjskiej wpisane do rejestru zabytków. Park krajobrazowy postulowany do wpisania do rejestru zabytków.

- 1285 i 1288 r. – wymieniany rycerz Gneomar Crockau („milites Gneomirus”) jako właściciel licznych wsi, m.in. Krokowej, które otrzymał od księcia pomorskiego Mściwoja II;
- koniec XIII – XIV w. – na wyspie wśród bagien powstaje grodek stożkowy z wieżą mieszkalną;
- 1400 r. – Krokowa wzmiankowana jako osada rycerska na prawie polskim;
- 2 poł. XV – grodek ma już formę niewielkiego zameczku rycerskiego na prostokącie, flankowanego dwiema wieżami;

posiadłość rozrasta się o folwark, znany ze źródeł od 1570 r. a następnie o nową drogę na południe (ok. 1643 r.);

1598 r. – Krokową odwiedza powracający ze Szwecji Zygmunt III Waza;

1782 r. – Renate Aigel von Krockow linii Osiek wystawia swoje zadłużone posiadłości na licytację; majątek kupuje Heinrich Joachim von Krockow z linii Pieszcza;

XIX w. – powstaje drugi folwark, położony za drogą na południe, który skupiał wokół obszernego, prostokątnego podwórza budynki gospodarczo-przemysłowe; po zbudowaniu nowego kościoła, między nim a folwarkiem ukształtowało się centrum wsi; dalsza rozbudowa mieszkalna skupiła się wzdłuż traktów wylotowych, w kierunku południowym i zachodnim;

1945 r. – majątek przejmuje Skarb Państwa.

LISEWO (niem. Lissau) Wieś powstała przypuszczalnie w pocz. XIV w. jako dobra rycerskie na trakcie z Gdańska do Krokowej – Trzy Młyny. Wieś rzędowa. Cenny układ ruralistyczny, pierwsza wzmianka 1310 r. Zespół młynów - decyzja o wpisie do rejestru zabytków w trakcie postępowania administracyjnego.

1310 r. – pierwsza wzmianka w dokumentach o Lisewie;

1352 r. – majątek na prawie polskim nadany na prawie polskim braciom Bohdanowi i Jakubowi przez komtura Zakonu Krzyżackiego;

1400 r. – opisano Lisewo jako wieś czynszową na prawie polskim;

od 1643 r. – właścicielem części majątku był Ernst von Krockow a dzierżawcą Goretzki;

1692 r. – odnotowano we wsi 3 zagrodników i jednego czynszowego chałupnika;

1772 r. – wymieniane jako szlachecki folwark Lisewo, należący do rodziny Krockow, z 6 dymami i młynarzem.

1884 r. – wieś liczy 35 włók i 15 dymów, w dalszym ciągu funkcjonuje tu młyn i szkoła.

LUBKOWO (niem. Lübkau) Wieś położona na wschodnim brzegu jeziora Żarnowieckiego z nieregularnym układem wewnątrz urbanistycznych, pierwsza wzmianka 1245 r. własność klasztoru w Żarnowcu. Wieś wielodrożnica. Cenny układ ruralistyczny.

1245 r. – wymieniana wśród posiadłości klasztoru żarnowieckiego, jako jego własność potwierdzona w 1279 i 1283 r. przez księcia pomorskiego Mściwoja II;

1414 r. – nadanie przywileju karczmarzowi Piotrowi Starstilizowi;

1772 r. – jest 3 łanową wsią zamieszkałą przez 6 szarawarkowych półgburów, 2 zagrodników, 2 rybaków i 2 komorników; po kasacie klasztoru i sekularyzacji jego dóbr własność skarbu pruskiego;

1789 r. – wymieniony folwark z 9 domostwami.

LUBOCINO (niem. Lubotzin, Lubiszin, Lubeczyn, Lubuezin, Luvenzin, Luboczyn) Wieś folwarczna położona wśród lasów oddalona ok. 3 km na wschód od jeziora Żarnowieckiego, pierwsza wzmianka 1277 r. własność klasztoru w Żarnowcu. Założenie dworsko - parkowe.

1277 r. – miejscowość wymieniona po raz pierwszy w dokumentach; później jeszcze w 1281 i 1342 r.

po 1340 r. – wybudowano kościół p.w. św. Sebastiana, filialny kościoła parafialnego w Krokowej, w 1580 r. przejęty przez luteran;

1429 – 1624 r. – majątek rycerski na prawie polskim, gniazdo rodowe rodziny Lubockich; po nich właścicielami jest rodzina Jaskow;

1667 r. – majątek przejmuje rodzina Czapskich, Piotr Czapski zwraca kościół katolikom, na skutek interwencji bp. Madalińskiego;
1710 r. – kościół opisany już jako ruina, zachowała się jedynie dzwonnica z dwoma dzwonami na przykościelnym cmentarzu; później majątek częściowo w posiadaniu Jackowskich;
1755 – 89 r. – po śmierci ostatniego z Czapskich własność generała-majora Józefa Przebendowskiego, który zamieszkał w pobliskim Tyłowie, jako że w Lubocinie nie było dworskiego budynku; później właścicielem został syn generała Jan Nepomucen Przebendowski;
1789 – 1818 r. – wieś w posiadaniu Zabokrzyckich, liczy 7 domostw;
XIX w. – częste zmiany właścicieli, Lubocino w rękach Platena (1818 r.), Dresslera (po 1844 r.), Behnke (1847 r.), wreszcie od 1862 r. gdański kupiec Wilhelm Teodor Rodenacker, i jego syn Fryderyk Wilhelm, mieszkający tu do śmierci w 1903 r.;
Od 1903 r. – Lubocino należy do Skarbu Pruskiego.

ŁĘTOWICE Wieś folwarczna, folwark złożony z dworu, stodoły, obory i chlewni.

1572 r. – wieś zakupiona przez rodzinę Krokowskich;
1655 – 1660 – w okresie „potopu” szwedzkiego wieś doznaje licznych szkód;
koniec XVII w. – wieś liczy 9 gospodarstw zagrodniczych;
1725 r. – mieszkają tu 43 osoby, głównie zagrodnicy.

MINKOWICE (niem. Meinkowicz, Minkwitz, Meynkowicz, Menkewitz) Wieś ulicowa w sąsiedztwie Krokowej, jeden z trzech najstarszych majątków stanowiących przed 1292 r. własność rodziny Krockov. W tym właśnie roku Gneomar Crockau otrzymał od księcia Mściwoja II przywilej potwierdzający własność Krokowej, Minkowic oraz Glinek. Cenny układ ruralistyczny.

1493 – 1570 r. – oddawane w dzierżawę, dopiero po przejęciu całego majątku przez Reinholda Krockow, podlegały bezpośrednio właścicielowi;
1692 r. – wieś zamieszkuje 8 gburów, 1 czynszownik i pasterz;
1725 r. – wieś zamieszkuje 75 osób: 8 gburów, cieśla, pasterz i grupa tzw. ludzi luźnych;
1786 r. – we wsi jest 7 zagród gburskich: cztery dwubudynkowe – złożone z chałupy i budynku gospodarczego (stodoła i chlew pod jednym dachem), dwie trzybudynkowe – złożone z chałupy, stodoły i chlewa i jedna czterobudynkowa, w skład której wchodzi chałupa, stodoła, obora i szopa;
1789 r. – wieś liczy 9 dymów;
1811 r. – parcelacja gruntów – we wsi jest 199 mieszkańców, w tym 36 właścicieli nowo wyznaczonych parceli.

ODARGOWO (niem. Odargau, Oddergow, Wdargau, Udargau, Woddergau) Wieś placowo - ulicowa, pierwsza wzmianka 1274 r. Cenny układ ruralistyczny.

1274 r. – wieś wzmiankowana po raz pierwszy w dokumentach;
1277r. – darowana przez księcia pomorskiego Mściwoja II cysterkom z Żarnowca; w przywileju książęcy wymieniony jest, jako punkt graniczny, głąz narzutowy, nazywany „Stojący” (Stojontz), zachowany do dziś, zwany przez ludność „Diabelskim” lub „Pogańskim”, głąz ma w obwodzie 20 m i wysokość 3,5 m, dawniej był jeszcze większy ale część odłupano w XIX w., na powierzchni głązu są zagłębienia według tradycji ze śladami szponów diabła, który chciał zrzucić kamień na klasztor w Żarnowcu;

1772 r. – folwark w Odargowie dzierżawiony przez Jana Kpferschmidta;
1772 r. – po kasacie klasztoru i sekularyzacji jego dóbr, własność skarbu pruskiego;
1786 r. – folwark w dziedzicznej dzierżawie Franciszka Podjaskiego;
1822 r. – dzierżawa Józefa Małka (von Malek) Podjaskiego;
1834 r. – wykupienie folwarku przez Podjaskich;
od 1873 r. – ostatnim ze znanych właścicieli był Allan.

PARSZCZYCE

pocz. XV w. – własność rycerska;
1572 r. – wieś zakupiona przez rodzinę Krokowskich;
pocz. XVII w. – istnieje w majątku folwark oraz wieś zagrodnicza;
kon. XVII w. – wieś liczy 12 zagród;
1725 r. – folwark składa się z budynku mieszkalnego (dworu), stodoły, 2 obór i stajni;
kon. XVIII w. – powstaje nowy dwór, 2 nowe stodoły, obora i owczarnia;
1772 r. – we wsi mieszka 61 osób;
1820 r. – we wsi mieszka 50 osób.

PARSZKOWO (niem. Parschkau, Parskowo) Wieś folwarczna, pierwsza wzmianka 1400 r. Cenny układ ruralistyczny. Założenie pałacowo - parkowe wpisane do rejestru zabytków.

1400 r. – wieś wzmiankowana w jako dobra rycerskie na prawie polskim, do poł. XVIII w. gniazdo rodowe rodziny Parszkowskich;
ok. 1755 r. – posiadłość przechodzi w ręce rodziny Donimirskich i figuruje w rejestrze kontrybucyjnym do 1772 r.;
1772 r. – wieś liczy 8 włók, dzierżawionych przez Paula Allana, na których jest 12 zagrodników;
1789 r. – wieś w posiadaniu rodziny Łyśniewskich, wówczas odnotowano 13 dymów oraz młyn, a także małą kolonię Dombrowę;
1843 r. – majątek zakupiony przez rodzinę Koziczkowskich spod Mirachowa;
ok. 1850 r. – wykopano tu okrągłą mogiłę, wysoką na 6 m, wokół której znajdowało się 5 kamiennych kręgów;
1868 r. – Parszkowo liczy 111 mieszkańców i 10 dymów;
1922 – 1939 r. – właścicielem jest major lotnictwa i poseł na sejm Zygmunt Trebinka.

PRUSEWO lub Prusewo (niem. Prüssau, Prussowe, Prussow, Prissau) Wieś folwarczna, pierwsza wzmianka 1342 r. Cenny układ ruralistyczny. Założenie pałacowo - parkowe wpisane do rejestru zabytków.

1342 r. – majątek po raz pierwszy wymieniony przy opisie granic klasztoru w Oliwie;
1376 r. – nastąpił podział dóbr: jedna część pozostała w rękach braci Stanisława i Mikołaja, synów Wojciecha, drugą przyłączono do Połchówka; Prusewo posiada wówczas prawo chełmińskie i liczy 36 włók, z których wolnizna sołtysa wynosi 3,5 włóki;
2 poł. XIV w. – wieś liczy 36 włóki;
1400 r. – wieś liczy 33 włóki, jest młyn i 3 ogrody;
następnym właścicielem jest Georg Wittke, ze starej szlachty kaszubskiej;
1623 r. – majątek w posiadaniu Gneomara Reinholda Krokowskiego, wieś podlega wówczas władzy Prus, jest królewską;
1772 – 1797 r. – majątek w posiadaniu rodziny Przebendowskich

- 1789 r. – wieś, razem z pobliskim Brzynem wchodzi w skład majątku generała Józefa Przebendowskiego;
- 1798 r. – przechodzi w ręce Zabokrzyckiego;
- XIX w. – częste zmiany właścicieli: rodzina Netzlaff, Josef von Reck (1835 r.), Edward von Zastrow, rodzina Karola Wilhelma Timma (1847 r.), Hugo Fliessbach (1902-1945 r.);
- 1945 r. – własność Skarbu Państwa, zespół dworko – parkowy w użytkowaniu Państwowego Ośrodka Hodowli Zarodowej.

POŁCHÓWKO

- XIV w. – majątek rycerski;
- 1592 r. – wieś nabyta przez Krokowskich;
- poł. XVII w. – we wsi 12 zagród: 4 zagrodników, 4 ratajskie, 4 czynszowników;
- XVIII w. – we wsi 9-włókowy folwark, złożony z domu mieszkalnego, stodoły, owczarni i obory ze stajnią pod jednym dachem;
- 1622,1725,1730,1750,1796 r. – Krokowscy wydzierżawiają folwark.

SŁAWOSZYNO (niem. Slawschin, Sławoschin) Pierwotnie zaścianek rycerski na prawie polskim. Wieś w sąsiedztwie Krokowej, pierwsza wzmianka 1376 r. wieś owalnicowa. Cenny układ ruralistyczny. Eksponowana sylweta wsi od strony południowo - zachodniej. Dwór z zabudowaniami gospodarczymi wpisany do rejestru zabytków. W Sławoszynie urodził się Florian Ceynowa (1817-81), działacz kaszubski, pisarz i lekarz. Mieszkał tutaj także ur. w 1841 r. Franciszek Żaczek, lekarz, pracujący w Gdańsku, Oliwie, kąpielisku sopockim, członek Towarzystwa Naukowego w Toruniu, a także kolejny lekarz Alojzy Jagalski, dyrektor szpitala w Wejherowie, także działacz i krzewiciel kaszubszczyzny.

- 1376 r. – komtur gdański Zygfryd Walpot von Bassenheim nadaje Sławoszyno, lokowane na prawie magdeburskim, Michałowi Kunstowiczowi;
- 1431 r. – wieś nabył klasztor żarnowiecki od Kunza (zapewne potomek Kunstowicza), z jednoczesnym przeniesieniem na prawo chełmińskie;
- 1542 r. – wieś liczy 16 włók, mieszka tu 6 czynszowych gburów, 8 półgburów i 5 gburów szarawarkowych;
- 1710 r. – we wsi mieszka 12 chłopów i ogrodnik, jest karczma;
- 1772 r. – po kasacie klasztoru i sekularyzacji jego dóbr, własność skarbu pruskiego;
- 1818 r. – parcelacja gruntów – podzielono ziemię między 18 nowych właścicieli;
- 1872 r. – odnotowano tu 67 domów i 543 mieszkańców;
- 1888 – we wsi założono szkołę.

SŁUCHOWO (niem. Schlochow) 2 poł. XVI w. – pierwsza wzmianka w dokumentach źródłowych jako majątek rodziny Schlochow (Słuchowskich); następnie majątek podzielono między rodzinę Słuchowskich i Krockowów z Osiek, wkrótce całość przejęła rodzina Słuchowskich; między innymi znany był Michał Słuchowski (1717 r.) i Joachim Georg, piastujący urząd poborcy w Lęborku i w Bytowie (1739 r.);

- 1769 r. – Wilhelm Słuchowski sprzedaje majątek rodzinie Tessmar;
- 1772 r. – na krótko właścicielem jest Piotr Sulicki;
- 1804 r. – wieś znowu przechodzi w ręce Krokowskich z Osieka;
- 1912 r. – majątek liczy 596 ha oraz 99 mieszkańców.

SOBIENICZYCE (niem. Sobiensitz, Zibenczytz, Sebenczytz, Sobenczyst) Pierwotnie własność rycerska na prawie polskim. Wieś o układzie ulicowym wśród lasów oddalona ok. 3 km od jeziora Żarnowieckiego, pierwsza wzmianka 1279 r. Cenny układ ruralistyczny.

1279 r. – wymieniona w dokumentach, przy opisie granic Żarnowca z Jeldzinem, własność braci Michała i Wacława Polaskiewiczów;

1310 r. – od Wacława Polaskiewicza połowę wsi nabywa dla cysterek, opat oliwski Rudiger;

1314r. – za pieniądze zakonnice, kolejny opat oliwski Aleksander wykupuje drugą połowę od Piotra Kulkera i jego krewnego Dargosława, co potwierdził Wielki Mistrz Karol z Trewiru;

1408 r. – cysterki przeprowadziły zmianę prawa polskiego lokacyjnego na chełmińskie;

1772 r. – po kasacie klasztoru i sekularyzacji jego dóbr, własność skarbu pruskiego, w tym czasie zamieszkuje tu 10 gburów szarwarkowych i 3 komorników;

koń. XIX w. – wieś liczy już 36 dymów i 182 mieszkańców.

SULICICE (niem. Sulitz, Sulis, Sulice, Suleczycz) Osada na prawie polskim, w posiadaniu rodu rycerskiego Sulis, wzmiankowanego w 1180 i 1220 roku. Gniazdo rodowe kaszubskiej szlachty Sulickich herbu Mora (linia Marszelisz) i herbu Korona (linia Bonin). Eksponowana sylweta wsi od strony północno – wschodniej.

poł. XVIII w. – posiadłość przejmuje boczna linia Krokowskich – wieś liczy wówczas 12 łanów, na których zamieszkuje 3 gburów i 12 chłopów czynszowników;

2 poł. XVIII w. – majątek dzierżawi Adam Klotz z Łebcza;

1772 r. – właścicielem został sędzia ziemski Krokowski z bocznej linii tej rodziny; wieś liczy wówczas 12 łanów, 3 chłopów, 14 czynszowników i ogrodników;

1789 r. – we wsi znajduje się 21 dymów, folwark oraz karczma;

1792–1803 r. – wieś dołączona do klucza dóbr rodziny Krokowskich; później właścicielem zostaje Teodor von Brauneck;

1855 r. – właścicielem zostaje rodzina Krause, a później konsul Wendt;

1866 r. – majątek w rękach Waltera von Schawen, następnie Samuela Aschenheima;

1901 r. – właścicielem jest Juliusz Weise, następnie jego syn;

lata 30-te XX w. – Sulicice należą do Franza Hifenratha, dzierżawcą majątku jest przez długi czas Antoni Szeliski

1945 – własność Skarbu Państwa, siedziba Stacji Hodowli Roślin.

ŚWIECINO 17 września 1462 r. podczas wojny trzynastoletniej rozegrała się tutaj zwycięska dla Polaków bitwa z Krzyżakami. Liczące ok. 2 tysiące żołnierzy wojska polskie pod dowództwem Piotra Dunina kierowały się na Lębork. Pod Świecinem zastąpiły im drogę wojska krzyżackie w sile 2 700 żołnierzy dowodzone przez Fritza Rawenecka. W wyniku bitwy wojsko krzyżackie zostało całkowicie rozgromione, poległo około 1000 żołnierzy, w tym sam dowódca Fritz von Raweneck. Straty polskie szacuje się zaledwie na 100 zabitych i 150 rannych. Zwycięstwo pod Świecinem było wielkim sukcesem strony polskiej i stanowiło punkt zwrotny w wojnie trzynastoletniej. W 1962 r., w 500 rocznicę bitwy ustawiono głąz pamiątkowy. W Świecinie urodził się Alojzy Budzisz (1874 – 1934), ludowy pisarz kaszubski.

TYŁOWO (niem. Tillau, Tillau) Początkowo miejscowość nie występuje samodzielnie w materiałach źródłowych, znana jedynie jako folwark Lubocina. Wieś o układzie ulicowym wśród lasów oddalona ok. 3 km od jeziora Żarnowieckiego, pierwsza wzmianka 1624 r. Cenny układ ruralistyczny oraz założenie dworsko – parkowe postulowane do wpisania do rejestru zabytków.

- 1624 r. – włączone do klucza dóbr Czapskich
- 1725 r. – oddane w zastaw Rybińskim z Rybna
- 1755 r. – kupuje Tyłowo oraz Lubocino, generał Józef Przebendowski; wówczas zbudowano tu dwór i kościół p.w. Oczyszczenia N.P. Marii, przenosząc parafię z Lubocina;
- 1783 r. – właścicielem zostaje Jan Nepomucen Przebendowski;
- 1789 r. – kolejnym nabywcą 15 dymowego majątku jest Zaborzycki;
- 1838 r. – kupuje posiadłość von Platen, a po 1841 r. rodzina Thymian;
- lata 30-te XX w. – Tyłowo należy do Gerta Friebüse.

WIERZCHUCINO (niem. Wirchutzin, Wirocokino, Wircussino) Wieś widlicowa z obniżonym wnętrzem wsi, wolnym od zabudowy, położona nad Bychowską Strugą. Osadnictwo na terenie wsi sięga wczesnej epoki żelaza (VI w. p.n.e.). W poł. XIX w. odkryto tu groby skrzynkowe kultury wschodniopomorskiej, wyposażone m.in. w popielnice twarzowe. W okresie panowania książąt pomorskich poza kasztelanią pucką, na terenie należącym zapewne do Racibora, księcia białogardzkiego. Cenny układ ruralistyczny. Eksponowana sylweta wsi od strony wschodniej. W Wierzchucinie urodził się i mieszkał ludowy poeta i pisarz kaszubski Stanisław Okoń (1889-1976).

- 1257 r. – książę Świętopełk darował wieś na prawie polskim klasztorowi w Żarnowcu; w latach 1279 i 1283 książę Mściwój potwierdza nadanie;
- 1363 r. – zmiana prawa lokacyjnego z polskiego na chełmińskie;
- XVI w. – wymieniany w dokumentach miejscowy folwark;
- 1722 r. – sekularyzacja zakonu;
- 1773 r. – wieś oddana w dzierżawę – liczy 31 dymów, znajduje się tu folwark, młyn wodny i karczma;
- 1810 r. – po kasacie klasztoru i sekularyzacji jego dóbr, przeprowadzono parcelację gruntów;
- 1882 r. – budowa kościoła ewangelickiego;
- 1928 – 30 r. – budowa kościoła katolickiego, pierwotnie drewnianej kaplicy, a później obecnego kościoła murowanego z cegły i kamienia.

ŻARNOWIEC (niem. Zarnowitz, Sarnouitz, Sarnowicz, Żarnowiecz) Wieś o układzie ulicowym położona w dawnym jarze otoczonym wzniesieniami morenowymi, oddalona ok. 1,3 km od jeziora Żarnowieckiego i ok. 5 km od morza, pierwsza wzmianka 1215 r. Rozwój wsi związany z osiadłymi tam zakonami cysterek (1245r.) i benedyktynek (1589 r.), zamieszkiwali tu obsługujący klasztor chłopcy a także liczni rzemieślnicy. Cenny układ ruralistyczny oraz obiekty wpisane do rejestru zabytków: założenie dworsko - parkowe, zespół klasztorny Benedyktynek, dwójak mieszkalny. Eksponowana sylweta wsi od strony północno - zachodniej.

- 1215 r. – książę pomorski Subisław podarował klasztorowi w Oliwie wieś „Sarnouitz”, co poświadczył specjalną bullą papież Innocenty IV (1245);
- 1253 – 1257 r. – powstaje klasztor żeński cysterek, książęta gdańscy Świętopełk i Mszczuj wparli nowo powstałą fundację licznymi darowiznami i przywilejami;
- 1342 r. – Wielki Mistrz Ludolf König zatwierdza klasztorowi w Żarnowcu wszystkie dobra oraz zatwierdza ich granice; w XIV do cysterek należy całe jezioro Żarnowieckie i przyległe wsie;
- 1363 r. – pierwsza wzmianka o folwarku żarnowieckim;
- w okresie reformacji klasztor podupadł, część mniszek przeszła na luteranizm i opuściła konwent, z dawnego klasztoru pozostało jedynie kilka sióstr;

1433, 1454, 1466 r. – klasztor i kościół podczas wojen zostają splądrowane;
 1589 r. – likwidacja zgromadzenia a klasztor przejmują benedyktynki z Chełmna;
 po wojnach szwedzkich następuje okres rozkwitu klasztoru, mniszki z Żarnowca słyną jako mistrzynie haftu artystycznego, przy kościele istnieje szkoła hafciarska dla dziewcząt;
 XVIII w. – we wsi, która rozwinęła się wokół klasztoru, mieszka sołtys, karczmarz, młynarz, 4 gburów, 14 zagrodników, 2 chałupników, 3 komorników oraz licznych rzemieślników świadczących usługi na rzecz klasztoru;
 1730 r. – we wsi jest 15 zagród, a w 1746 r. już 19, 1848 r. – 40, z końcem XIX w. – 50;
 1746 r. – wieś liczy 19 zagród wiejskich;
 1772 r. – po pierwszym rozbiórce Polskim władze pruskie konfiskują majątki zakonne;
 1773–78 r. – remont budynków folwarcznych na koszt klasztoru;
 1822 r. – budowa szkoły świeckiej, istniejącej do dziś;
 1834 r. – kasacja klasztoru, majątek przechodzi w wolne posiadanie, kościół i budynki przejmuje parafia;
 1848 r. – wieś posiada 40 zagród;
 1872 r. – siedziba urzędu ziemskiego;
 1882-83 r. – przeprowadzono bitą drogę Reda – Puck;
 1895 r. – otworzono pocztę;
 kon. XIX w. – wieś liczy 50 zagród;
 1919 r. – Żarnowiec stał się wsią graniczną Państwa Polskiego, istniała tu placówka celna i posterunek straży granicznej;
 1945 r. – do Żarnowca przybywają benedyktynki z Wilna, które kontynuują działalność zakonu do dziś; folwark przechodzi w ręce Skarbu Państwa i zostaje przyłączony do klucza Ośrodka Kultury Rolnej podległego komisarzowi ziemskiemu w Lęborku.

5.2.3. Obiekty sakralne

Obiekty sakralne mają dużą rolę w tworzeniu krajobrazu kulturowego i przestrzennego danego miejsca. Z uwagi na uwarunkowania historyczne (kształtowanie tożsamości lokalnej mieszkańców na przestrzeni ostatnich stuleci) obiekty kultu religijnego są bardzo istotnym elementem dziedzictwa kulturowego gminy Krokowa. Na terenie gminy zlokalizowane są:

- kościoły i kaplice rzymskokatolickie: Krokowa (1850r.), Żarnowiec (XIV, XVI, XIX w.), Wierzchucino (1935r.), Dębki (1935r.), Tyłowo (1994r.),
- klasztor sióstr benedyktynek – Żarnowiec (XIV, XVI, XIX w.),
- kapliczki: Kłanino (pocz. XX w.), Odargowo (pocz. XX w.), Sławoszyno (XIX w., 1947r.), Słuchowo (koniec XIX w., 1945r.), Sobieńczyce (pocz. XX w.), Świecino (1945r.), Wierzchucino (pocz. XX w.),
- kościoły ewangelickie: Wierzchucino (koniec XIX w.).

5.2.3.1. Obiekty sakralne wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

Dębki – kaplica Księży Zmartwychwstańców pw. Matki Boskiej Częstochowskiej (wpis do rejestru WKZ nr 1761). Drewniany kościół z lat 1934-35 wg projektu arch. T. Hornunga, w konstrukcji zrębowej, na planie litery T z czterosłupowym podcieniem od frontu. Autorami wystroju wnętrza są kaszubscy artyści rzeźbiarze Teodor Pliński z Wiela i Franciszek Menczykowski.

Krokowa – kościół pw. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej (wpis do rejestru WKZ nr 1582). Parafia krokowska założona została w latach 1290-1300, a od 1432 r. posiada także plebanię. Jak głosi tradycja pierwszy kościół krokowski był drewniany, zbudowany ok. 1300 roku, tuż po wydzieleniu miejscowej parafii z parafii żarnowieckiej. Następny kościół, murowany z drewnianą wieżą, wzniesiono w 1498(4) roku przez Wawrzyńca Krokowskiego. Był to obiekt jednonawowy z niższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium. W 1572 r. kościół przeszedł w ręce protestantów. Obecny, neogotycki kościół, powstał w latach 1833 (47)-50 z fundacji i wg projektu Karola Gustawa Adolfa von Krockow, na takim samym planie jak rotterdamska katedra. Do 1945 roku był to kościół ewangelicki, a po 1947 r. reerygowana została w Krokowej parafia katolicka. Kościół usytuowany jest w centrum wsi, u zbiegu głównych traktów komunikacyjnych. Od strony południowej i wschodniej otoczony jest żeliwnym ogrodzeniem z murowanymi słupkami, przeniesionymi w latach 60-tych z miejscowego cmentarza. Kościół w Krokowej jest orientowany, założony na planie zbliżonym do krzyża łacińskiego, z rozbudowaną o dwie wieże częścią zachodnią. Jest to obiekt murowany z cegły, na fundamencie kamiennym, o licowanych elewacjach. Salowy, prostokątny z dwoma aneksami wysokości korpusu po obu stronach części wschodniej, które mieszczą zakrystię, składzik, i kruchty, nad którymi znajdują się wysunięte do wnętrza łoża kolatorskie. Od wschodu znajduje się prostokątna przybudówka dawnego mauzoleum Krokowskich, (obecnie zakrystia), pod której częścią wschodnią znajduje się krypta grobowa. Wnętrze nakryte jest pozornym sklepieniem kolebkowym z lunetami opartymi na przyściennych filarach, mauzoleum posiada pozorne sklepienie krzyżowe, krypta zaś sklepienie kolebkowe. Elewacje posiadają ramowy podział ścian uformowany przez podwójne lizeny, gzymsy zębikowe i fryzy rozetkowe, wyznaczające prostokątne pola. Okna zamknięte są łukiem ostrym. Otwory drzwiowe ujęte ostrołukowymi, uskokowymi portalami. Wieże kościoła są 3-kondygnacyjne. W kondygnacji najwyższej są ośmioboczne, zwieńczone attyką ze sterczynami w narożach i motywami rozetek. Dachy dwuspadowe kryte dachówką. Wyposażenie wnętrza kościoła jest neogotyckie i stanowią je: ołtarz murowany, parawanowy, z nowszymi malowidłami (lata 50-te XX w.), chrzcielnica, ambona i chór muzyczny, krucyfiks procesyjny barokowy z XVIII w. W krypcie znajdują się kamienne płyty nagrobne rodziny von Krockow. W latach 1954-56 nastąpił remont wnętrza świątyni oraz wykonane zostały malowidła ściennie. Ok. 1974 r. otynkowano sklepienia, a w 1978 r. wykonano przedsiónek zachodni i odrzwia.

Wierzchucino - dawny kościół ewangelicki (wpis do rejestru WKZ nr 993) - położony jest w zachodniej części wsi, wśród pól, otoczony kręgiem lip, i połączony z szosą żarnowiecką aleją lipową. Pierwotnie od zach. i pn. przylegał do niego cmentarz, a obecnie pola uprawne. Zbudowany został w 1882 r. w miejscu wcześniejszego w konstrukcji szkieletowej. Posiada formę neogotycką. Jest murowany z cegły o licowanych elewacjach. Kościół jest orientowany, jednonawowy, z węższym i niższym prezbiterium, zamkniętym prostą ścianą oraz z kwadratową wieżą od strony zachodniej. Elewacje dekorowane są gzymsem podokapowym z fryzami: gładko tynkowanym i zębikowym. W elewacji wschodniej znajduje się rozeta z okrągłym oknem. Pozostałe okna są ostrołukowe z ceglany maswerkiem. W ceglany portalu pod wieżą zachowało się jedno skrzydło neogotyckich drzwi frontowych z ozdobnymi okuciami. Dach nawy jest dwuspadowy, prezbiterium trójspadowy, a wieży namiotowy. We wnętrzu znajduje się otwarte wiązanie dachowe z ozdobnymi wieszarami i deskowaniem pokrytym polichromią z motywami roślinnymi. Przy ścianie zachodniej zlokalizowana

jest drewniana empora o ozdobnie sfazowanych słupach, mieczach i belkach. Po 1945 r. obiekt początkowo był użytkowany i wówczas przeniesiono do niego wyposażenie z kościoła w Janowicach: barokowy ołtarz z 1695 r. (fund. Barbary Marii von Jannowitz), barokową chrzcielnicę z 1699 r. (fund. Jana Jerzego Pircha), oraz 3 epitafia. Obecnie kościół jest użytkowany jako centrum kultury.

Żarnowiec:

- Kościół p. w. Zwiastowania N. P. Marii (wpis do rejestru WKZ 146). Początki budowy jednonawowej świątyni w Żarnowcu wiążą się z zatwierdzeniem przez księcia Mściwoja II nowo utworzonego zgromadzenia cysterek w 1279 r. Prace budowlane ukończono w pierwszej połowie XIV wieku, jednak data konsekracji nie jest znana. Około 1389 r. kościół uległ poważnemu zniszczeniu, tak, że wymagał gruntownej odbudowy i ponownej konsekracji. Dostawiono wówczas do korpusu nawowego od strony zachodniej niską, kwadratową wieżę, poszerzono południowe skarpę oraz wykonano nowe sklepienie. Pod koniec XIV w. dostawiono do ściany południowej kruchtę. Z 1411 roku pochodzi pierwsza wzmianka o chórze zakonnicy, tj. wydzielonej części kościoła przeznaczonej do wspólnych modlitw, mającej połączenie z pomieszczeniami mieszkalnymi klasztoru. Po kasacie zgromadzenia cysterek w 1589 r. do Żarnowca przybyły benedyktynki z Chełmna. W XVII w. benedyktynki przystąpiły do odnawiania wnętrza kościoła. Z tego okresu pochodzi balustrada chóru i dwa ołtarze boczne, z przełomu XVII i XVIII w. pochodzi ołtarz główny. W połowie XVIII w. przeprowadzono gruntowną restaurację kościoła. Otynkowano wówczas zewnętrzne mury na kolor czerwony, na dachu założono zachowaną do dziś sygnaturkę, a na wieży hełm barokowy. W tym samym czasie w nawie kościoła ustawiono nową ambonę, organy nad drzwiami do zakrystii oraz chrzcielnicę. Po kasacie klasztoru, gdy kościół był własnością parafii wykonano dalsze prace renowacyjne. Wykonano wówczas remont dachu, wieży, zastępując barokowy hełm daszkiem ze szczykiem. Około połowy XIX w. częściowo rozebrano chór i w jego skróconej części w 1889 r. umieszczono organy. W drugiej połowie XIX w. podjęto szeroko zakrojone prace konserwatorskie, trwające wiele lat, w trakcie których odkryto fragmenty gotyckich malowideł ściennych. W 1939 r. wymienione zostały do wysokości parapetów okiennych lica elewacji wschodniej i południowej. Dalsze prace konserwatorskie, rozpoczęte po wojnie, trwają do dziś. Kościół żarnowiecki jest orientowany, salowy, ośmioprzęsłowy, zbudowany z cegły. Najstarsze fragmenty murowane są w porządku wendyjskim, czytelnym w dolnych partiach ścian zachodniej i południowej oraz na odsłoniętym wewnętrznym licu ściany północnej. Pozostałe partie murowane są w wątku gotyckim. Jednonawowy korpus świątyni nie posiada prezbiterium, zamknięty jest od wschodu prostą ścianą zwieńczoną rozczłonkowanymi ostrołukowymi blendami szczytem, a od zachodu kwadratową wieżyczką. Od strony północnej przylegają do kościoła zabudowania klasztorne. Kościół nakryty jest dachem dwuspadowym, z dachówką typu "mnich-mniszka", zwieńczony barokową sygnaturką. Wnętrze posiada od wschodu prezbiterium wyodrębnione przez podwyższenie części kamiennej posadzki. Część zachodnią zajmuje dawny chór zakonnicy. Nawa i prezbiterium przesklepione są ośmioprzęsłowym sklepieniem gwiazdzystym. Poszczególnym przęsłom odpowiada rząd skarp, po stronie południowej stojących na zewnątrz kościoła, a po stronie północnej wciągniętych do wnętrza nawy. Przy drugim przęsle w niszach znajdują się figury Madonny z Dzieciątkiem (ściana południowa) i św. Katarzyny Męczenniczki

(ściana północna). Główne wejście do wnętrza kościoła umieszczone jest w murze południowym. Istnieją nadto jeszcze trzy wejścia od strony północnej: dwa z krużganka klasztornego oraz jedno przejście przeznaczone wyłącznie dla zakonnice – prowadzi z klasztoru na chór. Wyposażenie kościoła pochodzi głównie z XVII i XVIII w., stanowią je m.in. ołtarz główny, ołtarze boczne, stalle, ambona i chrzcielnica.

- Zespół dawnego klasztoru cysterek, obecnie benedyktynek (wpis do rejestru WKZ 146) - Budowę klasztoru rozpoczęto około połowy XIII w., jednocześnie z kościołem. Roboty te trwały do połowy XIV stulecia. Gdy klasztor przejęły benedyktyнки dokonano różnych napraw i przebudowano wnętrza. Wykonano wówczas na piętrze górnym 35 cel pojedynczych dla zakonnice i osobną celę dla ksieni. Na parterze znajdowało się 10 pomieszczeń, refektarz, furta i kuchnia. Przeznaczenia pozostałych pomieszczeń nie znamy. Na podstawie analogii do innych klasztorów reguły benedyktyńskiej można wnioskować, że znajdowały się tam scriptorium, gdzie przepisywano księgi, biblioteka, kapitułarz (sala obrad), audytorium, sala wspólnej pracy zakonnice i sala nowicjatu. W 1775 r. prowadzono w klasztorze bliżej nie określone prace murarskie. Później wskutek zubożenia zakonnice, przestano dbać o należyty stan zabudowań. Doprowadziło to do powolnej dewastacji całego kompleksu. Około 1830 r. rozpoczęto rozbiórkę skrzydła północnego, najbardziej zniszczonego. Zachowano jedynie refektarz, furte i fragmenty przyległego do nich krużganka. W latach 1846-1847 rozebrano również północną część zachodniego skrzydła klasztoru. W latach 1897-1907 przeprowadzono gruntowny remont budynku programu konserwatorskiego Johanna Heise, przywracając obiektowi pierwotny charakter. W roku 1945, w czasie toczonej w rejonie Żarnowca walk budynki klasztorne uległy częściowemu zniszczeniu. Ich odbudowę i naprawą zajęły się przybyłe tu z Wilna benedyktyнки.
- Klasztor cysterek, obecnie benedyktynek (wpis do rejestru WKZ 146) - Klasztor założony jest na planie czworoboku i przylega swym południowym skrzydłem do północnej ściany kościoła. Skrzydło zachodnie zostało skrócone w latach 1846-1847 i uzupełnione o nowy budynek w latach 1955-1959. Jest ono parterowe, w przyziemiu mieści kapitułarz przykryty sklepieniem krzyżowo-żebrowym wspartym na ośmiobocznym filarze. Skrzydło północne jest także parterowe, obniżone o jedną kondygnację w latach 1830-1846, znajduje się tu refektarz, w którym mieści się obecnie skarbiec oraz rozmównica. Trójprzęsłowy refektarz nakryty jest, zrekonstruowanym w 1899 r., sześciopółowym sklepieniem krzyżowo-żebrowym, wspartym na dwóch kamiennych filarach. W refektarzu schody prowadzą do dużej piwnicy, nakrytej sklepieniem kolebkowym na gurtach. Krużganki sklepienie krzyżowo-żebrowo. W skrzydle północnym usytuowany jest portal do refektarza, z pierwszej połowy XIV w., ostrołukowy, bogato profilowany.
- Dawny dom opata, obecnie plebania (wpis do rejestru WKZ 146) - dom zwany dawniej opactwem, zbudowany został w 1409 r. Znajdowały się w nim pokoje przeznaczone dla kapelana oraz opatów oliwskich i biskupów wizytujących klasztor. W 1773 r. wewnątrz opactwa adaptowano na mieszkanie i biuro dzierżawcy dóbr klasztornych. Na początku XIX w. dom przejęła parafia, która urządziła tu mieszkanie dla proboszcza. Dom położony jest w północnej części założenia, przy murze, w pobliżu strugi. Jest to obiekt murowany z cegły, otynkowany, ze śladami dekoracji sgraffitowej w formie boniowania, dwukondygnacyjny, nakryty dachem dwuspadowym. Plan budynku jest prostokątny, dwutraktowy, z przelotową sienią na osi.

5.2.3.2. Inne obiekty sakralne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków

Tyłowo – plebania z końca XIX w.

Wierzchucino – kościół p. w. Najświętszego Serca Pana Jezusa z lat 1929-30, murowany z cegły i kamienia polnego, połączony zadaszeniem z plebanią, nieorientowany, prezbiterium od strony północy.

5.2.4. Obiekty i zespoły rezydencjonalne

Obiekty rezydencjonalne, w tym: zespoły pałacowo-parkowe, zespoły dworsko-parkowe, zespoły folwarczne i związana z nimi zabudowa (dwory, parki, ogrody, budynki mieszkalne pracowników, folwarczne zabudowania gospodarcze) stanowią jeden z większych walorów dziedzictwa historycznego gminy Krokowa. Do dnia dzisiejszego, zachowane są one w niezmienionej historycznej formie zabudowy wiejskiej i wiele z nich jest stosunkowo dobrze utrzymana. Na terenie gminy, objęte gminną ewidencją zabytków, zlokalizowane są:

- Krokowa - zespół pałacowo-parkowy (XIV – XIX w.), zespół folwarku (koniec XIX w.),
- Kłanino – zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem (XVIII-XIX w.),
- Lubocino – dwór (poł. XIX w.)
- Parszkowo – zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (XIX – XX w.)
- Prusewo - zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem (XIX - XX w.),
- Sulicice - zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem (XIX - XX w.),
- Tyłowo – dwór (koniec XIX w.),
- Wierzchucino - zespół dworsko-parkowy (pocz. XX w.)
- Żarnowiec - zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (koniec XIX w.)

5.2.4.1. Obiekty i zespoły rezydencjonalne wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

Kłanino - zespół pałacowo – parkowy i pałac (wpis do rejestru WKZ nr 572). Eklektyczny pałac zbudowany lub rozbudowany został przed 1886 r. ze starszego, pierwotnego założenia barokowego, wzniesionego przez Kłanińskich. Obecny pałac murowany jest z cegły, otynkowany, założony na planie prostokąta z bocznymi skrzydłami, wieżą widokową i parterową przybudówką z tarasem na piętrze (zapewne późniejsza) przy elewacji wsch. Elewacja frontowa (bez wejścia) zwrócona jest ku południu. Jest to budynek piętrowy, z frontowym ryzalitem zamkniętym trójkątnym szczytem. Posiada czterokondygnacyjną wieżę, zakończoną loggią filarową i płaskim dachem krytym papą. Elewacje opracowane są niejednolicie. Posiadają ramową artykulację płycinową i profilowane gzymsy kordonowe. Elewacja frontowa, o klasycyzującej kompozycji, dzielona jest lizenami i płaskimi gzymsami, i posiada profilowane obramienia prostokątnych okien. W skrzydle głównym asymetrycznie umieszczony pozorny ryzalit przechodzący w niską wystawkę, zamknięty półkoliście. Budynek posiada dachy dwuspadowe kryte papą. Bogaty wystrój wnętrz pochodzący z XVII i XVIII w., zakupiony w XIX w. przez Leona von Grassa w Muzeum Rzemiosł Artystycznych w Gdańsku, wyposażenie sieni mieszczącej, pochodzące z kamienicy przy ul. Łagiewniczej 10 w Gdańsku. Po 1975 r. wnętrze zostało zdemontowane, poddane konserwacji i umieszczone w tzw. Sieni Gdańskiej, przy Długim Targu 45 w Gdańsku. We wnętrzu pozostał zachowany układ z obszernym holem, w którym znajduje się antresola i schody.

Krokowa – zespół pałacowo – parkowy, pałac i wieżyczka (wpis do rejestru WKZ nr 552). Pałac położony jest w centrum wsi Krokowa na wyspie o zarysie zbliżonym do kwadratu, którą wyznacza

otaczająca ją fosa. Pierwsze ślady istnienia zamku w Krokowej pochodzą z XIII – XIV w. Pod koniec XIII w. najprawdopodobniej istniał w miejscu obecnego pałacu tzw. grodek stożkowy, czyli średniowieczna siedziba rycerska o charakterze obronnym. Dopiero pod koniec XIV lub na początku XV w. powstało w tym miejscu pierwsze założenie zamkowe. Był to budynek prostokątny, flankowany dwiema narożnymi wieżami. Na przełomie XVI i XVII w. nastąpiła kolejna przebudowa zamku. W miejscu dwóch narożnych wież powiększono znacznie korpus główny budynku, który zaakcentowany został nową, frontową wieżą. Wraz z przebudową budynku dokonano także modernizacji umocnień ziemnych, w wyniku których powstały dwie fosy z mostami zwodzonymi oraz wał ziemny. W XVII w. poprzez dobudowanie dwóch oficyn bocznych, ustawionych prostopadle do głównego korpusu, ukształtowano nowożytną formę siedziby z reprezentacyjnym dziedzińcem zamkniętym murem z bramą wjazdową. Po rozebraniu wału ziemnego, przy północnym odcinku fosy założono ogród włoski. Dojazd do pałacu prowadzi od zachodu przez fosę mostem znajdującym się na głównej osi pałacu, przez murowaną bramę z XIX w. z kutą kratą, a następnie lipową aleją, od której przerzucony jednoprzęsłowy mostek prowadzi na podjazd z kolistym gazonem. Pałac zlokalizowany jest frontem ku zachodowi. Jest to obiekt murowany z cegły i kamienia, otynkowany, a dekoracja ścian wykonana jest w narzucie tynkowym. Bryła budynku składa się z korpusu głównego i dwóch oficyn przylegających prostopadle do frontowych narożników korpusu głównego. Skrzydła boczne (oficyny) są nierównej długości (południowe jest znacznie dłuższe) i ujmują po bokach otwarty dziedzińiec. Korpus główny jest dwupiętrowy, z piwnicą pod częścią południową. Posiada on plan prostokątny, z wieżą zlokalizowaną od południa, przylegającą do narożnika zachodniego. Układ wewnątrz jest dwutraktowy, z sienią na osi (w narożach dawne komory grzewcze). W drugim trakcie, w przedłużeniu sieni, znajduje się barokowa klatka schodowa z ok. poł. XVIII w. drewniana, zabiegowa, z ozdobną balustradą i rzeźbionymi postumentami. Pomieszczenia wewnątrz pałacu posiadają sufity z fasetami i dekoracją stiukową o motywach rokokowych. Skrzydło północne jest piętrowej wysokości, zbudowane na planie prostokąta, o dwutraktowym układzie wewnątrz, z wejściem na osi elewacji od strony dziedzińca. Skrzydło południowe jest dwuczłonowe, przy czym część wschodnia jest znacznie głębsza i nieco wyższa. Ta część pałacu jest piętrowej wysokości i posiada obszerne, sklepione kolebkowo piwnice. Po stronie północnej pałacu położony jest ozdobny park.

Parszkowo - zespół dworsko – parkowy z folwarkiem (wpis do rejestru WKZ nr 1647) powstał w 2 połowie XIX w. i składa się z dworu, parku z sadem i stawami rybnymi oraz folwarku. Dwór zbudowany został w roku 1880 dla rodziny Kozickowskich. Jest to parterowy budynek murowany z cegły na wysokiej podmurówce z kamieni polnych, podpiwniczony o prostokątnym rzucie (z późniejszymi dobudówkami po bokach), tynkowanych elewacjach przykryty dachem dwuspadowym z ozdobnymi kroksztykami pod okapem. Układ wewnątrz jest 2-traktowy z niewielką sienią, na osi której znajdują się schody na poddasze. Fasada frontowa jest siedmioosiowa z wejściem pośrodku. Elewacje są boniowane z otworami ujętymi w szerokie, profilowane obramienia z gzymsem odcinkowym w nadprożu i prostokątną płyciłą pod parapetem. Przed dworem znajduje się kolisty gazon oraz flankujące wejście dwie przycinane lipy. Po stronie południowej dworu zlokalizowany jest folwark, który od części dworskiej oddziela żywopłot. Zabudowania folwarku zgrupowane są wokół prostokątnego dziedzińca. Z historycznych obiektów zachowały się zbudowane w 2 poł. XIX w. stajnia i obora.

Prusewo – zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem (wpis do rejestru WKZ nr 1105). Zespół pałacowo-parkowy położony w centralnej części wsi Prusewo, pomiędzy drogą a krawędzią doliny, po jej zachodniej stronie, na terenie nieznacznie opadającym ku zachodowi. Stanowi on jedyną dominantę krajobrazową na terenie wsi. Układ kompozycyjny założenia jest osiowy i skomponowany w kierunku wschód – zachód, pomiędzy dziedzińcem a ogrodem.

Prusewo - pałac (wpis do rejestru WKZ nr 1105), obecnie w pałacu jest hotel i restauracja. Pałac zbudowany został na początku XX w. dla rodziny Flissbachów, właścicieli majątku w latach 1835–1945. Położony jest on na osi drogi lokalnej prowadzącej z Wierzchucina do Gniewina. Główny korpus pałacu poprzedzony jest obszernym dziedzińcem gospodarczym, wyznaczonym przez budynki folwarku, oraz przez ogród ozdobny położony od strony zachodniej. Pałac jest budynkiem murowanym z cegły na fundamencie kamiennym, otynkowanym. Składa się z prostokątnego korpusu głównego i przylegających doń symetrycznie, nieco niższych, skrzydeł bocznych. Jest to budynek parterowy z kondygnacją użytkową w dachu, podpiwniczony z dachem mansardowym krytym dachówką. Na osi fasady głównej w parterze znajduje się portyk czterokolumnowy wspierający loggię z dwiema kolumnami oraz przyczółkiem w zwieńczeniu. Na osi elewacji ogrodowej zlokalizowano wydatną, oszkloną werandę z tarasem na piętrze. Wnętrza pałacu są dwutraktowe z obszernym holem. Niestety nie zachowało się ich pierwotne wyposażenie. Folwark pałacowy składa się z czworobocznego dziedzińca gospodarczego i zgromadzonych wokół niego budynków gospodarczych, pochodzących z początku XX w. Południowe skrzydło stanowi trójczłonowy budynek gospodarczo – mieszkalny, o zróżnicowanej ilości kondygnacji, zwieńczony wysokim dwuspadowym dachem. Od północy usytuowano budynek chlewni i obory. Obok budynku pałacowego po stronie pn. i pd. znajdują się budynki mieszkalne przeznaczone dla służby dworskiej.

Sulicice - zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem (wpis do rejestru WKZ nr 1567). Pałac w Sulicicach zlokalizowano na wzniesieniu, na którego tarasowo ukształtowanym zboczu zaplanowano park ze stawem. Do pd. – wsch. narożnika dziedzińca prowadzi brukowana droga dojazdowa z aleją kasztanowców i grabów, przebiegająca wzdłuż wschodniej granicy parku. Przed fasadą północną pałacu znajduje się półkolisty podjazd oddzielony od części gospodarczej szpalerem lip (zachowane 3) oraz owalny gazon i trawnik.

Sulicice – pałac (wpis do rejestru WKZ nr 1567). Budynek pałacu wzniesiono w 4 ćw. XIX w. na miejscu wcześniejszego dworu, w stylu eklektycznym, nawiązując do formy tzw. willi włoskiej, z jej charakterystycznym elementem jakim była wieża widokowa. Jest to dwukondygnacyjny, podpiwniczony budynek z piętrową wieżyczką w narożniku pn. – zach., poprzedzony parterową sienią z tarasem na piętrze. Obiekt murowany jest z cegły, otynkowany, założony na rzucie prostokąta, z późniejszym skrzydłem zachodnim, o dachu dwuspadowym, niskim, krytym papą. Elewacja frontowa posiada symetryczną i uporządkowaną kompozycję, opartą o pozorny ryzalit pośrodku, zwieńczony ścianką attykową z krenelażem i wielobocznymi wieżyczkami po bokach. Płaszczyzna elewacji wejściowej dzielona jest gzymsami profilowanymi. Okna obwiedzione są ozdobnymi opaskami. Płaszczyzna elewacji ogrodowej rozwiązana jest analogicznie z gankiem poprzedzonym schodami. Układ wnętrza jest 2 traktowy, z obszerną sienią i salonem na osi. W sieni znajdują się schody zabiegowe prowadzące na piętro. We wnętrzu zachowane są sztukaterie sufitowe z czasu rozbudowy pałacu, kaflowy piec z wysoką koroną z kafli reliefowych oraz mały

secesyjny piecyk kaflowy. W pn. – wsch. części zespołu usytuowany spichlerz, który wraz z budynkiem pałacu i murem kamienno – ceglany pomiędzy nimi, wyznacza południowe skrzydło zespołu folwarcznego.

Żarnowiec – zespół dworsko-parkowy z folwarkiem z końca XIX w. (wpis do rejestru WKZ nr 1103)

Położony jest na północ od zabudowań klasztornych, z budynkami w większości z końca XIX i XX w.

W obrębie obszernego dziedzińca zachowane są: dwór, spichlerz, budynki gospodarskie i gorzelnia.

Żarnowiec – dwór z końca XIX w. (wpis do rejestru WKZ nr 1103) , stanowiący rezydencję ksieni, wzniesiony w XVII wieku. W drugiej połowie XIX w. pałac został całkowicie przebudowany. Z pierwszej fazy zachowała się piwnica w części południowej oraz fragmenty ściany południowej z przyporami. Budynek jest murowany o tynkowanych elewacjach, dwukondygnacyjny, częściowo podpiwniczony, kryty dachem dwuspadowym. Plan dworu założono na prostokącie, z późniejszymi dobudówkami. Elewacja frontowa posiada cechy neogotyckie, jest symetryczna, zwieńczona attyką, z fryzem arkadkowym i wieżyczkami po bokach, zaakcentowana pośrodku ryzalitem, ujętym pilastrami, przechodzącymi na szczycie w wieżyczki flankujące attykę. W narożnikach znajdują się pseudobaszy z krenelażem.

5.2.4.2. Inne obiekty i zespoły rezydencjonalne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków

Krokowa – zespół folwarku z końca XIX w. Usytuowany jest on w zachodniej części wsi po przeciwległej stronie drogi w stosunku do zespołu pałacowo-parkowego. Teren folwarku ograniczony jest od wschodu drogą do Wejherowa, a od północy drogą do Żarnowca. Posiada regularną kompozycję przestrzenną z prostokątnym podwórzem gospodarczym obudowanym z trzech stron przez zwartą zabudowę, a w skrzydle północnym luźno usytuowanymi obiektami. Główną oś kompozycyjną zespołu tworzy droga dojazdowa, prowadząca z centrum wsi do pn.-wsch. narożnika zespołu. Z historycznej zabudowy folwarku zachowały się budynki:

- stodoła – zbudowana w 1890 r. na miejscu starszego budynku; powstała w ciągu zabudowy, wschodnim skrzydłem sąsiadując od północy ze stajnią; w południowej części znajdowała się lodownia; obiekt o konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą w ścianach podłużnych (ściana wsch. i pn.), murowany z cegły w zachodniej ścianie szczytowej i drewniany w ścianie południowej;
- gorzelnia – wzniesiona w 1899 r., przebudowana w latach 1916 i 1974; budynek dwukondygnacyjny, podpiwniczony, murowany z cegły;
- magazyn zbożowy (dawna obora) – zbudowany w 1899 r., przebudowany w 1914 r.; budynek założony na planie wydłużonego prostokąta, 3 traktowy, środkowa część podzielona 3 rzędami żeliwnych kolumn; murowany z cegły, otynkowany, dwukondygnacyjny z dwuspadowym dachem;
- magazyn pasz (dawna chlewnia) – powstała w 1900 r., przebudowana w 1930 r. i w latach 70-tych; obiekt dwukondygnacyjny, skrzydła frontowe parterowe, dachy dwuspadowe.

Lubocino – dwór z połowy XIX w., obecnie szkoła. Zespół dworsko – parkowy w Lubocinie zabudowany został zapewne dla rodziny Rodenacker, którzy byli ostatnimi właścicielami dóbr lubocińskich w latach 1862 – 1903, i istnieje na mapach, wraz z otaczającym go parkiem ze stawem, już w 1879 r. Budynek dworu rozbudowany został na początku XX w. o skrzydło zachodnie. Dwór jest budynkiem murowanym z cegły na podmurówce z kamieni narzutowych, otynkowanym.

Ustawiono go równoległe do drogi. Jest to budynek parterowy, częściowo podpiwniczony o dwutraktowym układzie wewnątrz, kryty dachem dwuspadowym. Elewacje posiadają kompozycje klasycyzującą z boniowaniami, rytmicznym układem obramionych okien. Od strony północnej i wschodniej dworu znajdują się resztki parku o regularnym zarysie wyznaczonym szpalerami poprzycinanych grabów. W parku zachowały się dwa wiekowe świerki i dwa cisy.

Tyłowo – dwór z końca XIX w. Pierwotny dwór w Tyłowie zbudowany został po 1775 r. dla Józefa Przebendowskiego. Był to niewielki budynek otoczony parkiem o regularnym zarysie, z którym sąsiadowało podwórze gospodarcze z licznymi zabudowaniami. Obecny budynek dworu został wzniesiony ok. 1880 r. na miejscu wcześniejszego przez rodzinę Thymian. Jest to parterowy budynek o rzucie prostokątnym, murowany z cegły na kamiennym fundamencie, posiadający elewacje licowane cegłą, zdobione lizenami i motywami arkadkowymi z kształtek ceramicznych, przykryty dwuspadowym dachem. W fasadzie frontowej znajduje się 3-osiowy, piętrowy ryzalit, a w fasadzie wschodniej drewniana weranda. Wnętrza zostały przebudowane w 1985 r.

Wierzchucino – zespół dworsko-parkowy z pocz. XX w. Założenie dworsko – parkowe z folwarkiem w Wierzchucinie powstało w 2 połowie XIX w. na miejscu klasztornej folwarku, który istniał w tym miejscu według opisów z XVI i 1773 r.

Wierzchucino – dwór, zlokalizowany jest we wschodniej części założenia, a za nim rozciąga się park. Budynek dworu wzniesiony został w 2 poł. XIX w. i nadbudowany na początku XX w. Jest to obiekt piętrowy, kryty dachem półpłaskim z doświetleniem kondygnacji poddasza w ścianie kolankowej, murowany z cegły na podmurówce z kamieni polnych. Elewacje są otynkowane, dzielone na kondygnacje gzymsami, osiowe i symetryczne, o kompozycji opartej o duże, prostokątne okna ujęte w profilowane opaski. Z budynków folwarcznych zachowała się kuźnia w zachodnim skrzydle założenia oraz budynek inwentarski z pocz. XX w. z charakterystycznym dla tego regionu głębokim, drewnianym okapem.

5.2.5. Budynki mieszkalne

Budynki mieszkalne, oprócz zabudowy w zespołach pałacowo – parkowych, to głównie budynki mieszkalne w zabudowie zagrodowej. Na terenie gminy Krokowa można wyodrębnić regionalne układy budynków zagrodowych charakterystyczne w skali regionu jak i poszczególnych miejscowości. O ich wartości stanowi harmonijne wkomponowanie obiektów i siedlisk w krajobraz oraz osadzenie w zieleni.

Wyróżnić można trzy najbardziej charakterystyczne dla obszaru gminy układy kompozycyjne zagród:

- zagroda z budynkami wolnostojącymi z kalenicowo równoległe do osi drogi ustawionym budynkiem mieszkalnym.
- zagroda z budynkami wolnostojącymi z kalenicowo równoległe do osi drogi ustawionym budynkiem mieszkalnym; taki układ zagrody charakterystyczny jest dla osiedli, na których lokalizowane były tzw. „poniatówki”.
- zagroda holenderska z budynkiem mieszkalnym oraz budynkami gospodarczymi połączonymi w jeden ciąg i ustawionymi kalenicowo równoległe do osi drogi; taki układ zagrody charakterystyczny jest dla wsi Karwieńskie Błota.

Podobnie jak układy wsi i układy zagród, formy zabudowy wiejskiej na obszarze gminy Krokowa posiadają cechy charakterystyczne zarówno w skali regionu jak i poszczególnych miejscowości. O wartości tych

budynków świadczy nie tylko stan ich zachowania, ale także sprawdzone, właściwe proporcje samych budynków, a także materiały z których je wykonano.

Charakterystycznym rozwiązaniem konstrukcyjnym jest budownictwo zrębowe - technika szkieletowa - z użyciem malowanego na czarno drewna (najczęściej sosna) i bielonego muru wypełniającego, oraz budownictwo murowane z cegieł ceramicznych (z licowanymi elewacjami) i kamienia. Tradycyjne pokrycia dachowe wykonywane były ze słomy, trzciny i łupka, a od początku XX w. – dachówki ceramicznej i papy.

Na terenie gminy wyodrębniono charakterystyczne typy budynków mieszkalnych:

Budynek szerokofrontowy, niski z wysokim dwuspadowym dachem, o konstrukcji szkieletowej – jeden z najstarszych typów budownictwa występujący na obszarze gminy

Cechy charakterystyczne:

- asymetria w elewacji wejściowej
- dach dwuspadowy
- szczyty szalowane
- konstrukcja szkieletowa z wypełnieniem gliną
- nachylenie połaci dachu: 45°
- bez podmurówki
- proporcje rzutu a-b: 1-1,5 do 1-2

Budynek szerokofrontowy z dwuspadowym dachem, ceglany, niekiedy w konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą – rozwinięcie typu o konstrukcji szachulcowej

Cechy charakterystyczne:

- asymetria w elewacji wejściowej
- dach dwuspadowy
- konstrukcja murowana lub szkieletowa z wypełnieniem cegłą
- nachylenie połaci dachu: 45°-50°
- podmurówka do wysokości 0,5 m
- proporcje rzutu a-b: 1-1,5 do 1-2

Budynek szerokofrontowy prosty z dachem półpłaskim, ze ścianką kolankową, o konstrukcji szkieletowej, najstarsze wypełnione gliną inne cegłą, kryty papą

Cechy charakterystyczne:

- symetria w elewacji wejściowej
- nachylenie połaci dachu: 20°-22°
- ścianka kolankowa
- nie występuje doświetlenie w ścianie kolankowej
- pas poddasza niekiedy szalowany
- podmurówka do maks. wysokości 0,5 m
- proporcje rzutu a-b: 1-1,5

Budynek szerokofrontowy z dachem półpłaskim, najczęściej ze ścianką kolankową, murowany z cegły, często z frontową wystawką, kryty papą – rozwinięcie typu szerokofrontowego prostego z dachem półpłaskim

Cechy charakterystyczne:

- symetria w elewacji wejściowej
- wystawka
- nachylenie połaci dachu: 20°-22°
- ścianka kolankowa
- występuje doświetlenie w ścianie kolankowej
- gzyms oddzielający kondygnacje
- podmurówka do wysokości 0,5 m
- proporcje rzutu a-b: 1-1,5 do 1-2

wariant A: forma podstawowa budynków – bez wystawki ale z doświetleniem w ścianie kolankowej.

wariant B: forma podstawowa (budynki z doświetleniem w ścianie kolankowej) z wystawką.

wariant C: forma podstawowa (budynki z doświetleniem w ścianie kolankowej) z wystawką w formie ryzalitu.

Budynek szerokofrontowy z dachem dwuspadowym (niekiedy naczółkowym) i wystawką (lub ryzalitem), murowany z cegły, czasami tynkowany, posadowiony na kamiennej podmurówce

Cechy charakterystyczne:

- symetria w elewacji wejściowej
- wystawka
- nachylenie połaci dachu ~ 45°
- podmurówka do wysokości 0,5 m.
- proporcje rzutu a-b: 1-1,5 do 1-2

Budynek szerokofrontowy z dachem dwuspadowym i wąską wystawką, murowany z cegły, czasami tynkowany, posadowiony na kamiennej podmurówce

Cechy charakterystyczne:

- symetria w elewacji wejściowej
- wystawka z jednym oknem
- nachylenie połaci dachu ~ 45°
- podmurówka do wysokości 0,5 m.
- proporcje rzutu a-b: 1-1,5

Budynek szerokofrontowy holenderski, niski z wysokim dwuspadowym dachem, o konstrukcji szkieletowej, połączony z budynkiem gospodarczym – jeden z najstarszych typów budownictwa występujący na obszarze gminy – charakterystyczny dla wsi Karwieńskie Błota

Cechy charakterystyczne:

- asymetria w elewacji wejściowej
- dach dwuspadowy
- konstrukcja szkieletowa wypełniona gliną
- nachylenie połaci dachu: 50°
- brak podmurówki
- proporcje rzutu a-b: 1-1,5 do 1-2

„Poniatówka” – budynek wąskofrontowy, drewniany, z podcieniem w narożniku

Cechy charakterystyczne:

- asymetria elewacji

- dach dwuspadowy
- nachylenie połaci dachu: ~ 50°
- szczyt szalowany z drewnianym okapem u podstawy
- brak podmurówki
- wejście w narożnym podcieniu
- proporcje rzutu a-b: 1-1,5

Budynek szerokofrontowy – typ z lat 50-tych XX w, z wystawką lub ryzalitem

Cechy charakterystyczne:

- symetria w elewacji wejściowej
- dach dwuspadowy (czasem naczółkowy)
- wystawka (czasami ryzalit)
- nachylenie połaci dachu: ~ 45°
- brak podmurówki
- proporcje rzutu a-b: 1-1; 1-1,5

Zestawienie typów budynków mieszkalnych charakterystycznych dla regionu oraz szczegółowa ewidencja budynków zamieszczone zostały w aneksach do programu.

5.2.5.1. Budynki mieszkalne wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Dębki – chata rybacka (wpis do rejestru WKZ nr 1628). Dawna chata rybacka zbudowana w końcu XVIII w. położona w zachodniej części wsi, na obszernej działce leśnej pomiędzy drogą a wydmami. Usytuowana jest kalenicowo równolegle do drogi. W 1921 r. została wykupiona przez Bronisława Niklewskiego, profesora Akademii Rolniczej w Poznaniu, na dom letniskowy. Wykonano remont z adaptacją całości na cele mieszkalne, zachowując oryginalne ściany i część stropów. Budynek wzniesiony został pierwotnie w konstrukcji szkieletowej wypełnionej gliną. Obecnie obmurowany jest cegłą i otynkowany. Jest to obiekt parterowy, z wysokim, dwuspadowym dachem, pokrytym trzcinową strzechą, z oszalowanymi szczytami. Obiekt założony jest na planie wydłużonego prostokąta. Pierwotnie część gospodarcza kryta była wspólnym dachem z częścią mieszkalną, obecnie włączona jest do przekształconych pomieszczeń mieszkalnych. Dom posiada dwutraktowy układ wnętrza, w którym na osi znajduje się kuchnia poprzedzona sienią. Zachowały się częściowo stare belkowe stropy, z belkami o sfazowanych krawędziach. W latach 1985-86 obiekt był remontowany (m.in. wymieniono stare okna na nowe), a w latach 90-tych założono elektryczność.

Karwieńskie Błoto Drugie – dom z końca XVIII w. (wpis do rejestru WKZ nr 571), który reprezentuje najstarszy typ budynku w miejscowości, który wypracowany został przez pierwszych osadników i powielany przez następne pokolenia. Obecnie, po ostatnim remoncie (1996 r.) forma budynku została znacznie zmieniona. Obiekt wzniesiony został w końcu XVIII w. w konstrukcji szkieletowej z pobiałą. Jest to budynek parterowy, z wysokim dachem, do niedawna naczółkowym ze strzechą, a obecnie dwuspadowym, krytym eternitem. Zachowały się szalowane szczyty. Założony jest na planie mocno wydłużonego prostokąta, z częścią mieszkalną i gospodarczą połączonymi w jedną całość.

Parszkowo – budynek mieszkalny z częścią gospodarczą z pocz. XX w. (wpis do rejestru WKZ nr 1647) zlokalizowany na terenie zespołu dworsko-parkowego.

Sławoszyno - budynek wzniesiony został na przełomie XVIII i XIX w. i przebudowany ok. 1880 r. Jest to budynek murowany z cegły, otynkowany, na piwnicach z fundamentem kamiennym, sklepionych kolebką, parterowy z użytkowym poddaszem, dwutraktowy, pięcioosiowy, z dwiema sieniami pośrodku, przykryty dwuspadowym dachem wyłożonym dachówką karpiówką. Elewacje zwieńczone są gzymsem kroksztynowym. Szczyty opracowane są odmiennie: od strony dziedzińca jest to szczyt szczytowy z kolistymi blendami, ujęty sterczynami i zwieńczony trójkątnym przycółkiem, zaś od strony przeciwległej szczyt posiada wydatny okap i dekoracyjną konstrukcję z belek.

Żarnowiec – budynek z XIX w. (wpis do rejestru WKZ nr 974)

5.2.5.2. Budynki mieszkalne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków

Białogóra:

- budynek mieszkalny z końca XIX w. w konstrukcji szkieletowej
- 5 budynków mieszkalnych z pocz. XX w.
- budynek mieszkalny z 1912r.

Dębki - 2 budynki mieszkalne z pocz. XX w.

Goszczyno – 5 budynków mieszkalnych z pocz. XX w.

Górczyn – dom młynarza z końca XIX w.

Jeldzino – 8 budynków mieszkalnych z pocz. XX w. w tym 1 o konstrukcji szkieletowej

Karlikowo - 6 budynków mieszkalnych z pocz. XX w.

Karwieńskie Błoto Drugie – 3 budynki mieszkalne z pocz. XX w.

Kłanino – budynek mieszkalny z zabudowaniami gospodarczymi (siedlisko) z pocz. XX w.

Krokowa:

- budynek mieszkalny z końca XIX w.
- 4 budynki mieszkalne w zespole kolejowym z pocz. XX w.
- budynek mieszkalny z I ćw. XX w.

Lisewo – 2 budynki mieszkalne z pocz. XX w.

Odargowo:

- 3 budynki mieszkalne z pocz. XX w.
- osada domów bliźniaczych z 1908r.

Parszkowo:

- budynek mieszkalny „rzędcówka” z pocz. XX w.;
- zespół domów folwarcznych z pocz. XX w.;

Sławoszyno:

- budynek mieszkalny z 1848r. (J.B.)
- budynek mieszkalny z 1876r.
- budynek mieszkalny z końca XIX w.
- 6 budynków mieszkalnych z pocz. XX w.

Słuchowo - budynek mieszkalny z pocz. XX w.

Sobieńczyce:

- budynek mieszkalny z 1912r.
- budynek mieszkalny z 1936r.
- 3 budynki mieszkalne z pocz. XX w.

Świecino – budynek mieszkalny z pocz. XX w.

Tyłowo - budynek mieszkalny z pocz. XX w.

Wierzchucino:

- dawny dom celników z I ćw. XX w. (obecnie budynek mieszkalny)
- 6 budynków mieszkalnych z pocz. XX w.
- zespół budynków mieszkalnych z I ćw. XX w. (obecnie przychodnia i budynki mieszkalne)

Żarnowiec – 13 budynków mieszkalnych z pocz. XX w.

5.2.6. Obiekty gospodarskie i techniczne

Większość obiektów gospodarskich i technicznych objętych gminną ewidencją zabytków występuje jako zabudowa uzupełniająca w zespołach pałacowo-parkowych i dworsko-parkowych. Nieliczne, pojedyncze budynki gospodarcze zlokalizowane są na terenie: Białogóry, Karlikowa, Sławoszyna, Sobieńczyce, Świecino i Żarnowca.

5.2.6.1. Obiekty gospodarskie i techniczne wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Prusewo:

- oficyna z I ćw. XX w. (wpis do rejestru WKZ nr 1105)
- powozownia z I ćw. XX w. (wpis do rejestru WKZ nr 1105)
- Obora z I ćw. XX w. (wpis do rejestru WKZ nr 1105)

Sulicice:

- spichlerz z po. XIX w. (wpis do rejestru WKZ nr 1567). Spichlerz zbudowany został w 1860 r. (data znajduje się na belce we wnętrzu obiektu). Jest to obiekt murowany w obrębie parteru z kamienia polnego, wyżej w konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą. Elewacja południowa jest otynkowana. Spichlerz założony jest na rzucie prostokąta, jednotraktowy, dwukondygnacyjny, z użytkowym poddaszem, przykryty dachem dwuspadowym.
- Stajnia z pocz. XX w.
- obora z pocz. XX w.

Żarnowiec:

- spichlerz - zbudowany w końcu XIX w. (wpis do rejestru WKZ nr 1103)
- stodoła dwuczęściowa, drewniana z końca XIX w. (wpis do rejestru WKZ nr 1103),
- Magazyn z końca XIX w. (wpis do rejestru WKZ nr 1103)
- 2 obory z końca XIX w. (wpis do rejestru WKZ nr 1103)
- gorzelnia (wpis do rejestru WEZ 1103) pocz. XX w.

Świecino – Młyn Robakowski (wpis do rejestru WKZ 1804) jest to budynek łączący funkcje mieszkalną i przemysłową pod jednym dachem o wysokości 2 – 3 kondygnacji. Zbudowany został częściowo w

konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą a częściowo w całości z cegły. Elewacje licowane są w cegle z pozornymi ryzalitami od frontu.

5.2.6.2. Obiekty gospodarskie i techniczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków

Białogóra – budynek gospodarczy z pocz. XX w.

Karlikowo:

- stodoła z pocz. XX w.
- budynek gospodarczy z pocz. XX w. (z 1910r.), murowany z cegły, na podmurówce kamiennej z dachem dwuspadowym.

Łętowice - budynek gospodarczy z koniec XIX w.

Kłanino:

- spichlerz z 1838 r. – zbudowany w stylu neogotyckim, murowany z cegły, otynkowany; założony na planie prostokąta, dwukondygnacyjny, przykryty spłaszczonym dwuspadowym dachem; elewacja frontowa rozdzielona uskokowymi skarpami, między którymi biegną ceglane gzymsy i fryzy;
- obora z 1894 r. – kamienno-ceglana, o licowanych elewacjach, dwukondygnacyjna, kryta dachem dwuspadowym; posiada sześciokondygnacyjną murowaną wieżę o elewacjach zdobionych półkoliście zamkniętymi blendami oraz ceglanymi gzymsami;
- stodoła I z 1891r.
- stodoła II z ok. 1900 r. – kamienno-ceglana, z dwuskrzydłowymi wrotami o ceglanych, odcinkowych gzymsach w nadprożach; uległa częściowemu spaleni (VII. 2003).;
- stajnia z pocz. XX w.

Krokowa - gorzelnia koniec XIX w., wzniesiona w 1899 r., przebudowana w latach 1916 i 1974; budynek dwukondygnacyjny, podpiwniczony, murowany z cegły, w elewacjach fryzy zębniowe, gzymsy nadokienne; bryła 5-osiowa; w środkowej części budynek 3-kondygnacyjny, komin pierwotnie odrębny;

Parszkowo:

- Stajnia z wagą z pocz. XX w. - budynek kamienno-ceglany,
- ruina obory z XIX w. - budynek ceglany o elewacjach zdobionych rzędem wnęk.

Sławoszyno – 2 budynki gospodarcze z pocz. XX w.

Sobieńczyce – budynek gospodarczy z 1912r.

Świecino – budynek chlewni z końca XIX w., murowany z dachem dwuspadowym (pozostałość po zabudowaniach folwarcznych), obecnie świetlica z kaplicą

Wierzchucino:

- mleczarnia pocz. XX w.
- kuźnia pocz. XX w.
- obora z pocz. XX w.
- chlewnia z pocz. XX w.
- spichlerz z pocz. XX w.
- stodoła z pocz. XX w.
- 3 budynki gospodarcze z pocz. XX w.
- budynek gospodarczy przy szkole z I ćw. XX w.

Żarnowiec ul. Lipowa – budynek gospodarczy szkoły z 1909r.

Lisewo – Trzy Młyny – zespół młyna, domu młynarza i 2 budynków gospodarczych. Zespół młynów znajduje się na południe od wsi Lisewo w malowniczej dolinie rzeki Czarna Wda. Już w XVIII w. w dolinie funkcjonowały tu trzy młyny. Zachowane do czasów dzisiejszych młyny pochodzą z końca XIX w., ale zbudowane zostały w miejscach lokalizacji obiektów wcześniejszych. Obecnie jako młyn funkcjonuje Młyn Lisewski i Młyn Robakowski, natomiast Młyn Polkowicki został przebudowany na budynek mieszkalny. Młyn Lisewski usytuowany jest w południowo-wschodniej części wsi i tworzy zespół wraz z budynkiem mieszkalnym, stodołą i budynkiem gospodarczym. Budynek młynu posiada konstrukcję szkieletową wypełnioną cegłą, jest czterokondygnacyjny z dwiema niższymi przybudówkami i kryty jest dachem dwuspadowym. Konstrukcję szkieletową wypełnianą cegłą posiadają także zbudowane obok dom młynarza oraz stodoła.

Wierzchucino – dawny młyn wodny z pocz. XX w., budynek murowany w przyziemiu, powyżej drewniany, obecnie restauracja.

5.2.7. Obiekty użyteczności publicznej

Obiekty użyteczności publicznej poza szkołami i młynami, stanowią często zabudowę powiązaną z zespołami pałacowo-parkowymi i dworsko-parkowymi. Na terenie gminy występują również pojedyncze obiekty użyteczności publicznej, takie jak poczta (Wierzchucino), restauracja (Minkowice), czy dom mieszkalny ze sklepem (Minkowice) lub dom z restauracją (Wierzchucino). Wszystkie obiekty znajdują się w Gminnej Ewidencji Zabytków. Nie stanowią obiektów objętych ochroną na podstawie wpisu do Rejestru Zabytków.

Szkoły:

Białogóra – szkoła z pocz. XX w., obecnie budynek mieszkalny, budynek murowany z dachem dwuspadowym;

Jeldzino – szkoła z pocz. XX w., obecnie budynek mieszkalny;

Odargowo – dawna szkoła pocz. XX w., obecnie budynek mieszkalny;

Sławoszyno – szkoła I ćw. XX w.;

Sobieńczyce – szkoła datowana na rok 1891;

Świecino – dawna szkoła z I ćw. XX w., obecnie budynek mieszkalny;

Tyłowo - dawna szkoła, obecnie budynek mieszkalny

Wierzchucino – szkoła z I ćw. XX w.;

Żarnowiec – szkoła datowana na 1909r.

Inne:

Krokowa

- budynek z końca XIX w. obecnie użytkowany jako muzeum
- budynek z końca XIX w. obecnie użytkowany jako poczta

Minkowice:

- restauracja z pocz. XX w.
- dom ze sklepem z pocz. XX w.

Wierzchucino

- poczta pocz. XX w., obecnie budynek mieszkalny.
- budynek mieszkalny z restauracją z pocz. XX w.

5.2.8. Cmentarze

5.2.8.1. Cmentarze wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Karwieńskie Błoto Pierwsze – cmentarz ewangelicki (wpis do rejestru WKZ nr 1760). Założenie cmentarne powstało w poł. XIX w. wśród pól, na północ od I (południowego) rzędu zabudowy wsi, tj. 1,5 km od drogi łączącej Łętowice z II (północnym) rzędem zabudowy wsi. Założony został na planie prostokąta, otoczony głogowym żywopłotem. W części wschodniej znajduje się ruina murowanego grobowca z 2 poł. XIX w. Zachowały się szczątki nagrobków, z których najstarszy nosi datę 1858 r. Cmentarz użytkowany był jeszcze w latach 40-tych, dziś zrujnowany.

Żarnowiec – cmentarz przykościelny (wpis do rejestru WKZ nr 146) powstał zapewne równoległe z kościołem około połowy XIV w. Siostry początkowo chowano w kryptach pod posadzką kościoła. Po kasacie klasztoru, w latach sześćdziesiątych XIX w. zasypano kryptę grobową, a trumny przeniesiono na cmentarz. Obok grobów sióstr benedyktynek i grobów współczesnych parafian żarnowieckich znajdują się tu m.in. nagrobek dr med. Franciszka Żaczka zm. w 1899 r. czy najstarszy nagrobek ks. Michała Białka, zm. w 1873 r.

5.2.8.2. Cmentarze ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków

Białogóra – cmentarz dawniej ewangelicki z XIX w.

Brzyno - cmentarz ewangelicki z XIX w. położony wśród pól, wiedzie do niego aleja brzoźowa. Założony na planie prostokąta z cisową alejką na osi, która prowadzi do zrujnowanej obecnie kaplicy grobowej rodziny Zitzewitz (z 1935 r.). Zachowały się 2 płyty granitowe rodziny Zitzewitz z datami 1839 i 1843.

Krokowa - cmentarz ewangelicki z XIX w., obecnie użytkowany jako katolicki. Zachowała się murowana ceglana neogotycka brama z kutą żeliwną kratą. W części północnej i zachodniej zachował się starodrzew lipowo – kasztanowy.

Słuchowo - cmentarz ewangelicki z końca XIX w., otoczony lasem, nielicznie zachowane groby, obecnie częściowo użytkowany.

Tyłowo

- cmentarz rzymskokatolicki z poł. XIX w., położony przy kościele,
- cmentarz ewangelicki z XIX w.

5.2.9. Parki i ogrody

Istotny element krajobrazowy stanowią także obszary terenów zieleni urządzonej. Stanowią je głównie parki, będące elementami zespołów pałacowo i dworsko-parkowych.

5.2.9.1. Parki i ogrody wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Kłanino – park (wpis do rejestru WKZ nr 572) Założenie powstało na terenie równinnym. W założeniu parkowo-ogrodowym zespół zieleni wysokiej stanowi dominantę krajobrazową. Wschodnią część założenia zajmuje park krajobrazowy z ok. 1870 r. z licznymi okazami starodrzewia, zarówno rodzimego jak i egzotycznego. Z zachowanych okazów trzeba wymienić okazałe lipy drobnolistne,

świerki kaukaskie i pospolite oraz dęby szypułkowe. Z młodszych drzew na uwagę zasługują cyprysiki, kasztan jadalny, platan klonolistny i żywotnikowiec. W parku znajduje się altana z końca XIX w., zbudowana w konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą, z drewnianym, ażurowym szczytem, z ozdobnie wycinanymi belkami, nakryta daszkiem dwuspadowym. Od szosy do dworu prowadzi aleja dojazdowa wysadzana lipami, zamknięta murowaną bramą prowadzącą do dawnego podjazdu, z ozdobną, ażurową kratą z końca XIX w.

Krokowa – park (wpis do rejestru WKZ nr 552). Pierwsza wzmianka o parku w siedzibie rodu Krockow pochodzi z 1725 r. Był to ogród włoski, który rozpościerał się od strony północnej zabudowań zamkowych i biegł w kierunku sąsiadującego z nimi kościoła. Według opisów z 1799 r. park był już znacznie większy i bardziej rozległy. Rozpościerał się na południe od zespołu zabudowy zamku i ograniczony był od strony wschodniej i południowej dwoma przepływającymi w sąsiedztwie strumieniami. Park zmienił także swe kompozycyjne oblicze i przekształcił się z ogrodu włoskiego w formę swobodniejszą, na którą składały się m.in. system kanałów, ogród podzielony na kwatery (z których część obsiano trawą, część zbożem a część roślinnością ogrodową), kanały z wodospadami, wzniesienie ozdobione kwiatami i drzewami owocowymi, trzy stawy, pomnik poświęcony przyjacielowi rodziny von Krockow, rzeźby ogrodowe, jaskinia oraz znajdująca się wzdłuż południowego odcinka fosy aleja kasztanowa zwana Aleją Filozofów.

Parszkowo – park z XIX w. (wpis do rejestru WKZ nr 1647) o regularnym, prostokątnym zarysie i swobodnej kompozycji, obecnie bardzo zaniedbany rozciąga się na osi dworu za nim w kierunku północnym. Od południowego – zachodu do terenu parku przylega sad, a oba zespoły zieleni ogranicza ciąg, niegdyś rybnych, stawów.

Prusewo – park (wpis do rejestru WKZ nr 1105). Jest to ozdobny ogród pałacowy, który rozciąga się za dworem w kierunku południowo-zachodnim. Założenie ogrodowe składa się z 3 części:

1. ogrodu ozdobnego – położonego przy dworze, skomponowanego osiowo, z tarasem i ścieżką prowadzącą do okrągłego basenu; osiowość podkreślają dwa dęby ozdobne; tę część ogrodu wypełniają partery trawnikowo-kwiatowe o geometrycznym zarysie;
2. ogrodu użytkowego – owocowo-warzywnego, przylegającego do części ozdobnej od strony południowej, oddzielonego żywopłotem z derenia;
3. parku krajobrazowego – zajmującego zach. i pn. część założenia, o układzie swobodnym z dwiema polanami otoczonymi drzewami z pocz. XX w.

Sulicice – park (wpis do rejestru WKZ nr 1567). Park znajduje się w południowej części całego założenia.

Jego południowo-wschodni narożnik zajmuje prostokątny staw, otoczony nielicznymi grupami drzew rosnących na trawiastej płaszczyźnie. Starodrzew ogrodu składa się z wiekowych lip, jesionów, kasztanowców, buków oraz grabów. Ogród ujęty jest trójkątem dróg dojazdowych.

Żarnowiec – park – ogród klasztorny z XIX w. (wpis do rejestru WKZ nr 146).

5.2.9.2. Parki i ogrody ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków

Słuchowo – park z XIX w.

Tyłowo - park o regularnym zarysie z końca XIX w.

Wierzchucino – park z pocz. XX w. o regularnym, prostokątnym obrysie, obecnie bardzo zaniedbany.

5.2.10. Dzieła małej architektury i budownictwa

5.2.10.1. Dzieła małej architektury wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Mury i ogrodzenia

Kłanino - główna brama (wpis do rejestru WKZ nr 572) wiodąca do założenia dworsko-parkowego z XIX w. Krokowa

- Brama i most przez fosę z XIX w. (wpis do rejestru WKZ nr 552) znajdujące się na głównej osi pałacu. Brama - murowana z XIX w. z kutą kratą.
- Mur pałacowy z tarasem z XIX w. (wpis do rejestru WKZ nr 552);

Żarnowiec:

- mur cmentarny z bramami – koniec XIX w. (wpis do rejestru WKZ nr 146), obecnie zachowały się nieliczne kute kraty ogrodzeń, o motywach roślinnych i geometrycznych;
- mur przy plebani z XVII w. (wpis do rejestru WKZ nr 146).

5.2.10.2. Dzieła małej architektury ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków

Mała architektura sakralna (kapliczki)

Małe obiekty architektury sakralnej takie jak kapliczki i krzyże przydrożne są istotnym elementem dziedzictwa kulturowego i krajobrazu gminy Krokowa. Stanowią one ważne formy wpływające na ogólny wyraz przestrzeni (krajobrazu), ale także istotny czynnik kształtujący tożsamość lokalną mieszkańców i wiążący ich z dziejami przodków.

Kłanino – kapliczka z początku XX w.

Odargowo – murowana ceglana kapliczka z początku XX w.

Sławoszyno - murowana kapliczka, wzniesiona w formie neogotyckiej przy rozstaju dróg w roku 1947 w oparciu o wzór poprzedniej, pochodzącej z 1883 r; jest to budowla czterokondygnacyjna, z dzwonem umieszczonym w najwyższej kondygnacji oraz z gipsową figurką św. Jana Nepomucena pochodząca z dawnej kapliczki, znajdująca się we wnętrzu drugiej kondygnacji.

Słuchowo – kapliczka z końca XIX w., część z 1945r.

Sobieńczyce - kapliczka znajdująca się pośrodku wsi, pochodząca zapewne z początku XX w.; murowana, otynkowana, trzykondygnacyjna z dzwonem w najwyższej kondygnacji; we wnętrzu niższej kondygnacji znajduje się ludowa rzeźba Matki Boskiej pochodząca zapewne z XIX w.

Świeszcino – kapliczka datowana na 8.12.1945r.

Wierzchucino

- kapliczka z pocz. XX w., murowana z kamienia polnego i cegły, znajdująca się przy ul. Św. Antoniego; dwukondygnacyjna, czworoboczna, z otynkowaną górną kondygnacją,
- kapliczka murowana z cegły znajdująca się pośrodku wsi przy ul. Św. Rozalii, wzniesiona w drugiej połowie XIX w.; trzykondygnacyjna, czworoboczna, nakryta daszkiem dwuspadowym wspartym na ozdobnie wycinanych belkach z dzwonem w najwyższej kondygnacji;

Mury i ogrodzenia

Słuchowo – brama parkowa XIX w.

Wierzchucino – brama ceglana z końca XIX w.

Inne

Brzyno – studnia z obudową kamienną w zespole folwarku z końca XIX w.

5.2.11. Miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków

Słuchowo – pomnik w formie obelisku z 1920r. wystawiony jako miejsce pamięci żołnierzy poległych w I wojnie światowej, pochodzących z okolic wsi, zlokalizowany w sąsiedztwie cmentarza ewangelickiego.

5.2.12. Stanowiska archeologiczne

5.2.12.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Gmina posiada ponadto 7 zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, w tym grodziska wczesnośredniowieczne w Sobieńczycach i w Tyłowie, 4 cmentarzyska płaskie w Minkowicach, Łętowicach, Tyłowie oraz osada otwarta w Brzynie z okresu wczesnego średniowiecza.

W Brzynie natrafiono na kilkadziesiąt obiektów, przede wszystkim grobów kultury oksywskiej (młodszy okres przedrzymski) i wielbarskiej (okres wpływów rzymskich oraz na pochówki szkieletowe z okresu wędrówek ludów. Najwcześniejsze ze znalezisk pochodzą z epoki brązu i okresu halszackiego (piece do wypału ceramiki). Najliczniejsze to groby ciepłotopne o charakterze jamowym i popielnicowym z II-I w p.n.e., a także pochówki szkieletowe z pierwszych wieków naszej ery.

5.2.12.2. Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków

Na terenie gminy znajduje się 147 stanowisk archeologicznych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków oprócz zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Stanowiska te wymagają rozpoznania. Najwięcej stanowisk archeologicznych zostało odkrytych dotychczas w okolicach Lubkowa, Kartoszyzna, Brzyna, Parszkowa, Tyłowa, Wierzchucina i Minkowic.

5.2.13. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome na terenie Gminy Krokowa związane są głównie z obiektami sakralnymi. Do szczególnie wartościowych należy wyposażenie obiektów sakralnych w Żarnowcu i Krokowej oraz nieistniejącego kościoła w Tyłowie jak również wyposażenie pałacu w Krokowej.

5.2.14. Dziedzictwo niematerialne

Za dziedzictwo niematerialne uznawane są zwyczaje, przekazy ustne, wiedza i umiejętności, które stanowią część własnego dziedzictwa danej wspólnoty, grupy lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. W kulturze kaszubskiej niematerialnym walorem kultury są zwyczaje i obrzędy, takie jak jasełka, wędrówki kolędników itp. Do dziedzictwa niematerialnego wysoce honorowanego są umiejętności, zwyczaje i wierzenia rybaków. W gminie działa aktywnie kilku rybaków stosujących do dziś tradycyjne metody połowów.

Do dziedzictwa niematerialnego należą również dawne nazwy, w tym miejscowości, które świadczą o historii danego miejsca. Przeważająca większość współczesnych nazw miejscowości na

obszarze gminy Krokowa w okresie przedwojennym funkcjonowała w swojej niemieckojęzycznej formie. Nazwa ta często jest zakorzeniona jeszcze w średniowieczu. Wcześniejsze nazwy miejscowości to:

Białogóra	– Wittenberg
Brzyno	– Buschyn, Brzinno, Brzyn, Reckendorf
Dębki	– Dembek
Goszczyno	– Goschin, Goszino, Gossyn, Kossino
Karlikowo	– Karlekau, Carlekow, Karleckow, Karlikow
Karwieńskie Błoto	– Karwenbruch,
Kłanino	– Klanin, Clenin, Clanyn, Clanin
Krokowa	– Krockow, Crockau, Crockow, Krokow
Lisewo	– Lissau
Lubkowo	– Lübkau
Lubocino	– Lubotzin, Lubiszin, Lubeczyn, Lubuezin, Luvenzin, Luboczyn
Minkowice	– Meinkowicz, Minkwitz, Meynkowicz, Menkewitz
Odargowo	– Odargau, Oddergow, Wdargau, Udargau, Woddergau
Parszkowo	– Parschkau, Parskowo
Prusewo	– Prüssau, Prussowe, Prussow, Prissau
Słuchowo	– Schlochow
Sławoszyno	– Sławschin, Sławoschin
Sobieńczyce	– Sobiensitz, Zibenczyz, Sebenczyz, Sobenczyst
Sulicice	– Sulitz, Sulis, Sulice, Suleczycz
Tyłowo	– Tillau, Tillau
Wierzchucino	– Wirchutzin, Wirococino, Wircussino,
Żarnowiec	– Zarnowitz, Sarnouitz, Sarnowicz, Żarnowiec

5.2.15. Ochrona zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

Zasady ochrony zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zostały wskazane w załączniku do programu. W gminie istotna część obszarów i obiektów zabytkowych jest objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Znacząca część miejscowych planów obejmuje nieduże obszarowo części miejscowości lub terenów inwestycyjnych. Wiele miejscowości posiada miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, który obszarowo obejmuje całą miejscowość lub znaczącą jej część. Są to miejscowości takie jak Białogóra, Wierzchucino, Brzyno, Lubkowo, Dębki, Świecino, Sławoszyno, Minkowice. W tych miejscowościach realizowane są postulaty studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego odnośnie ustalania zasad ochrony zabytków, w tym ustalania stref ochrony konserwatorskiej. W trakcie opracowania jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla wsi Karwieńskie Błoto Pierwsze i Drugie. Z uwagi na stopień skomplikowania zagadnień tu występujących, zakończenie tego planu w krótkim czasie może nie być możliwe. Na ukończeniu jest procedura sporządzania miejscowego planu dla miejscowości Krokowa. Generalnie we wszystkich miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zabytki i obiekty o wartościach zabytkowych są przedmiotem ochrony. Obiekty podlegające ochronie w obowiązujących

miejscowych planach są podzielone na obiekty wpisane do rejestru, ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, wskazane do ochrony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, są czasem określone jako obiekty o wartościach historyczno - kulturowych czy walorach zabytkowych lub też współtworzące historyczny klimat zabudowy i podlegające ochronie. Podział ten nie jest odzwierciedleniem dzisiejszego stanu prawnego, to znaczy nie wskazuje obiektów i obszarów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków, gdyż dotychczas była ona w trakcie opracowania i lista obiektów zabytkowych nie była zatwierdzona zarządzeniem Wójta Krokowej.

Z uwagi na konieczność przeprowadzenia weryfikacji stanowisk archeologicznych na obszarze gminy zakres ochrony zabytków w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego prawdopodobnie nie będzie można uznać za wystarczający. Po weryfikacji Gminnej Ewidencji Zabytków i włączeniu stanowisk archeologicznych do listy obiektów podlegających ochronie, należy zweryfikować ustalenia obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w zakresie przedmiotu i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu, ze szczególnym uwzględnieniem stref ochrony archeologicznej. Dla kolejnych włączonych nowych obszarów lub zmienionych obszarowo powinny zostać ustalone zasady ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Odbić się to może wyłącznie poprzez zmianę obowiązujących miejscowych planów lub sporządzenia nowych tam, gdzie dotychczas nie obowiązują.

5.2.16. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Do najbardziej znaczących obiektów zabytkowych należą wszystkie zabytki objęte ochroną na podstawie wpisu do rejestru zabytków. Wśród nich znajdują się poniżej opisane.

Spośród układów przestrzennych ruralistycznych najważniejszym zabytkiem jest układ wsi Karwieńskie Błoto Pierwsze i Drugie, z racji wyjątkowego w skali regionu układu rzędówki bagiennej. Wieś Karwieńskie Błoto Pierwsze i Drugie oraz obszar terenów otaczających, związanych przestrzennie i krajobrazowo, stanowi spójny i jednorodny krajobraz kulturowy o charakterze rolniczym i osadniczym, w którym zapisane są i utrwalone, typowe dla kultury osiedlonych na bagiennym polderze olendrów formy zagospodarowania terenu. Znaczącym zabytkiem w układzie wsi jest cmentarz ewangelicki w miejscowości Karwieńskie Błoto Pierwsze. Na uwagę zasługują również inne cmentarze, w tym: dawny ewangelicki z kaplicą grobową rodziny Zitzewitz w Brzynie i cmentarz ewangelicki w Słuchowie.

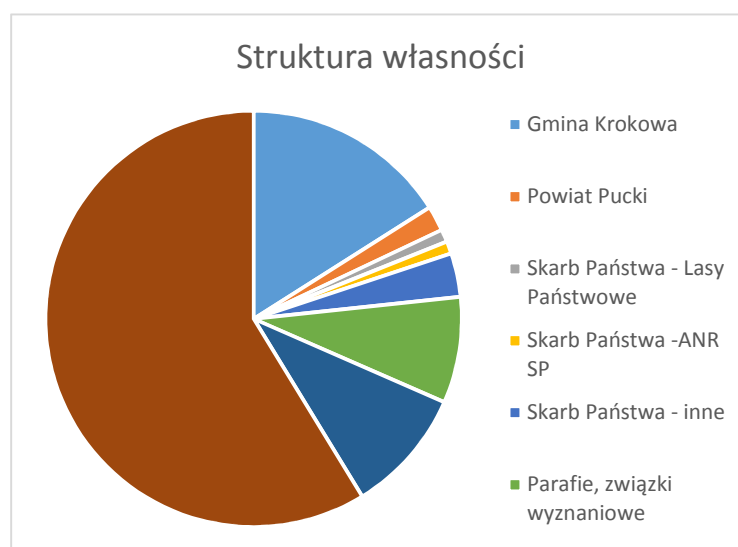
Spośród zabytków sakralnych na szczególne wyróżnienie zasługuje zespół dawnego klasztoru cysterek (ob. Benedyktynek) w Żarnowcu.

Istotnym zabytkiem dla krajobrazu kulturowego jest układ przestrzenny zespołu pałacowo – parkowego, powiązanego z kościołem pw. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Krokowej, wraz ze wszystkimi obiektami podlegającymi ochronie. Wyróżniające się wśród zabytków gminy Krokowa są generalnie założenia pałacowo – parkowe w miejscowościach Sulicice i Prusewo oraz dworsko – parkowe w miejscowościach: Kłanino, Parszkowo, Żarnowiec.

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

6.1. Struktura własności

Na obszarze Gminy Krokowa przeważająca większość obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków to obiekty należące do osób fizycznych (59 procent) i, już w mniejszym stopniu, samej Gminy Krokowa (16 procent). Znaczny udział w tym podziale mają także spółki prawa handlowego (10 procent) oraz parafie i związki wyznaniowe (8 procent). Już znikomy udział należy zaś do Skarbu Państwa (w sumie 5 procent): ARN SP (1 procent), Lasy Państwowe (1 procent) i inne (3 procent) oraz Powiatu Puckiego (2 procent).

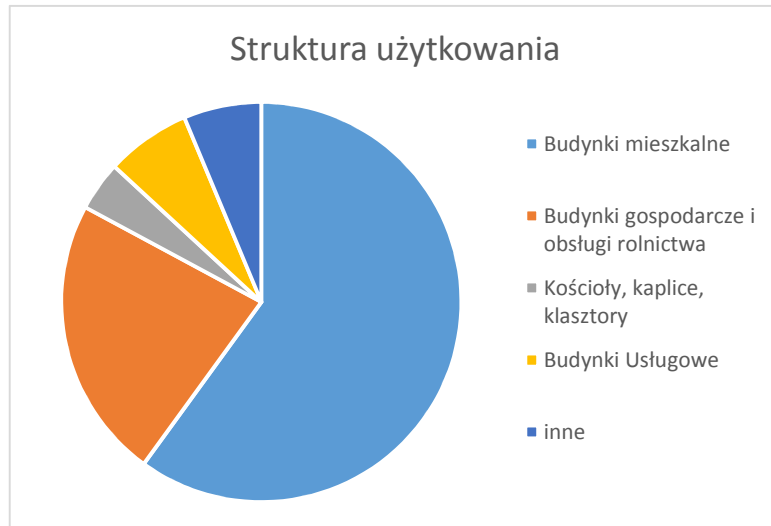
6.2. Stan zachowania

Stan zabytków na obszarze Gminy Krokowa jest niejednorodny. Największa grupa obiektów niedoinwestowanych to budynki mieszkalne i gospodarcze, jednak niedoinwestowane są również zabytkowe budynki szkół, cmentarze i parki. W dość dobrym stanie zachowania są kościoły i część obiektów w zespołach pałacowo – parkowych czy dworsko – parkowych. Niemniej jednak większość obiektów zabytkowych wymaga przeprowadzenia prac konserwatorskich i remontowo – budowlanych.

Na stan zachowania zabytków obszarowych takich jak układ przestrzenny Karwieńskich Błot czy Białogóry istotny wpływ ma ich położenie w atrakcyjnym turystycznie regionie. Intensywne zagospodarowywanie tych terenów często powoduje zniekształcanie pierwotnych układów przestrzennych. Szczególnie problem ten dotyczy obszaru wsi Karwieńskie Błota, gdzie w wyniku intensywnych podziałów na granicy z Karwią, wytyczone zostały niewielkie działki o charakterze rekreacyjnym. Skala tego zjawiska ma istotne znaczenie dla stanu zachowania zabytków. Zainwestowanie na tym terenie stanowi poważny problem i wymaga właściwego rozwiązania i uregulowania między innymi w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

6.3. Użytkowanie zasobów dziedzictwa kulturowego

Na obszarze Gminy Krokowa przeważająca większość obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków to obiekty użytkowane jako budynki mieszkalne (60 procent) i w mniejszym stopniu budynki gospodarcze i obsługi rolnictwa (23 procent). Mniejszy udział w tym podziale mają także budynki usługowe (7 procent), kościoły, kaplice i klasztory (4 procent) oraz inne sposoby użytkowania (6 procent).

6.4. Analiza SWOT

Zasób zabytków, jak i położenie gminy Krokowa w bardzo atrakcyjnym turystycznie regionie powoduje, że zabytki te cieszą się ogromną popularnością. Z tego powodu konieczne jest udostępnianie dziedzictwa kulturowego zarówno odwiedzającym jak i mieszkańcom. Obiekty zabytkowe często nie są wystarczająco przygotowane na obsługę turystów. Dla bezpiecznej eksploatacji i wykorzystania dziedzictwa kulturowego jak również dla tworzenia warunków do budowania współczesnego, wartościowego dziedzictwa kulturowego istotne jest promowanie dobrych wzorców i właściwe podejście do istniejących zabytków. Aby określić właściwe kierunki działania niezbędnym jest przeanalizowanie mocnych i słabych stron gminy w zakresie posiadanego dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz szans i zagrożeń dla zachowania, ochrony i wykorzystania zasobu zabytkowego w gminie.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ❑ kilka obiektów zabytkowych unikatowych w skali regionu i kraju, takich jak: zespół pałacowo – parkowy w Krokowej, kościół pw. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Krokowej, dawny zespół klasztoru cysterek w Żarnowcu, układ ruralistyczny wsi Karwieńskie Błoto Pierwsze i Drugie, cmentarz ewangelicki w Karwieńskich Błotach ❑ duża liczba obiektów o walorach zabytkowych mających znaczenie dla krajobrazu 	<ul style="list-style-type: none"> ❑ niski stan techniczny dużej liczby budynków mieszkalnych (brak bieżących remontów i prac konserwatorskich) ❑ duża liczba obiektów przekształconych w sposób obniżający wartość zabytków ❑ słaba ekspozycja obiektów zabytkowych ❑ wysoki koszt renowacji i rewaloryzacji obiektów zabytkowych ❑ niska jakość prac budowlanych przy zabytkach, w szczególności w zabudowie zagrodowej

<ul style="list-style-type: none"> ❑ różnorodność zabytków: zabytki obszarowe – Karwieńskie Błoto Pierwsze i Drugie, obiekty sakralne (w tym dawny zespół klasztoru cysterek w Żarnowcu), budynki użyteczności publicznej i usługowe na przykład w budynkach dworów i pałaców (hotel w zespole pałacowo – parkowym w Krokowej), budynki obsługi rolnictwa, ❑ duży potencjał dla rozwoju funkcji turystycznych i krajoznawczych w oparciu o zabytki i krajobraz gminy ❑ położenie w rejonie atrakcyjnym turystycznie ❑ dobre warunki dla rozwoju turystyki oraz rekreacji, w tym w obiektach zabytkowych ❑ znacząca liczba obowiązujących planów zagospodarowania przestrzennego 	<ul style="list-style-type: none"> ❑ niska świadomość społeczna lokalnych walorów środowiska kulturowego ❑ małe zainteresowanie tradycyjnymi formami zabudowy ❑ niedostateczna popularyzacja dobrych wzorów wykonawczych ❑ niedostateczne wykorzystanie zabytków ❑ niedostateczne środki w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego ❑ trudny dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania opieki nad zabytkami przez osoby prywatne
<p>SZANSE</p>	<p>ZAGROŻENIA</p>
<ul style="list-style-type: none"> ❑ rozwój funkcji turystycznych i krajoznawczych w oparciu o obiekty zabytkowe i walory krajobrazowe, tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby ❑ tworzenie kompleksowego produktu turystycznego w oparciu o dziedzictwo kulturowe i środowisko przyrodnicze ❑ popularyzacja wiedzy o walorach kulturowych gminy wśród społeczności lokalnej ❑ rozwój inicjatyw lokalnych zmierzających do poprawy stanu zachowania obiektów zabytkowych ❑ uwidocznienie obiektów zabytkowych w krajobrazie gminy ❑ korzystanie ze środków zewnętrznych na przedsięwzięcia związane z zabytkami, mające wpływ na rozwój gminy i podnoszenie wartości miejsca ❑ uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w różnorodnych programach, strategiach i planach rozwoju gminy i poszczególnych miejscowości ❑ promocja zabytków gminy na poziomie 	<ul style="list-style-type: none"> ❑ pogorszenie stanu zachowania obiektów zabytkowych - brak bieżących prac remontowych i konserwatorskich ❑ brak funduszy na właściwe utrzymanie i konserwację zabytków ❑ niewłaściwe zarządzanie obiektami / zespołami zabytkowymi ❑ prowadzenie prac bez zezwoleń, niezgodnie ze sztuką budowlaną oraz zasadami konserwatorskimi ❑ zmiany dysharmonizujące przestrzeń w układach ruralistycznych związane z nową zabudową ❑ zastępowanie starej zabudowy lub uzupełnianie jej nowymi obiektami o obcych dla regionu formach architektonicznych, w szczególności na obszarach nadmorskich ❑ budowa nowych elementów stwarzających dysonans w krajobrazie kulturowym, np. maszty i stacje bazowe telefonii komórkowej, obiekty handlowe wielkopowierzchniowe, nośniki reklamowe itp. ❑ wzrost liczby nieużytkowanych obiektów o walorach historyczno-kulturowych

<p>regionu, kraju, Unii Europejskiej</p> <ul style="list-style-type: none"> ❑ tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych ❑ wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne ❑ promowanie przykładów dobrej architektury kontynuującej miejscową regionalną tradycję budowlaną ❑ zaangażowanie lokalnej społeczności w opiekę nad zabytkami 	<ul style="list-style-type: none"> ❑ obniżenie społecznego szacunku dla walorów środowiska kulturowego ❑ akty wandalizmu ❑ klęski żywiołowe i inne zdarzenia losowe
---	--

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki

<i>Priorytet</i>			
1	Wzrost znaczenia zabytków i dziedzictwa kulturowego w życiu społeczności lokalnej		
Kierunki działań		Zadania	
1.1.	<p>Poznanie dziedzictwa kulturowego i gromadzenie informacji</p> <p>w ramach opieki nad zabytkiem sprawowanej przez jego właściciela, która polega na naukowym badaniu i dokumentowaniu zabytku</p> <p>oraz</p> <p>w ramach ochrony prawnej, która polega na zapewnieniu przez organy warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie administracji publicznej działań</p>	1.1.1.	sukcesywne opracowywanie inwentaryzacji budowlanej obiektów będących własnością gminy Krokowa
		1.1.2.	sukcesywne prowadzenie badań naukowych dotyczących obiektów będących własnością gminy Krokowa
		1.1.3.	opracowanie zasad wspierania działalności na rzecz dziedzictwa kulturowego i zachęcania do podejmowania prac na rzecz dziedzictwa: organizacja konkursów, nagrody, publikacje prac, prowadzenie bloga itp.
		1.1.4.	sukcesywne zbieranie zagadnień i tematów istotnych dla ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków
		1.1.5.	nawiązanie współpracy z uczelniami wyższymi; zainteresowanie studentów, doktorantów i naukowców zagadnieniami, problemami i tematami z zakresu zabytków i ich ochrony - istotnych dla gminy Krokowa (wydziały humanistyczne: geografia kultury, historia oraz techniczne: architektura, gospodarka przestrzenna
		1.1.6.	budowanie bazy danych dotyczącej zabytków
		1.1.7.	organizacja i koordynacja współpracy jednostek i organizacji zajmujących się dokumentowaniem historii, tradycji, miejsc lub utworzenie jednostki lub stanowiska odpowiedzialnych za pozyskiwanie i archiwizowanie dokumentacji dotyczącej dziedzictwa historycznego i niematerialnego
1.2.	<p>Popularyzacja, promocja i ekspozycja dziedzictwa kulturowego</p> <p>w ramach opieki nad zabytkiem sprawowanej przez jego właściciela, która polega na: popularyzowania i</p>	1.2.1.	opracowanie atrakcyjnej i w sposób zrozumiały podanej informacji o zabytkach oraz o obowiązkach i przywilejach właścicieli zabytków
		1.2.2.	opracowanie programu edukacyjnego dla dzieci młodzieży i dorosłych - włączenie tematyki lokalnego dziedzictwa kulturowego do zajęć prowadzonych przez domy kultury i inne jednostki zajmujące się działalnością kulturalną

	upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury	1.2.3.	wzbogacanie i uzupełnianie mapy turystycznej o informacje na temat zabytków na stronie http://www.gm-krokowa.stmap.pl/stm_kult.html
	oraz	1.2.4.	popularyzacja wiedzy o zabytkach w procedurze sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w trakcie wyłożenia i dyskusji publicznej
	w ramach ochrony prawnej, która polega na zapewnieniu przez organy warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie administracji publicznej działań	1.2.5.	organizacja od strony prawnej i formalnej biblioteki cyfrowej o dziejach i zabytkach ziemi krokowskiej
		1.2.6.	Prezentacja i popularyzacja sukcesywnie zbieranych informacji o zabytkach w lokalnej prasie, jako cykliczne publikacje, czasowe wystawy
		1.2.7.	organizacja i koordynacja współpracy jednostek i organizacji zajmujących się popularyzacją historii, tradycji, miejsc lub utworzenie jednostki lub stanowiska odpowiedzialnych za popularyzację dziedzictwa historycznego i niematerialnego
		1.2.8.	oznakowanie zabytków, rozmieszczenie tablic informacyjnych dotyczących zabytków i ich historii
1.3.	Kultywowanie i kontynuacja tradycji kulturowych	1.3.1.	promocja dobrych praktyk w kształtowaniu krajobrazu kulturowego i obiektów budowlanych – rozpowszechnianie katalogu regionalnych form zabudowy
		1.3.2.	organizacja współpracy i wymiany myśli z innymi krajami w zakresie ochrony dziedzictwa kultury i zabytków
		1.3.3.	angażowanie młodzieży na rzecz ochrony zabytków – np. akcja porządkowania cmentarzy we współpracy z profesjonalistami
		1.3.4.	włączenie dziedzictwa kulturowego w programy imprez kulturalnych

Priorytet			
2 Poprawa stanu zachowania zabytków			
Kierunki działań		Zadania	
2.1.	Ochrona prawna	2.1.1.	informowanie wszystkich właścicieli zabytków o ujęciu zabytków w gminnej ewidencji zabytków oraz o prawach i przywilejach właściciela zabytków
		2.1.2.	sukcesywne sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i uwzględnienie potrzeb ochrony w ustaleniach planów, weryfikacja i dostosowanie miejscowych planów do wymogów przepisów o ochronie zabytków (krajobraz kulturowy, rewitalizacja, poszerzenie GEZ)
		2.1.3.	sukcesywne przygotowanie dokumentacji i wymaganych decyzji administracyjnych na potrzeby rewitalizacji zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w tym cmentarzy
		2.1.4.	okresowy przegląd i ocena stanu zachowania zabytków oraz weryfikacja i aktualizacja obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków
		2.1.5.	weryfikacja stanowisk archeologicznych na terenie gminy i ujęcie zabytków w gminnej ewidencji zabytków; weryfikacja obiektów zabytkowych nieujętych dotychczas w GEZ i ujęcie obiektów i obszarów o istotnych walorach
		2.1.6.	pozyskiwanie i udzielanie informacji dotyczących możliwości pozyskania funduszy zewnętrznych na prace konserwatorskie i restauratorskie, publikacja na stronach internetowych gminy
2.2.	Konserwacja	2.2.1.	określenie zakresu niezbędnych prac rewitalizacyjnych (w pierwszej kolejności przy obiektach najcenniejszych dla dziedzictwa kulturowego) oraz określenie szacunkowej wartości kosztów ich przeprowadzenia
		2.2.2.	sukcesywne podejmowanie działań rewitalizacyjnych
		2.2.3.	przewodzenie robót konserwatorskich i remontowo – budowlanych przy zabytkach będących: własnością / współwłasnością Gminy/ a także przy zabytkach istotnych dla dziedzictwa kulturowego
		2.2.4.	Realizacja, wspieranie i promocja działań inwestycyjnych, a w szczególności konserwatorskich i rewitalizacyjnych związanych z zabytkami – (w tym finansowe): <ul style="list-style-type: none"> ▪ kościoły ▪ dwory i pałace ▪ inne budynki o walorach historycznych ▪ zabytkowe cmentarze

Priorytet			
3	Wykorzystanie zabytków i dziedzictwa kulturowego dla rozwoju społeczno – gospodarczego i podniesienia jakości życia mieszkańców		
	Kierunki działania	Zadania	
3.1.	Wykorzystanie zabytków w sposób trwale zachowujący ich wartości	3.1.1.	realizacja, wspieranie i promocja realizacji inwestycji i wykorzystania obiektów zabytkowych w sposób trwale zachowujący ich wartości
		3.1.2.	Wyposażanie obiektów zabytkowych w infrastrukturę niezbędną dla obsługi ruchu turystycznego i nowych funkcji w zabytkach
3.2.	Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla potrzeb rozwoju społeczno-gospodarczego i podnoszenia jakości życia mieszkańców	3.2.1.	opracowanie koncepcji szlaków turystycznych z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego
		3.2.2.	inicjowanie, realizacja, wspieranie i promocja różnych zamierzeń inwestycyjnych zmierzających do wykorzystania zabytków dla potrzeb turystycznych w celu włączenia dziedzictwa kulturowego w produkt turystyczny gminy, powiatu, regionu
		3.2.3.	inicjowanie, realizacja, wspieranie i promocja zamierzeń inwestycyjnych zmierzających do wykorzystania zabytków dla potrzeb edukacyjnych
		3.2.4.	inicjowanie, realizacja, wspieranie i promocja zamierzeń inwestycyjnych zmierzających do wykorzystania zabytków dla innych potrzeb gospodarczych i społecznych – wspieranie właścicieli działających w zabytkowych założeniach dworsko – parkowych i pałacowo – parkowych, wspieranie parafii w działaniach na rzecz kościołów i klasztorów
		3.2.5.	rewitalizacja parków i cmentarzy na potrzeby kształtowania wiejskich przestrzeni publicznych i miejsc budujących tożsamość lokalną

7.2. Zadania inwestycyjne na lata 2015 - 2018

Gmina Krokowa zamierza zrealizować w latach 2015 – 2018 zadanie inwestycyjne: Kompleksowe zagospodarowanie przestrzeni publicznych wraz z małą architekturą i infrastrukturą towarzyszącą w ramach układów urbanistycznych i ruralistycznych wpisanych do rejestru zabytków na terenie Gminy Krokowa.

Inwestycja ta ma obejmować szereg prac konserwatorskich i remontowo – budowlanych oraz innych dotyczących między innymi niżej wymienionych zabytków i obszarów w ich pobliżu:

- Zespół pałacowo - parkowy w Krokowej
- Kościół pw. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Krokowej
- Kościół pw. Zwiastowania Pana w Żarnowcu
- Klasztor Benedyktynek w Żarnowcu
- Cmentarz ewangelicki w Karwieńskim Błocie Pierwszym
- Cmentarz dawny ewangelicki z kaplicą grobową rodziny Zitzewitz w Brzynie
- Cmentarz ewangelicki w Słuchowie

Planowane inwestycje w poszczególnych obiektach mają polegać między innymi na:

Zespół pałacowo - parkowy w Krokowej wraz z parkiem:

- zagospodarowanie terenu poprzez modernizację alejek na terenie między pałacem a kościołem odbudowa istniejącego mostu nad fosą,
- oświetlenie zespołu pałacowego oraz terenu parkowego i ciągów pieszych,
- modernizacja ogrodzenia kutego na podmurówce kamiennej,
- wykonanie nasadzeń roślinności
- wyposażenie terenu w małą architekturę

Kościół pw. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Krokowej:

- remont krypt podziemnych, schodów prowadzących na wieżę i dzwonnice
- modernizacja prezbiterium
- wymiana witraży kościoła
- montaż siatki i żaluzji na wieżach
- modernizacja całej elewacji zewnętrznej w tym gzymsów, orynnowania, blacharki wieżyczek
- przebudowa placów i chodników utwardzonych wokół kościoła wraz z montażem systemu drenarskiego
- montaż tablic informacyjnych
- montażu oświetlenia

Przebudowa terenu zlokalizowanego pomiędzy Zespołem Pałacowo - Parkowym a Kościołem w Krokowej na potrzeby stworzenia ciągu pieszo – jezdni i części parkingowej dla odwiedzających:

- przebudowa chodników i części jezdni
- przebudowa części parkingowej
- budowa systemu kanalizacji deszczowej
- modernizacja oświetlenia
- montażu monitoringu
- wyposażenie terenu w stojaki na rowery, małą architekturę
- urządzenie terenu zielonego

Kościół pw. Zwiastowania Pana w Żarnowcu:

- renowacja murów wschodniej zewnętrznej ściany kościoła, murów północnej zewnętrznej ściany kościoła murów północnej zewnętrznej ściany kościoła, murów wschodniego i południowego skrzydła krużganków od strony wirydarza, sterczyn na elewacjach kościoła i elewacji zachodniej ściany kościoła (bez wieży)
- wymiana dachówki na krużganku południowym przylegającym do kościoła,
- wymiana dachówki i naprawa dachu wschodniego krużganka
- montaż tablic informacyjnych

Klasztor Benedyktynek w Żarnowcu:

- prace przy skarbcu mające na celu dostosowanie dla zwiedzających: renowacja elewacji ścian z osuszeniem, przystosowanie okien i drzwi do wymogów bezpieczeństwa antywłamaniowego, wymiana instalacji elektrycznej i oświetlenia, montaż monitoringu, wymiana gablot ekspozycyjnych na bezpieczne od środka podświetlane, szkło P4 oraz zagospodarowanie terenu z założeniem drenażu, wyposażenie w małą architekturę
- prace przy podpiwniczeniu Skarbcza z dostosowaniem dla ruchu turystycznego: renowacja ścian z osuszeniem, obniżenie poziomu posadzki do poziomu pierwotnego budowa instalacji elektrycznej i oświetlenia, montaż monitoringu, instalacja ekranów multimedialnych
- prace przy krużganku przy Skarbcu: wymiana posadzki ceglanej w krużganku północnym, wymiana więźby dachowej i dachówki nad skrzydłem południowym i wschodnim, wymiana części opierzeń (rynien i rur spustowych cynkowo-tytanowe), przystosowanie poddasza dla celów gospodarczych, remont ścian północnej i zachodniej zewnętrznych, północnej i zachodniej krużganków, odwodnienie terenu, budowa placów utwardzonych, montaż sygnalizacji przeciwpożarowej, montaż tablic informacyjnych oraz przystosowanie obiektu dla osób niepełnosprawnych poprzez: montaż windy i podestu ruchomego

Budowa parkingu na potrzeby obsługi turystycznej Klasztoru i Kościoła w Żarnowcu, polegająca na: utwardzeniu terenu i odwodnieniu terenu, montażu stojaków na rowery, montażu oświetlenia i monitoringu, urządzenie terenów zieleni i wyposażeniu w małą architekturę, montażu tablic informacyjnych

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

8.1. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wójt/ burmistrz/ prezydent ma obowiązek sporządzania, co dwa lata sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go do akceptacji przez Radę Gminy.

Kryteria oceny realizacji programu to:

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba obiektów poddanych rewaloryzacji
- liczba zbudowanych lub rozbudowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki związanej z dziedzictwem kulturowym
- poziom (w %) objęcia terenu gminy wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego
- liczba wprowadzonych obiektów i obszarów, w tym stanowisk archeologicznych do gminnej ewidencji zabytków
- liczba opracowanych prac studialnych lub opracowań konserwatorskich

- liczba konkursów, wystaw, działań edukacyjnych i promujących zabytki dobre wzorce przeprowadzonych z udziałem gminy
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych
- liczba wydanych lub przygotowanych publikacji i wydawnictw oraz artykułów w Internecie
- liczba osób odwiedzających gminę itp.
- liczba dobrych przykładów w postaci nowych obiektów na terenie gminy

8.2. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Dla realizacji przez gminę zadań określonych w programie bezpośrednim źródłem finansowania jest budżet gminy, w ramach którego zgodnie z zapisami ustawowymi powinny być zapewnione stosowne środki na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Źródła pośrednie stanowią fundusze zewnętrzne, m.in. z zasobów samorządu województwa, ministerstw administracji rządowej i innych źródeł.

Dotacje celowe z budżetu państwa udzielane są przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego poprzez programy operacyjne. Informacje, opisy programów, formularze wniosków dostępne są na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego: www.mkidn.gov.pl

Środki na prace konserwatorskie dostępne są głównie w Programie Operacyjnym „Dziedzictwo kulturowe” Priorytet 1 – „Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych”.

- Szczegółowe informacje o przyznawaniu dotacji zawarte są w: Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z dnia 17 września 2003 r.),
- Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 112).

Podstawowym źródłem finansowania zabytków w Polsce są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów poszczególnych samorządów. Finansowanie zabytków z tych źródeł odbywa się na zasadzie współfinansowania prac przy obiektach zabytkowych, w oparciu o zapisy Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z dnia 17 września 2003 r.).

Dysponentami powyższych środków są:

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków,
- organ stanowiący - gminy, powiatu, samorządu województwa,

realizujące dotacje poprzez corocznie organizowane nabory wniosków. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru realizowane ze środków w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony

dziedzictwa narodowego, realizowane są głównie w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe” priorytet „Ochrona zabytków”.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego corocznie ogłasza (od 2005 r.) Programy, w ramach których są finansowane zadania z zakresu kultury. Ochronie i opiece nad zabytkami dedykowany jest Program „Dziedzictwo kulturowe”:

Celem poszczególnych priorytetów jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Poniżej aktualne priorytety:

1. priorytet „Ochrona zabytków”, w ramach którego są dofinansowywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, priorytet „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą”, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań realizowanych poza granicami i na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- rewaloryzacji oraz prac remontowych i konserwatorskich w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju;
- rewaloryzacji, konserwacji, ochrony i zachowania zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju;
- dokumentowania utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym badań naukowych, kwerend bibliotecznych, archiwalnych i inwentaryzacji;
- publikacji oraz promocji badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- upamiętniania wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- pomocy instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza Krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.

1. priorytet „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego uwzględniająca przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich;
- udostępnianie cyfrowych zasobów za pośrednictwem urządzeń multimedialnych lub/oraz sieci rozległych (Internetu) poprzez portale internetowe;
- przechowywanie zasobów cyfrowych z zapewnieniem trwałości i bezpieczeństwa danych cyfrowych.

2. priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych, w ramach którego dofinansowywane są następujące rodzaje zadań:

- ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
- nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 jest jednym z narzędzi realizacji Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020. Całość działań jest podzielona na sześć obszarów tematycznych, czyli tzw. Regionalne Programy Strategiczne. W ramach RPO możliwe są dofinansowania na działania na zabytkach w obszarze działań 8.3. Materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe.

Celem szczegółowym działania jest zwiększona atrakcyjność turystyczna miejsc o szczególnych walorach kulturowych i przyrodniczych.

Interwencją objęte zostaną przedsięwzięcia obejmujące ratowanie, przywracanie wartości i ochronę charakterystycznych zabytków lub ich zespołów wraz z otaczającym je kontekstem krajobrazowym, poprzez m.in. prace rehabilitacyjne i modernizacyjne służące nadaniu im nowych funkcji (usług turystyki lub kultury), przy możliwym jednoczesnym zachowaniu funkcji dotychczasowych, jak również wdrażanie nowych form zarządzania (tworzenie parków kulturowych). Ponadto interwencją objęte zostaną projekty ukierunkowane na podnoszenie jakości przestrzeni publicznej obejmujące realizację prac służących estetyzacji i podkreśleniu walorów kulturowych tej przestrzeni w ramach układów urbanistycznych i ruralistycznych wpisanych do rejestru zabytków.

Wsparcie objęte będą również projekty umożliwiające bezpieczną eksploatację zasobów materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu, w tym w zakresie dokumentowania, popularyzacji, inwentaryzacji i udostępniania zasobów kultury z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych (w szczególności digitalizacja zasobów, tworzenie nowych treści cyfrowych).

Wszystkie projekty w ramach Działania powinny przyczyniać się do poprawy jakości przestrzeni oraz zapewniać zgodność z ustaleniami Planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego. Zgodnie z UP ze wsparcia w ramach Działania wyłączone są przedsięwzięcia dotyczące organizacji imprez o charakterze kulturalnym, w tym wystaw, festiwali, oraz budowy nowej infrastruktury kulturalnej.

Ukierunkowanie terytorialne: Preferowane są projekty zlokalizowane na obszarach o wysokim potencjale turystyczno rekreacyjnym środowiska kulturowego, w szczególności w:

- 1) miastach o najwyższej koncentracji nieruchomości i ruchomych elementów dziedzictwa kulturowego: Gdańsk, Gdynia, Sopot, Słupsk, Malbork,
- 2) strefach koncentracji charakterystycznych dla regionu elementów dziedzictwa kulturowego, określonych w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego tj. Żuławy, Powiśle, ziemia puckska, bytowska, oraz obszar kartusko – mirachowski.

Typy projektów kwalifikowanych projektów:

- 1) prace restauratorskie, prace konserwatorskie oraz adaptacja budynków, budowli i innych obiektów o znaczeniu historycznym (w tym obiektów archeologicznych, z wyłączeniem budynków administracji publicznej), nadanie im nowych ogólnodostępnych funkcji użytkowych kulturowych oraz turystycznych, w tym także zabezpieczenie obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń,
- 2) prace restauratorskie, prace konserwatorskie oraz adaptacja zespołów fortyfikacyjnych oraz budowli obronnych i nadanie im nowych ogólnodostępnych funkcji użytkowych kulturowych oraz turystycznych,
- 3) prace restauratorskie, prace konserwatorskie i zagospodarowanie zabytkowych, ogólnodostępnych założeń parkowych oraz zabytków sztuki inżynierskiej, kompleksowych

założeń przemysłowych i folwarcznych wraz z nadaniem im nowych ogólnodostępnych funkcji kulturowych i turystycznych,

- 4) prace restauratorskie, prace konserwatorskie zabytkowych budynków sakralnych stanowiących atrakcję turystyczną,
- 5) kompleksowe zagospodarowanie przestrzeni publicznych wraz z małą architekturą i infrastrukturą towarzyszącą w ramach układów urbanistycznych i ruralistycznych wpisanych do rejestru zabytków,
- 6) udostępnianie zasobów kultury z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjno komunikacyjnych (w szczególności digitalizacja zasobów, tworzenie nowych treści cyfrowych).

Preferowane projekty:

- 1) w zakresie dziedzictwa kulturowego:
 - sieciowe, stanowiące element produktu turystycznego o skali ponadlokalnej, będące efektem trwałej współpracy wielu podmiotów (w tym gospodarczych) oraz społecznej akceptacji,
 - przyczyniające się do wzrostu zatrudnienia,
 - obejmujące nowe i niestandardowe rozwiązania z zakresu użycia nowych technologii lub rozwiązań organizacyjnych, które w sposób istotny wpływają na rozwój gospodarczy regionu,
 - obejmujące działania wynikające bezpośrednio z zapisów powiatowych/gminnych programów opieki nad zabytkami,
 - zapewniające całoroczną ofertę,
 - uzgodnione w ramach ZPT.
- 2) w zakresie podnoszenia jakości przestrzeni publicznych:
 - realizowane na obszarach ponadprzeciętnego wykluczenia społecznego, identyfikowane i realizowane z wykorzystaniem elementów podejścia oddolnego, integrującego aktywności wielu podmiotów w ujęciu wielosektorowym w oparciu o wspólną strategię działania, zakładające uspołecznienie wypracowania koncepcji i szczegółowych założeń oraz włączenie lokalnej społeczności zarówno na etapie planowania, jak i realizacji.

Typ beneficjenta

- jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne,
- związki i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,
- organizacje pozarządowe,
- instytucje kultury,
- instytucje edukacyjne,
- szkoły wyższe,
- przedsiębiorcy (w tym organizatorzy turystyczni),
- kościoły i związki wyznaniowe,
- ROT/LOT.

Wartość projektu

- Minimalna wartość – 2 mln PLN
- Maksymalna wartość – 20 mln PLN
- Poziom dofinansowania 85%

Okres kwalifikowalności składanych wniosków - Od 1 stycznia 2014 roku do 31 grudnia 2023 roku.

8.3. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Planowane i prowadzone przez gminę inwestycje, związane z ochroną zabytków w okresie obowiązywania przedmiotowego gminnego programu opieki nad zabytkami stanowią zadania inwestycyjne z zakresu ochrony zabytków wprowadzone do wieloletniego programu inwestycyjnego. Należą do nich czynności konserwatorskie i prace remontowo - budowlane przy:

- zespole pałacowo parkowym w Krokowej,
- kościele p.w. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Krokowej,
- zespole dawnego klasztoru cysterek - obecnie benedyktynek i kościele par. p.w. Zwiastowania Pana w Żarnowcu,
- cmentarzu ewangelickim w Karwieńskim Błocie Pierwszym,
- cmentarzu dawnym ewangelickim z kaplicą grobową rodziny Zitzewitz w Brzynie,
- cmentarzu ewangelickim w Słuchowie.

Zakończenie prac przy inwestycjach planowane jest na wrzesień 2018 roku.

Do prac przy zespole pałacowo parkowym w Krokowej, przy kościele p.w. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Krokowej i przy zespole dawnego klasztoru cysterek - obecnie benedyktynek i kościele par. p.w. Zwiastowania Pana w Żarnowcu przewidziano działania edukacyjne i promocyjne. Wydane zostaną foldery dotyczące tych zabytków oraz postawione zostaną w ich pobliżu Infomaty z informacją o zabytku.

Dotychczas zadania inwestycyjne z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami nie zostały wprowadzone do gminnych programów przyjętych uchwałami rady gminy. Gmina nie posiada programu rewitalizacji, rozwoju lokalnego.

IX. ZAŁĄCZNIKI

1. Załącznik nr 1: Załącznik graficzny,
2. Załącznik nr 2: Lista zabytków nieruchomych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Krokowa,
3. Załącznik nr 3: Lista stanowisk archeologicznych ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków Województwa Pomorskiego,
4. Załącznik nr 4: Ustalenia obowiązujących Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Krokowa dotyczące ochrony zabytków.

Spis treści

I.	WSTĘP	2
1.1.	Przedmiot i cel opracowania.....	2
1.2.	Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	2
II.	UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	3
2.1.	Obowiązki samorządu gminy	4
2.2.	Obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków.....	9
2.3.	Instrumenty opieki nad zabytkami	10
2.3.1.	Zabytki wpisane do rejestru zabytków	10
2.3.2.	Zabytki wpisane do ewidencji zabytków.....	16
2.3.3.	Zabytki ruchome.....	18
2.3.4.	Zabytki znajdujące się w muzeach i w bibliotekach	20
2.3.5.	Materiały archiwalne	21
2.3.6.	Wybrane prawa i obowiązki powszechne.....	21
2.4.	Inne regulacje prawne	23
2.5.	Organy ochrony zabytków	26
III.	UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	26
3.1.	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	27
3.1.1.	Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014 – 2017	27
3.1.2.	Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030	29
3.1.3.	Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020	29
3.1.4.	Strategia Rozwoju Kraju 2020	30
3.1.5.	Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020	31
3.1.6.	Narodowy Plan Rewitalizacji 2022. Założenia.	32
3.2.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	33
3.2.1.	Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020.....	33
3.2.2.	Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego.....	35
3.2.3.	Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2011 – 2014	38
3.2.4.	Strategia Rozwoju Ziemi Puckiej na lata 2016-2025.....	39
IV.	UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	40
4.1.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.....	40
4.1.1.	Dokumenty o charakterze strategicznym	40

4.1.1.1.	Strategia Rozwoju Gminy Krokowa do 2015 roku	40
4.1.2.	Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska Gminy Krokowa na lata 2012 – 2015 z uwzględnieniem lat 2016 – 2019.....	41
4.1.3.	Opracowania wyznaczające kierunki polityki przestrzennej.....	43
4.1.3.1.	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Krokowa	43
4.1.3.2.	Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego	47
V. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY ORAZ PRAWNE FORMY OCHRONY		50
5.1.	Zarys historii obszaru gminy	50
5.2.	Charakterystyka całości dziedzictwa kulturowego gminy na tle zarysu historii obszaru gminy oraz prawne formy ochrony	52
5.2.1.	Krajobraz kulturowy.....	52
5.2.2.	Układy ruralistyczne.....	54
5.2.2.1.	Układy ruralistyczne wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.....	56
5.2.2.2.	Inne układy ruralistyczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków:	57
5.2.2.3.	Układy ruralistyczne nieujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.....	57
5.2.3.	Obiekty sakralne	67
5.2.3.1.	Obiekty sakralne wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:	67
5.2.3.2.	Inne obiekty sakralne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.....	71
5.2.4.	Obiekty i zespoły rezydencjonalne	71
5.2.4.1.	Obiekty i zespoły rezydencjonalne wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	71
5.2.4.2.	Inne obiekty i zespoły rezydencjonalne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	74
5.2.5.	Budynki mieszkalne	75
5.2.5.1.	Budynki mieszkalne wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.....	78
5.2.5.2.	Budynki mieszkalne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	79
5.2.6.	Obiekty gospodarskie i techniczne	80
5.2.6.1.	Obiekty gospodarskie i techniczne wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	80
5.2.6.2.	Obiekty gospodarskie i techniczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	81
5.2.7.	Obiekty użyteczności publicznej.....	82
5.2.8.	Cmentarze	83
5.2.8.1.	Cmentarze wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	83
5.2.8.2.	Cmentarze ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	83

5.2.9.	Parki i ogrody.....	83
5.2.9.1.	Parki i ogrody wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.....	83
5.2.9.2.	Parki i ogrody ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.....	84
5.2.10.	Dzieła małej architektury i budownictwa	85
5.2.10.1.	Dzieła małej architektury wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	85
5.2.10.2.	Dzieła małej architektury ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	85
5.2.11.	Miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	86
5.2.12.	Stanowiska archeologiczne	86
5.2.12.1.	Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	86
5.2.12.2.	Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	86
5.2.13.	Zabytki ruchome.....	86
5.2.14.	Dziedzictwo niematerialne.....	86
5.2.15.	Ochrona zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.....	87
5.2.16.	Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	88
VI.	OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY	89
6.1.	Struktura własności	89
6.2.	Stan zachowania.....	89
6.3.	Użytkowanie zasobów dziedzictwa kulturowego.....	90
6.4.	Analiza SWOT	90
VII.	ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE.....	93
7.1.	Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki	93
7.2.	Zadania inwestycyjne na lata 2015 - 2018.....	96
VIII.	INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	98
8.1.	Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	98
8.2.	Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	99
8.3.	Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	103
IX.	ZAŁĄCZNIKI	103